

SLOVENSKÁ REČ

časopis
pre výskum
slovenského jazyka
orgán
Jazykovedného ústavu
Ludovíta Štúra
Slovenskej akadémie
vied

HLAVNÝ REDAKTOR

František Kočiš

VÝKONNÁ REDAKTORKA

Anna Oravcová

REDAKČNÁ RADA

Ján Bosák, Ferdinand Buffa, Juraj Dolník, Ladislav Dvonč, Ján Findra, Juraj Furdík, Eugen Jóna, Ján Kačala, František Kočiš, Milan Majtán, Jozef Mistrik, Jozef Mlacek, Anna Oravcová, Štefan Peciar, Jozef Ružička

REDAKCIA

813 64 Bratislava, Nálepková 26

OBSAH

K. Buzássyová – J. Kačala, Základné úlohy jazykovedy pri plnení záverov XVII. zjazdu KSC a zjazdu KSS	257
J. Kriššáková, Delabializácia <i>uo > o</i> v goralských nárečiach	261
K. Palkovič, Slovenské nárečia v Rakúsku	264
E. Tomajková, Problematika rázu ako výslovnostného javu	273
E. Jóna, Zo spomienok hlavného redaktora Slovenskej reči	281

DISKUSIE

V. Uhlár, Príčiny oslabovania a zanedbávania kvantity v Ponitří	288
Š. Peciar, Ešte o používaní tvarov <i>na neho, naňho, naň</i>	295

SPRÁVY A POSUDKY

Na šesťdesiatku dr. Ladislava Dvonča. F. Kočiš	298
Súpis prác Ladislava Dvonča za roky 1976–1985. L. Dvonč	300
LERCHNER, G.: Sprachform von Dichtung. J. Vaňko	313
KOŘENSKÝ, J.: Konstrukce gramatiky ze sémantické báze. S. Ondrejovič	315

ROZLIČNOSTI

Yelowstone, -u? L. Dvonč	319
--------------------------	-----

Klára Buzássyová — Ján Kačala

ZÁKLADNÉ ÚLOHY JAZYKOVEDY PRI PLNENÍ ZÁVEROV XVII. ZJAZDU KSČ A ZJAZDU KSS

Z dokumentov XVII. zjazdu KSČ a zjazdu KSS vyplýva pre celkové zameranie jazykovedného výskumu nevyhnutnosť rešpektovať požiadavky, ktoré najvyššie stranícke orgány vytýčili pre oblasť vedeckého výskumu vôbec a pre spoločenskovednú oblasť osobitne. Závery zjazdových dokumentov sa týkajú vednej politiky v jazykovede, vlastnej výskumnej práce, jej metód, ako aj vedecko-organizačnej a aplikačnej práce vo vednom odbore. Základné okruhy jazykovej práce v 8. päťročnici možno so zreteľom na tieto závery vidieť:

1. v rozvíjaní základného výskumu, v tvorbe nových poznatkov a koncepcií, ktoré majú predstih pred praxou,
2. vo výchove kvalitného vedeckého dorastu, ktorý zaručí nielen reprodukciu výskumných síl v našom vednom odbore, ale bude schopný riešiť nové úlohy, ktoré donáša naša epocha aj v oblasti výskumu jazyka a jeho mnohostranného fungovania v živote našej socialistickej spoločnosti,
3. v spolupráci s vysokými školami tak pri riešení vedeckých projektov, ako aj vo vyhľadávaní a príprave talentovaných poslucháčov schopných vedeckej práce,
4. v užšom spojení vedy s praxou, v hľadaní účinných foriem prenášania jazykovedných poznatkov do širokej spoločenskej praxe, najmä jazykovovúchovej a redakčnej, v hľadaní účinných spôsobov formovania vedomia socialistickeho človeka, ako aj v saturovaní potrieb spoločenskej praxe v otázkach používania jazyka a potreby publikácií so širokým uplatnením.

Orientáciu na spomenuté oblasti pôsobenia do značnej miery anticipoval

už východiskový návrh koncepcie hlavných smerov vedeckovýskumnej činnosti a prognostický materiál, ktorý bol pre jazykovedný výskum vypracovaný vo Vedeckom kolégiu jazykovedy ČSAV v r. 1983. K prognostickému rozboru v súvisi s prípravou štátneho plánu základného výskumu (SPZV) na 8. päťročnicu, ktorý bol vypracovaný v Ústave pro jazyk český ČSAV, zaujal Jazykovedný ústav L. Štúra SAV hodnotiace stanovisko, ktoré sa zohľadnilo v ďalšej fáze prípravy plánu. V príprave plánu na 8. päťročnicu sa zdôraznili všeobecné požiadavky platné pre všetky vedné disciplíny: 1. nevyhnutnosť rozvoja vednej disciplíny z hľadiska potrieb budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti — v tomto duchu sa v rámci SPZV pre jazykovedu formulovala hlavná úloha s názvom *Jazyk ako historicko-spoločenský jav, ako prostriedok komunikácie a jeho úloha pri formovaní spoločenského vedomia v socialistickej spoločnosti*, 2. nevyhnutnosť prehĺbovať pri vedeckom výskume kritérium spoločenskej praxe, 3. potreba zvyšovať kvalitu vedeckého výskumu a jeho efektívnosť, 4. pri tvorbe výskumných plánov zohľadňovať stav a výsledky príslušnej vednej disciplíny v zahraničí (požiadavka prognostického rozboru vytýčiť nosné prioritné témy, ktoré budú mať nádej uplatniť sa aj vo svetovom rozsahu).

Hlavné smery jazykovedného výskumu v SSR tvoria súčasť štátneho plánu základného výskumu na 8. päťročnicu. Sú sústredené do jednej hlavnej úlohy, ktorá je rozdelená do šiestich čiastkových úloh.

Určujúce (hlavné) smery jazykovedného výskumu v 8. päťročnici možno formulovať takto: komplexný výskum slovenského národného jazyka a jeho fungovania v podmienkach budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti, teoretické a metodologické otázky marxistickej jazykovedy, konfrontačný výskum slovenčiny a iných jazykov, najmä ruštiny. Tieto hlavné smery predstavujú rámec, ktorého náplň tvoria: a) úlohy presahujúce zo 7. päťročnice, a to: *Slovník slovenských nářečí*, *Historický slovník slovenského jazyka* a *Veľký rusko-slovenský slovník*; b) nové úlohy: *Slovenský synonymický slovník*, *Syntax slovenského jazyka*, *Slovenčina v súčasnej komunikácii*, *Komunikácia človek — stroj a informatika*.

Prioritu budú mať výskumné témy, ktoré sa budú riešiť v rámci čiastkovej úlohy *Súčasná spisovná slovenčina, jej fungovanie v socialistickej spoločnosti a jazyková kultúra*. V rámci tejto úlohy sa dokončí projekt *Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny*, ktorý zachytáva pohyb v slovnej zásobe v období budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti. Na tento projekt nadviaže výskumná téma *Slovenčina v súčasnej komunikácii*, v ktorej sa prehĺbi sociolingvistický pohľad na súčasný slovenský jazyk, zreteľ na fungovanie jazyka v rozličných komunikačných sférach. Výskum týchto javov prispieva k lepšiemu poznaniu sociálno-funkčnej stratifikácie slovenčiny ako národného jazyka. Sústredený záujem a značná

výskumná kapacita sa venuje akademickej *Syntaxi slovenského jazyka*, ktorá prinesie súhrnné spracovanie výsledkov dlhoročného metodologicky prínosného slovenského bádania v oblasti syntaxe. Riešenie obidvoch výskumných tém sa zabezpečuje spoluprácou s vysokými školami, a to jednak priamym spoluautorstvom vysokoškolských pracovníkov na kolektívnych syntetických dielach, jednak priamymi výskumami v teréne, ktoré ako súčasť základného výskumu rozšíria východiskovú poznatkovú bázu výskumných projektov. V rámci ďalšej novej výskumnej témy v tejto čiastkovej úlohe — *Synonymický slovník slovenčiny* — sa lexikograficky spracujú jednotky slovnej zásoby, ktoré sú späté vzťahom významovej zhody alebo významovej blízkosti. Keďže ide o slovníkový projekt akademického typu, práca na tomto diele si vyžiada dôkladné teoretické rozpracovanie problematiky lexikálnej synonymie, ako aj jej premietnutie v slovníku, ktorý má pri vedeckom opise časti lexiky slúžiť aj potrebám širokej verejnosti. Spätosť jazykovedného výskumu so spoločenskou praxou sa bude realizovať okrem iných foriem aj prípravou novej pravopisnej príručky, ktorej zmyslom a cieľom je ďalšia racionalizácia a demokratizácia slovenskej pravopisnej sústavy. Spoluriešiteľmi tejto čiastkovej úlohy sú pracovníci katedier slovenského jazyka zo všetkých filozofických a pedagogických fakúlt na Slovensku: FF UK v Bratislave, FF a PF UPJŠ v Prešove, PF v Banskej Bystrici, PF v Nitre, PF UK v Trnave.

Na čiastkovej úlohe *Teoretické a metodologické problémy jazykovedy a lingvistickej semiotiky*, ktorá bude v prvej fáze orientovaná na metodologické aspekty syntaktického opisu a opisu jazyka z komunikatívneho hľadiska, budú spolupracovať pracovníci Katedry slovenského jazyka FF UK v Bratislave. Keďže pre rozvoj vedného odboru, najmä jeho teórie a metodológie majú veľký význam vedecké diskusie, zvyšovanie úrovne metodologického myslenia sa bude podporovať aj rozvíjaním vedeckých diskusií prostredníctvom hlavných redaktorov a redakčných rád jednotlivých jazykovedných časopisov.

V okruhu *Konfrontačného výskumu slovenčiny s inými jazykmi*, najmä ruštinou profilujúcou úlohou zostáva *Veľký slovensko-ruský slovník*. Ku konfrontačnému rusko-slovenskému lexikografickému a lexikologickému výskumu v JÚLŠ SAV prispievajú vysoké školy komplementárnymi výskumnými témami z oblasti konfrontačnej gramatiky (Katedra ruského jazyka a literatúry FF UK v Bratislave), lingvistických problémov prekladu z ruštiny do slovenčiny (Katedra jazykov UPJŠ v Košiciach), didaktických aspektov konfrontácie ruskej a slovenskej frazeológie (Pedagogická fakulta v Nitre, na ktorej sa realizujú aj čiastkové porovnávacie výskumy slovenčiny s inými jazykmi).

V rámci čiastkovej úlohy *Nespisovné útvary slovenčiny a iných jazykov*

budú pokračovať práce na *Slovníku slovenských nárečí* a práce na medzinárodných atlasových projektoch (*Slovanský jazykový atlas*, *Celokarpatský dialektologický atlas*). Spolupracujúcimi organizáciami z vysokých škôl sú FF UPJŠ Prešov (výskum ukrajinských nárečí, nemecko-slovenské jazykové kontakty v nárečovej lexike) a PF Banská Bystrica (výskum slangu).

V oblasti historického výskumu — čiastková úloha *Dejiny slovenčiny a onomastika* — najdôležitejšou úlohou zostáva *Historický slovník slovenského jazyka*. Budú pokračovať práce na etymologickom slovníku. V rámci onomastického výskumu sa pripravuje syntéza *Názvy miest a obcí na Slovensku, ich vznik a vývin*, a to ako výsledok interdisciplinárneho výskumu lingvistov a historikov. Na onomastickom výskume spolupracujú z vysokých škôl pracovníci FF UK v Bratislave, PF v Banskej Bystrici a PF UPJŠ v Prešove. K výskumu jazyka v jeho historickej dimenzii vrátane vývinu (nivelizácie) nárečí treba povedať, že prioritizovanie istých úloh neznačí, že nie sme si vedomí komplexnosti jazykovedy ako vedného odboru. Súčasťou tejto komplexnosti je aj posilňovanie vedomia historicity takého spoločenského javu, akým je národný jazyk. V tejto súvislosti hodno citovať slová Miroslava Válka, ktoré povedal na XVII. zjazde KSČ: „Byť vlastníkom svojich dejín, ich pokrokového odkazu je nevyhnutným predpokladom socialistického vlastenectva a bez uvedomelého vlastenectva nevzniká internacionálne cítěnie.“

V čiastkovej úlohe *Komunikácia človek — stroj a informatika* sa budú r. 1986 robiť prípravné práce, v ďalších rokoch 8. päťročnice konkrétne výskumy aplikovateľné v praxi. Práca na tejto úlohe je dôležitá aj z toho hľadiska, že tu ide o používanie matematických a logických metód pri výskume a opise jazyka, pričom výsledky výskumu majú bezprostredné použitie v praxi. Na úlohe spolupracujú pracovníci Matematicko-fyzikálnej fakulty Univerzity Karlovej v Prahe a spracovníci FF UPJŠ v Prešove.

Spolupráca s vysokoškolskými pracoviskami na riešení úloh ŠPZV prispieje k zefektívneniu výskumu v jazykovede; začlenenie spolupracujúcich organizácií do rámca čiastkových úloh, ktorých počet je relatívne malý, predstavuje väčšiu koncentráciu síl na vybrané úlohy.

Z dokumentov straníckych orgánov týkajúcich sa rozvoja vedy v našej spoločnosti vyplýva aj požiadavka interdisciplinárnosti. Interdisciplinárne zacielenie jazykovedného výskumu sa bude zintenzívňovať spoluúčasťou jazykovedy na riešení komplexnej úlohy *Rozvoj človeka v socialistickej spoločnosti v období VTR*. Interdisciplinarita sa bude rozvíjať aj pokračujúcou spolupracou JÚLŠ SAV s Ústavom historických vied SAV a inými spoločenskovednými ústavmi pri riešení otázok etnogenézy Slovákov a pri prehĺbovaní vedeckého poznania významných medzníkov a osobností v našich národných dejinách. Matematické a logické metódy sa budú

uplatňovať najmä pri riešení čiastkovej úlohy *Komunikácia človek — stroj a informatika*. Sociolingvistický prístup sa uplatní pri výskume slovnej zásoby spisovného jazyka aj slovenských nárečí a bude dôležitý aj pri výskume v okruhu teórie spisovného jazyka a jazykovej kultúry.

Dôležitú orientáciu pôsobenia v jazykovede bude v 8. päťročnici predstavovať ďalšie rozpracúvanie záverov z konferencie venovanej otázkam jazykovej politiky a jazykovej kultúry v socialistickej spoločnosti a ich prenášanie do života medzi všetkých používateľov spisovného jazyka. Jazykovedný ústav E. Štúra SAV bude rozvíjať svoju prácu v jazykovej kultúre tak, aby sa kultivovaný jazykový prejav pokladal za súčasť kultúry a kultúrnosti socialistického človeka.

Dnes často zdôrazňované užšie spojenie základného (teoretického) a aplikovaného výskumu prinesie bezprostredná aplikácia výskumných výsledkov v praxi: v kodifikačnej práci (pripravovaná pravopisná príručka), pri tvorbe a ušľachťovaní odbornej terminológie (účasť jazykovedcov v terminologických komisiách, normalizačná práca), v jazykovej výchove na školách rozličných stupňov (spolupráca s Výskumným ústavom pedagogickým a so Slovenským pedagogickým nakladateľstvom), ako aj v expertíznej činnosti. Spätosť jazykovedy so spoločenskou praxou výrazne dokumentujú pripravované, ako aj už dokončené slovníky a iné jazykovedné publikácie so širokým uplatnením, ktoré sme spomenuli pri charakteristike jednotlivých čiastkových úloh ŠPZV.

Júlia Kriššáková

DELABIALIZÁCIA $uo > o$ V GORALSKÝCH NÁREČIACH

1. Medzi výrazné diferenčné črty vokalického systému goralských nárečí v porovnaní s vokalickým systémom slovenských nárečí patri aj labializované uo . Fonéma uo vznikla z pôvodného o v dôsledku fonologizácie vlastnosti temnosti (zaokrúhlenie pier) pri redundantnom charaktere vlastnosti rozšírenosti (stupeň posunu jazyka).¹ Toto výrazné zaokrúhlenie pier spôsobilo, že zo začiatočného artikulačného pohybu sa vyvinul krátky neslabičný zvuk u , ktorý môže stáť na začiatku slova alebo uprostred slova (Dejna, 1973, s. 179). Zmene $o > uo$ však nepodliehalo o , ktoré vzniklo ako striednica za $\bar{a}$ (porov. Kriššáková, 1984).

¹ Na nevelkom území mazovských a sliezskych nárečí sa vyskytuje tzv. jasné o , ktorého dominantnou fonologickou vlastnosťou je rozšírenosť, kým vlastnosť temnosti je redundantná (Dejna, 1973, s. 179, m. 36).

Labializované *uo* sa vyskytuje v malopoľských nárečiach a pôvodne sa vyskytovalo aj v kysuckých, oravských a spišských goralských nárečiach, ako aj v nárečiach enkláv s kysuckou a oravskou provenienciou. Avšak vplyvom slovensko-poľskej interferencie labializované *uo* na väčšej oblasti goralských nárečí zaniklo a v tých nárečiach, v ktorých sa zachovalo, je jeho výskyt pozične i teritoriálne obmedzený a funguje buď ako fakultatívny variant (v oravských nárečiach, porov. Karaš, 1965, s. 41), buď ako kombinatórny variant fonémy *o* (v časti spišských nárečí).

Labializované *uo* zaniklo v dôsledku destabilizácie čiže oslabenia dištinkatívneho príznaku labializovanosti, napr.: *uokno* > *okno*, *uocec* > *ocec*, *bȳosu* > *bosu*, *uobrus* > *obrus*, *pȳole* > *poľe*. M. Karaš (1965, s. 164) hodnotí tento jav spolu so zmenou *a* > *o* ako delabializáciu samohlások zadného radu, ktorá prebehla v goralských nárečiach vplyvom slovenských nárečí. Toto nesporne správne zdôvodnenie doplníme v tom zmysle, že proces delabializácie *uo* v goralských nárečiach bol motivovaný vonkajším vplyvom slovenských nárečí najmä preto, že v slovenčine je medzi základnými dištinkatívnymi príznakmi fonémy rovnocenný vzťah. To znamená, že v slovenčine majú vokály s vlastnosťou rozšírenosti vždy aj vlastnosť temnosti (Pauliny, 1979), kým v uvedených poľských nárečiach má dominantné postavenie vlastnosť temnosti a vlastnosť rozšírenosti je redundantná. V tom spočíva podľa nášho názoru príčina ústupu nadmernej labializovanosti *uo* v goralských nárečiach.

Zánik labializovaného *uo* v goralských nárečiach neovplyvnilo ani to, že stredoslovenské nárečia poznajú diftong *ô* realizovaný ako bifonematické spojenie neslabičného *u* a fonémy *o*. Príčinu vidíme v tom, že diftong *ô* je výsledkom kvalitatívnej zmeny *ô* > *uo*, ktorej podliehala hláska *o* iba v dlhej pozícii, a jeho vznik súvisí s kvalitatívnymi zmenami aj iných vokálov *ē* > *ie*, *ā* > *ia*. Fonéma *uo* v goralských, resp. malopoľských nárečiach však vznikla v dôsledku fonologizácie vlastnosti temnosti a defonologizácie vlastnosti rozšírenosti pôvodného *o*.

2. Proces delabializácie *uo* najviac zasiahol kysucké goralské nárečia a nárečia enkláv s kysuckou (Pohorelá, Liptovská Teplička) a oravskou (Huty, Malé Borové, Veľké Borové; Liptovská Lúžna; Lom nad Rimavicou) provenienciou. Starší údaj M. Maľeckého (1928, s. 167) o výskyte *uo* v Liptovskej Lúžnej by nasvedčoval tomu, že zmena *uo* > *o* v tejto enkláve je mladšieho pôvodu a že prebehla len v nedávnej minulosti. Z ostatných enkláv staršie údaje o výskyte labializovaného *uo* nie sú.

V spišskej goralskej oblasti sa zachovali iba relikty labializovaného *uo* v niekoľkých obciach v Zamagurí (Malá Franková, Veľká Franková, Jezerско, Lesnica, Lechnica, Haligovce, Pilhov, Kače). Ako vyplýva z údajov

Z. Sobierajského² (1973) zmena $\text{yo} > o$ zasiahla aj spišské nárečia na poľskej strane, pričom relikty yo sa udržali už len v troch obciach (Czarna Góra, Brzegi, Sromowce). Výskyt labializovaného yo v uvedených obciach je však obmedzený (po spoluhláskach b, k, s a v pozícii na začiatku slova), preto hláska yo nie je ani v spišských goralských nárečiach samostatnou fonémou, ale iba kombinatónnym variantom fonémy o .

V oravských nárečiach labializované yo funguje ako fakultatívny variant fonémy o , ale na rozdiel od ostatných goralských oblastí sa vyskytuje na väčšej časti územia. Aj uvedený fakt svedčí o tom, že oravské goralské nárečia sú voči vonkajšiemu vplyvu slovenských nárečí odolnejšie a že v menšej miere podliehajú procesu slovensko-poľskej interferencie než ostatné skupiny goralských nárečí. Labializované yo úplne zaniklo len v Suchej Hore a Hladovke, na čo upozornil už M. Małecki (1935), a v ostatnej časti je proces delabializácie yo diferencovaný podľa toho, či ide o nárečia na slovenskej alebo poľskej strane. Podľa zistení M. Karaša (1965, s. 97) zmena $\text{yo} > o$ na začiatku slova sa častejšie vyskytuje v nárečiach južnej oblastí, ale najviac v obciach na slovenskej strane (Mutné, Novof, Oravské Veselé, Zákamenné, Oravská Lesná). Podobná je situácia aj v iných pozíciách, preto M. Karaš za prevládajúci spôsob realizácie fonémy o v oravských nárečiach na slovenskej strane pokladá hlásku o , a nie yo .

3. Po delabializácii $\text{yo} > o$ zaniká jediná diferenčná črta pôvodného o , ktorou sa tento vokál líšil od novovzniknutého $o (> \bar{a})$. Novovzniknuté o totiž na rozdiel od pôvodného o nepodliehalo labializácii, t. j. zmene $o > \text{yo}$. Tým zároveň zaniká štruktúrna podmienenosť zmeny $\bar{a} > o > a$ v tých goralských nárečiach, v ktorých zmena $\bar{a} > o$ neustúpila, alebo v ktorých ustúpila iba čiastočne, ale v ktorých prebehla delabializácia $\text{yo} > o$.

Predpoklad, že zmena $\bar{a} > o > a$ je staršia než zmena $\text{yo} > o$, potvrdzuje fakt, že v tých goralských nárečiach, v ktorých delabializácia $\text{yo} > o$ prebehla skôr než zmena $\bar{a} > o > a$, zmena $\bar{a} > o$ ustúpila iba v morfolologickej pozícii nominativu singuláru adjektív ženského rodu typu *dobro (baba) > dobra (baba)*. Je to morfologická zmena, ktorá vznikla ako dôsledok analogického vyrovnávania tvarov prídavných mien podľa tvarov podstatných mien: *dobro baba* → *dobra baba*. V hláskoslovných pozíciách typu *trova*,

↑ ↑ ↑ ↑

svok a v morfologických pozíciách typu *mom — moš — mo//mom — mos — mo*, v ktorých nebolo podmienok na analogické vyrovnávanie, sa zmena

² Z. Sobierajski sleduje vo svojom atlase rozšírenie zmeny $o > \text{yo}$, nie rozšírenie zmeny $\text{yo} > o$. Len tak sa mohlo stať, že delabializácii yo v spišských nárečiach nevenoval pozornosť a že tento jav nezaradil medzi tie hláskoslovné zmeny, ktoré boli motivované vonkajším vplyvom slovenských nárečí.

$\bar{a} > o$ udržala. Na rozšírenie zmeny $\bar{a} > o > a$ aj do týchto pozícií niet v uvedených nárečiach štruktúrnych podmienok, pretože v tejto časti goralských nárečí najskôr prebehla delabializácia $\text{ɥo} > o$, v dôsledku čoho $o (< \bar{a})$ splynulo s $o (< \text{ɥo})$.

V tých goralských nárečiach, v ktorých sa zmena $\bar{a} > o > a$ uskutočnila pred delabializáciou $\text{ɥo} > o$, zmena $\bar{a} > o > a$ prebehla vo všetkých, resp. vo väčšine pozícií. Preto v tejto časti goralských nárečí je zmena $\bar{a} > o > a$ hláskoslovnou zmenou.

Literatúra

- DEJNA, K.: Dialekty polskie. Wrocław 1973. 283 s.
 KARAS, M.: Polskie dialekty Oravy. Zv. 1. Fonologia i Fonetika. Kraków 1965. 194 s.
 KRIŠŠÁKOVÁ, J.: Zmena $\bar{a} > o > a$ v goralských nárečiach. Slovenská reč, 49, 1984, s. 149–156.
 MAŁECKI, M.: Polskie wyspy językowe na Słowaczynie. Język polski, 13, 1928, s. 129–134, 164–171; 15, 1930, s. 1–9; 17, 1932, s. 78–85.
 MAŁECKI, M.: O wpływie słowackim na polskie gwary na Orawie. In: Sborník Matice slovenskej. 13. Turčiansky Sv. Martin, Matica slovenská 1935, s. 49.
 PAULINY, E.: Slovenská fonológia. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1979, s. 127.
 SOBIERAJSKI, Z.: Atlas polskich gwar spiskich na terenie Polski i Czechosłowacji. Zv. 3. Poznań 1973, s. 144.

Konštantín Palkovič

SLOVENSKÉ NÁREČIA V RAKÚSKU

1. Záhorské nárečia prekračujú územie Záhoria, oblasť medzi riekou Moravou a Malými Karpatmi, na troch miestach: na juhu pri Bratislave do Rače a Vajnôr, na východe do Bukovej v okrese Trnava¹ a na západe za Moravou do Dolného Rakúska. V severovýchodnom Rakúsku je pri rieke Morave a Dyji pohraničný pás obcí, v ktorých ešte v prvej tretine nášho storočia bývalo slovenské obyvateľstvo. Pozornosti súčasnej slovenskej dialektológie akosi unikla najzápadnejšia časť slovenských nárečí, záhorský dialekt slovenských obyvateľov na rakúskom Moravskom poli. Zachovali sa nám však záznamy písané slovenským nárečím, ktoré nám umožňujú urobiť si obraz o jazyku Slovákov v Rakúsku. Podľa najväčšej slovenskej lo-

¹ O hraniciach záhorského nárečia porov. štúdiu V. Vážneho Príspevky k štúdiu nárečí západného (!) Slovenska. 2. časť O hraniciach nárečia Moravskej doliny na Slovensku na severovýchode a severe. (S mapou.) Sborník Matice slovenskej, 3, 1925, s. 125–145.

kality tohto regiónu Cahnova (Hohenau) môžeme tieto dialekty nazvať cahnovské nárečia.²

Najstaršie doteraz nám známe záznamy z územia Dolného Rakúska písané po slovensky sú texty 7 ľudových piesní z roku 1819, ktoré pochádzajú z oblasti Ranšpurka (Rabensburg). Písal o nich K. Vetterl (1972).

Bližšie správy o Slovákoch v Rakúsku a ich nárečí nám zachoval V. A. Šembera (1845). Uvádza sídla, štatistické a iné údaje o Čechoch, Chorvátach, no najmä o Slovákoch. Z celkového počtu 15 092 Slovanov 6321 pripadalo na rakúskych Slovákov osídlených na Moravskom poli. Slovenské obce bez nemeckého obyvateľstva boli Hlohovec (spolu s Chorvátmi), Nová Ves (dnes Chorvátska Nová Ves), Poštorna (dnes Poštorná), ktoré boli spolu s Valtivami (so slovenskou menšinou) po prevrate pripojené k Československu a dnes patria do sféry moravských nárečí, a Prilep (Waltersdorf). Slovenská väčšina bola v obciach Cahnov (Hohenau), Ranšpurk (Rabensburg) a Lingasdorf (Ringelsdorf). Nad 150 Slovákov bývalo v obciach Zindorf (Siendorf) a Pernitál (Bernhardtsthal), ešte menej v obci Strezenice (Drosing).

Podľa A. V. Šemberu treba v slovenských obyvateľoch Rakúska vidieť zvyšok pôvodného slovanského osídlenia. Popri demograficko-etnografických údajoch o telesných a duševných vlastnostiach, hospodárskych pomeroch, zvykoch, hudbe, tancoch a piesňach si autor štúdie bližšie všima jazykové znaky nárečia rakúskych Slovákov, uvádza niektoré hláskoslovné, tvaroslovné a slovníkové osobitosti a v druhej časti uverejňuje 17 textov ľudových piesní.

A. V. Šembera (1845, s. 333) uverejnil aj mapu slovenských a chorvátskych osád v Dolnom Rakúsku. Uvádzajú sa v nej napr. takéto slovenské názvy obcí: *Cahnov*, *Strezenice*, *Prilep*, *Ochorno*, *Čištejov*, *Suchá Kruta*, *Macno*. Názov najväčšej slovenskej obce — mestečka *Cahnov* sa uvádza v slovenskej podobe na rozličných mapách. Podoba *Cahnov* je zaznačená už na Komenského mape Moravy.³ Slovenský charakter obce *Ranšpurk* je zvýraznený na rakúskej vojenskej mape z roku 1912⁴, kde sa popri úradnom nemeckom názve *Rabensburg* uvádza aj paralelný slovenský, zrejme umele tvorený názov *Havranohrad*.

A. V. Šembera sa k slovenskému nárečiu v Rakúsku vracia aj v monografii (1864). Uverejňuje tu text ľudovej rozprávky *Sunce a stromy* prepísaný do nárečia „Ránšpurku v Rakousích“, ktorý spolu s podobným textom z Holíča a Stráží pri Šaštine zaraďuje pod „různořečí bělohorské“ ako

² Názov cahnovské (nárečia) sa uvádza v knižke K. Palkoviča (1981, s. 115).

³ Komenského mapa Moravy, rytina od Abraháma Goosa, prvý raz vyšla r. 1627. Porov. L. Zapletal, Komenského mapa Moravy z roku 1627 v Přerově. Olomouc — Přerov 1977, 28 s. + mapová príloha.

⁴ Mapu s názvom Landshut, Schossberg und Hohenau, Zone 11 col XVI. v mierke 1 : 75 000 vydal K.u.k. militär-geographisches Institut.

súčasť slovenských nárečí západného „podrečia“. Na s. 158 uverejňuje text ľudovej piesne *Lúčenie* prepísaný pod názvom *Účení, učení* do nárečia obce Cahnov.⁵ V poznámke o nárečí Ranšpurka Šembera konštatuje: „Srovnáva se téměř ve všem s textem ze Stráží“.

Text rozprávky je pomerne dobre prepísaný do miestneho nárečia, ale niekde je závislý od českej predlohy rozprávky, napr. *nikoliv* (správne *né*), inde sa zasa znaky nárečia zotreli, napr. *teplých* (*tepých*), *svítiš* (*svícíš*), *najdzete* (*najdete*), *šcasu* (*ščascú*), *tého*, *tému*, (*teho*, *temu*), *proci rídzeňu* (*proci rídzeňú*), nejednotne sa označuje záporná častica *ne-*: *nerovných*, *ňemúdrý*, ale *nehcú* (všade *má byť ne-* s tvrdým *n*), nepresnosti sú aj inde pri označovaní kvantít.⁶

A. Štefánek (1905) uvádza novšie štatistické údaje o počte Slovákov v Rakúsku z roku 1900 a uvažuje o ich pôvode. Vyvracia názory, podľa ktorých sa Slováci sem prisťahovali až po tridsaťročnej vojne, resp. po tureckých vojnách, a na základe toponým, mikrotoponým a hydroným dokazuje, že v Rakúsku ide o staré slovanské osídlenie už od 6. stor.

Nárechie štyroch severných obcí pripojených po prevrate k Morave hodnotí F. Trávníček (1926) ako slovenské a tamojších obyvateľov charakterizuje ako poslovenčených Chorvátov. Podobnú charakteristiku nárečia týchto obcí a ich obyvateľov nachádzame aj u V. Vážneho (1934). Niektoré znaky nárečia týchto severných lokalít opisuje F. Svěrák (1966). Z uvedených znakov, ako aj zo súvislých nárečových textov (s. 178—180) vidieť, že tieto nárečia nie sú jednotné, že v nárečiach pripojených obcí sa v drobnostiach prejavuje istý vplyv moravských dialektov. J. Bělič (1972) o nárečí týchto pripojených obcí píše: „Ve skupině obcí záp. od Břeclavě běží naproti tomu o počestěnou jinak chorvátskou kolonizaci ze 16. stor.“

Zo slovenských obcí v terajšom Rakúsku máme aj novšie texty, ktoré nám umožňujú urobiť si bližšiu predstavu o tamojšom dialekte. K. Plicka (1961) zapisoval roku 1934 v tejto oblasti ľudové piesne a uverejnil ich vo svojej zbierke *Slovenský spevník*. Do spevníka zaradil aj tri piesne z Ranšpurka (texty a melódie), dve z Cahnova a jednu z Pernitálu. Piesne majú podobný charakter ako záhorské nielen svojim nárečím, ale aj melódiou, a preto ich J. Blaho zaradil do svojej série *Záhorské pjesničky*.

Najnovšia ukážka súčasnej nárečovej podoby slovenčiny v Rakúsku je uverejnená v knižke K. Palkoviča *Slovenské nárečia* (1981). Úryvok z roz-

⁵ Text je zapísaný s chybami, napr. *pochovac* (správne *pochovat*), *napísac* (*napísat*), *ludzi* (*ludé*).

⁶ Text podľa údajov svojej matky Heleny Tomkovej, rod. Urbánkovej, narodenéj v Ranšpurku, opravila Antónia Snehotová, rod. Tomková. Za spoluprácu jej ďakujem.

hovoří 59-ročného otca s 33-ročným synom zaznačil na magnetofónovú pásku roku 1966 E. Hladík v Ranšpurku.

Z literatúry vydanej v Rakúsku sme mali k dispozícii monografiu A. Schultesa (1954). Kniha síce umožňuje bližšie nazrieť do života Slovákov v Cahnove a na jeho okolí, ale z dialektologického hľadiska je veľmi nespoľahlivá. Zápisy bohatého onomastického materiálu, textov ľudových piesní, veršov, detského folklóru, jednej ľudovej rozprávky, vyše 20 frazeologizmov a množstva výrazov z oblasti hmotnej a duchovnej kultúry sú nepresné, často nesprávne a skutočný obraz nárečia skresľujú. Nepresne sa označuje mäkkosť, dĺžky, typické nárečové hlásky a tvary. Popri záznamoch, ktoré pomerne dobre umožňujú rekonštruovať miestne nárečie, napr. *co to neuvizda (neuvizdá) moje oči; tučem, tučem mak, ale nevím jak, pověz (povjec) ty mi, staro (stará) babo, jak sa tuče mak; Kana (kaňa) letci (leci) nema (nemá) detci (dzeci), a my mame (máme), neprodame (neprodáme)*, je v knihe mnoho záznamov, ktoré skôr dezorientujú; napr. *En ten tinti, kde jsu (sú) flinti? Já flinti nevidcel (nevidzel, resp. v bežnej reči nevidzeu), já vidcel (vidzel — vidzeu) vlka, on do potuka (potoka?), já za ním házal (hádžal — hádžau), on popky (bopki?) záhsal (sádžal — sádžau?)*. Pri mnohých nárečových dokladoch sa prejavuje vplyv nemeckého pravopisu, resp. nemeckého jazykového vedomia autora, napr. *vinzi (vindzi), na uze (na úce), ty ošklivetz (ti ošklivec), hovato (hovado)*. Nepresne zapísané nárečové údaje vedú autora k nesprávnym výkladom, napr. mikrotoponymum *Volšu* odvodzuje od *vul* — *Ochse* (správ. *V olšu, od olša — Alnus*), slovo *krikav* dáva do súvislosti so slovom *krev* — *Blut* (správ. *krivák, krivý, krumm*). Výsledky autorových výskumov majú najväčšiu hodnotu pre folkloristov. Z jazykového hľadiska sú pomerne hodnotné frazeologizmy. Z publikovaných prísloví, porekadiel, prirovnaní a pranostik sa dá dosť dobre rekonštruovať ich skutočná podoba. V čiastočne upravenej forme ich tu uverejňujeme medzi nárečovými textami.

2. Z doteraz prístupných textov a podľa informácií rodáčky z Ranšpurka, ktorá žije v Bratislave⁷, môžeme podať aspoň všeobecnú charakteristiku nárečia Slovákov na Moravskom poli v Rakúsku.

2.1. V hláskosloví sú tieto znaky zhodné so záhorskými nárečiami:

a) samohlásky *a/e, u* po mäkkých alebo pôv. mäkkých spoluhláskach: *zifča, meduňica, sviňa, čekat, lúbi, ľudom, lahúčko*;

b) dlhé *í, é, á, ú* v slovách a tvaroch, ako *najvícej, mjesiček, majír, borovicám, núž, kúň, múj, pújdem*, ale aj *dúm, dúle, hnúj*;

c) dve *l*, stredné *l* a trené *u*, ale iba jedno *r*: *kúkol, les, lipa — huava, xupci, vouá, žauoba, okouo, miuú, biué, dau, zabiú; hríx, strešňa*;

⁷ Pozri pri predchádzajúcej poznámke.

d) slabičné *l* iba po perniciach, inak je namiesto slabičného *l*, *l* a slabiky *lú* iba *u*, *ú*: *vľzko* — *sunko*, *jabúčko*, *úka*;

e) obmedzený rozsah mäkkých spoluhlások *ď*, *t*, *ň*: *zetat*, *teší sa*, *ta* (teba), *koňe*, *jeleň*, *jačmeň*, *na ňu*, ale *keď*, *robiť*, *nesce*;

f) asibilácia čiže zmena *ď*, *t* na *z*, *c* pred *e* (z pôv. *ě*), *i*, ale analogicky aj pred inými samohláskami: *zežina*, *xožit*, *k ňezeli*, *ráži*, *štvero žeci*, *sežá*, *vileceya*, *v byace*, *proci*, *tacičku*;

g) rozložená mäkkosť čiže jotácia pernic *b*, *p*, *m*, *v*, *f*: *na mja*, *mjesto*, *mjet*, *mjesiček*, *najvječí*, *Pri Moravje* (názov pasienkov);

h) obmedzený výskyt *dz*, *dž* (z pôv. *dj*): *mezi*, *núza*, ale *hádzat*, *hádzem*;

ch) ojedinelé zmeny pri perniciach: *jabor* i *javor*, *darebňica*, *bramor*, *charba* (nevädza).

2.2. V morfológických javoch pozorujeme zhody so záhorskými nárečiami. Ide napr. o tieto zhodné javy:

a) tvary nom. plur. str. rodu s krátkymi príponami: *očička*, *krídya*, *poľa*, *péřečka*, *kamna*;

b) tvary gen. a lok. sg. a nom. pl. slov s bázou na *l*, *r*, *s*, *z* podľa mäkkých vzorov: *do komore*, *v lesi*, *úhore*;

c) inštr. sg. muž. a str. rodu s príponou *-em*: *pod okénkem*, *za naším humnem*, *za mostem*;

d) inštr. sg. podst. mien, príd. mien, zámen a čísloviek s príponou *-ú*: *za materú*, *z veľkú radoscú*, *nat svojú huavičku*, *nat tebú*, *za mnú*, *ze sebú*;

e) gen. pl. muž. rodu s príponou *-ú*: *hríchú*, *apoštolú*;

f) staré alternácie pri skloňovaní podst. a príd. mien: *na noze*, *vi žeňaci* (vy ženatí);

g) prípona *-ém* v lok. sg. adjektív a slov s adjektívom flexiou: *v zele-ném hájku*, *v dobrém*, *Na perňitálském*;

h) tvary zámen so samohláskou *e*: *teho*, *čeho*;

ch) privlastňovacie zámeno 3. os. pl. *jejích* (ich);

i) mäkký typ adjektív a slov s adjektívnou a zámennou flexiou v muž. a str. rode s príponou *-iho*, *-ímu*, v žen. rode s jednotnou príponou *-i*: *tre-ciho*, *pjekňejší*, *u ňí*;

j) neurčitok slovíes s tvrdým *-t*: *vidávat*, *pristupovat*; staršie formy (zachované v piesňach) na *-ci*: *sedaci*, *umríci*, *dojící*;

k) 3. os. pl. slovíes s príponou *-á*, *-ú*: *sedzá*, *jedzá*, *zvoňá*, *vezú*;

l) 1. os. prít. času slovíes so zakončením *-em*: *umrem*, *nesem*, staršie formy s príponou *-u*: *nepújdu*, *nebudu*, ale aj *su* (som), *dnes sem*.

2.3. Z lexikálnych zhôd so Záhorím možno uviesť doklady z publikovaných textov, napr. *cinter*, *dříční* (pekný), *enem* (len), *fčíl*, *chiba* (iba), *kutat* (vyhrabávať), *uazit* (ložiť), *nahlédnúť* (navštíviť), *rukáfca*, *strešne*, *závdanek*, *zmárňit* (zabiť).

Viac dokladov sa však získalo výskumom z Ranšpurka (podľa údajov informátorky pôvodom z Ranšpurka; porov. poznámku č. 6) podľa tematických okruhov, ako sú:

a) pomenovania rastlín: *čistec*, *charba* (nevädza), *jatelina*, *konvalija*, *ko-priva*, *lálíja*, *lebeda*, *meduňica* (kostihoj), *mušec* (bar), *nezabútka*, *pambíčkúf chlebiček* (bršlen), *prúškvorec*, *repíček* (repík), *suak* (pupenec), *špički* (druh húb);

b) pomenovania požívatín: *huspeňina*, *itrňička*, *jelítko*, *kvasnice*, *lemón* (citrón), *špaňina* i *špek*, *soft* (šťava), *štricla* (podlhovastý bochnik), *té* (čaj);

c) pomenovania kuchynského a domáceho náradia: *hrotek* (nádoba na dojenie), *kamna* (kachle), *konva*, *pohárek*, *sítka*, *škridéuka* (pokrývka), *špor-helt* (sporák), *špígl* (zrkadlo), *tarélek*, *užička*, *varajka*;

d) pomenovania častí odievania a ručných prác: *heknódla* (háčik na háčkovanie), *kapesník* i *šnuptichl* (vreckovka), *krágl* i *límec*, *štrikovat*, *štrik-nódla* (ihlica na pletenie);

e) pomenovania osôb: *bíreš*, *hňup* (nadávka), *koňár*, *miškér*, *muzikant*, *ras* (šarha), *švec* i *šustr*, *šikér* (sprostredkovateľ predaja), *švajčar* (ošetrovateľ dobytky), *trotl* (nadávka);

f) iné pomenovania: *hracká* (cesta), *krikopa*, *opas* (detská hra: na opas), *opata* (lopata), *šutr* (štrk), *šutrovňa* (štrkovisko).

Ako v každej lokalite, resp. menšom regióne, aj v slovenských nárečiach v Rakúsku sa vyskytujú aj špeciálne výrazy, typické iba pre danú oblasť. A. V. Šembera uvádza tieto špeciálne výrazy, ktoré nemáme doložené zo Záhoria: *barvír* (holič), *cankí* (pekný), *komančuška* (hojdačka), *seršanek* (čabraka), *vigombovat* (uliat).

Z Ranšpurka máme doložené ešte tieto špeciálne výrazy zväčša nemeckého pôvodu: *adijunk* (správca veľkostatku), *cukrla* (cukrik), *flidr* (orgován), *francek* (izbový sporák), *gertna* (záhradník), *jéga* (poľný hájnik), *milch* (mlieko), *nokrlé* (halušky), *nudle* (rezance), *polendr* (hra na škôlku), *pekeraj* (zákusok), *tep* (nadávka), *vržžík* (druh rastliny), *vuršt* (saláma).

Z onomastického materiálu z Ranšpurka uvádzame:

a) najčastejšie priezviská: *Bedrava*, *Benedik*, *Hégr*, *Krupica*, *Mádr*, *Mrk-vička*, *Pach*, *Pribila*, *Strnád*, *Šulder*, *Švec*, *Šustr*, *Tureček*, *Urbánek*;

b) názvy častí obce: *Na álíji*, *Pot kopcem*, *U zámku*, *Za humnama*;

c) názvy častí chotára: *Hamati* (pole), *Kubifeld* (mladý les), *Na perňitálském* (pole), *Obora* (les), *Pláki* (pasienky), *Pri Moravje* (pasienky), *U lípi* (pole), *U černého križa* (pole), *U Dije* (lúky), *U kaplički* (lúky), *V majíri* (panstvo), *Za majírem* (pole), *Za černím mostem* (pole).

3. Existencia po slovensky hovoriaceho obyvateľstva v Dolnom Rakúsku vyvracia mienku, že slovenské jazykové územie siahalo iba po rieku Moravu. Slovenské nárečia v Rakúsku predstavujú najzápadnejší výbežok

slovenského jazyka. Ich bližší výskum nám môže priniesť cenné údaje o vývoji slovenskej reči v cudzom jazykovom prostredí. Môže nám poskytnúť materiál na porovnanie vývoja slovenčiny v cudzom jazykovom obkľúčení jednak slovanskom (napr. srbskom, chorvátskom, ukrajinskom), jednak neslovanskom (maďarskom, rumunskom i nemeckom). Slovenské dialekty v Rakúsku patria k záhorským nárečiam juhozápadoslovenskej nárečovej skupiny. Sú pomerne jednotné.⁸ Najbližšie sú primoravským záhorským dialektom v Brodskom, Moravskom Jáne a na okolí Šaštína. S týmito slovenskými pohraničnými obcami udržiavali obyvatelia Moravského poľa najživšie priateľské kontakty.⁹ Niektoré nárečové javy sú novšieho dáta a mohli sa uplatniť vplyvom školy a v súčasnosti hádam aj rozhlasu a televízie.¹⁰ Cahnovské dialekty si zachovali niektoré starobylosti, ktorých poznanie môže prispieť k osvetleniu vývinu záhorských a vôbec západoslovenských nárečí. Zaslúžili by si preto väčšiu pozornosť a podrobnejší výskum hláskoslovných a gramatických javov, slovnej zásoby, frazeológie i mikrotoponymie. Keďže ide o nárečia, ktoré sú už tesne pred zánikom, dobrú službu pre slovakistiku i slavistiku by vykonalí najmä viedenski slavisti, ktorým sú dané nárečia najviac prístupné. Úloha je veľmi náročná, lebo o 5—10 rokov môže byť už neskoro. Vzorom môže byť výskum ľudových tradícií slovenskej národnosti v Maďarsku, ktorá je tiež pred zánikom.

4. Napokon pripájame ukážky súvislých nárečových textov. (Pri folkloristických textoch používame zjednodušenú fonetickú transkripciu. Pri frazeologizmoch uvádzame v zátvorke pravdepodobnejšie znenie.)

CAHNOV

Príslovia, porekadlá a pranostiky

Co sa doma varí, má sa doma zest (asi uvarí). — Dzeci a blázni povedzá pravdu (buázni povjedzá). — Hlúpi má najvječí strasti (húpí... starosci). — Husté neňi tusté. — Chitrejší podpusťi (popuscí). — Jak si posteš, tak ležíš. — Jakí šelm (?) je sám, tak mislí o druhém. — Je kočka z domu ven, majú miši hodi. — Jednú ricú nemožeš jet na dvoje hodi. — Malo peñez, málo muziki (máuo). — Každí deň nejsú hodi. — Kdo sa chválí, temu sa má pridat, kdo

⁸ Výnimku tvoria severovýchodné obce, ktoré boli po prevrate pripojené k Československu. Prejavujú sa v nich isté vplyvy susedných moravských nárečí. Dnes sú súčasťou moravských nárečí, a preto sa tu nimi bližšie nezaobráame.

⁹ Napríklad do slovenských dedín Dolného Rakúska pravidelne chodila hrávať dychová kapela z Brodského. Chlapci a dievčatá tam chodili do služby, poľnohospodárski robotníci zo Záhoria tam chodili na sezónne práce, uzatvárali sa manželské zväzky, futbalisti z Ranšpurka každoročne v Brodskom na hody hrali futbalový zápas.

¹⁰ V minulom storočí sa v niektorých obciach v škole učili popri nemčine aj po česky, v kostole bola každú druhú nedeľu česká kázeň, modlitebné knižky si objednávali jednak v Skalici, Trnave, ale aj v Brne. Porov. A. V. Šembera (1845, v kapitole Stav jazyka).

nariká, temu se má zebrať. — Kdo si krajčáru nevšímne, neňi zlatki hoden (grajcara ... zuatki). — Kdo visoko leze, spadne visoko dúle (huboko?). — Kerá kráva moc rúká, málo mléka dáva (máno). — Ked sa ti nesce, (to) je horší, jako bis nemohel (jag bis nemoheu). — Leží jak pecival. — Na grubskí mjech patrí grubskí flek. — Nedbalec horší jak ožralec (nedbauec ... ožrauec). — Paráda na ulici, hovno v truhlici. — Piješ, umreš, nepiješ, také umreš. — Prázni mjech nestojí. — Tak dúho sa ide (chodzí?) ze žbánem ke studňi, až sa rozbije. — Ti sa míšaš ze sviňami do grantu, sviňe fa zežerú (ze sviňama, do hrantu?). — Zadarmo je smrť, a po smrci fuk do rici. — Žena v zásceri víc vynosí jak muž v mjechu. — Na Hatu, žabi ščúre ven, svatá Hata jede sem (Hata = Agáta). — Pred Ducha nesceč z kožucha a po Duchu budz v kožuchu (asi do Ducha). (A. Schultes, 1954, s. 40—42, 79, 80).

PERNITAL

Text ľudovej piesne

Tam hore na dole,
v tom zeleném hájku,
pase šuhaj koňe
v drobném maďeránku.

Pase ich on, pase,
aš sa celí trase,
že mu jeho miuá,
pachola donese.

Nenes mi ho, nenes,
pre boha živého,
rači ti zapuacím,
zved to na iného.

Ved bi povidaua
pambú bi mja trestau,
nejednú, ne dvakrát
sas ti se mnú vispau.

Ked bi múvit mohua,
u kamen uavička,
nejednú, ne dvakrát
boskauus moje líčka.

(Podľa K. Plicku, 1961, s. 301—302, čiastočne upravená transkripcia.)

RANŠPURK

Jak Tinčla hráva divadlo

Ket sme xozili do škoui, povidali nám, že budeme hráť divadlo. Najprf sem scepa, ale potom už né. Naša Tinčla hráva takého xupca. Mjeua oblečené také kožené rajtki, košelu a na huavje širák. Došua do sáli a já ket sem ju zbadaua, začaua sem se strašne smít. Ona sa otočiua a povidaua: „Ó Jokl — kokl, vó bist du?“ a xiciua ten širokí širák a mjeua s ním zatočit nad huavú, ale sa zavažiua o hozentrógle na xrpce a utrhuu si tam gombík a gafe sa povelili, rajtki i začali

padat. Tak sa šecho začauo smít a utékua přeč. Doma mja vibiua, že to biuo kvůli mje, že sem sa tam fpředu rehñiua. Mama nás potom zbiua obje a já sem na Tinčlu dicki kričaua: „Ó Jokl, kokl“ a ona sa hñevaua.

Detská řečnovanka

Variua mišička kašičku
na zeleném randlíčku,
ten povidaü: „Jedeü bich“,
ten povidaü: „Kúp si“,
ten povidaü: „Nemám zač“,
ten povidaü: „Podme krást“
a malučkí povidaü: „Zradzím vás“.

(Zapísala r. 1985 Antónia Suchotová, rod. Tomková, rozprávala Helena Tomková, rod. Urbánková, nar. r. 1924 v Ranšpurku, t. č. bytom v Bratislave.)

Literatúra

BĚLIČ, J.: Nástin české dialektologie. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1972, s. 43.

PALKOVIČ, K.: Slovenské nárečia. Banská Bystrica, Krajské osvetové stredisko 1981. 142 s.

PLICKA, K.: Slovenský spevník I. 500 ľudových piesní slovenských. Bratislava, Štátne hudobné vydavateľstvo 1961, s. 10.

SCHULTES, A.: Die Nachbarschaft der Deutschen und Slawen an der March. Kulturelle und wirtschaftliche Wechselbeziehungen im nordöstlichen Niederösterreich. Wien, Österreichisches museum für Volkskunde 1954. VI + 120 s. a 4 obrazové prílohy.

SVĚRÁK, F.: Nářečí na Břeclavsku a v Dolním Pomoraví. Brno, Universita J. E. Purkyně 1966, s. 7–8.

SEMBERA, A. V.: O Slovanech v Dolních Rakousích. Časopis Českého musea, 19, zv. 2, 1845, s. 164–189, 346–357.

SEMBERA, A. V.: Základové dialektologie československé. Viedeň, nákladem autora 1864. 180 s.

ŠTEFÁNEK, A.: Slováci vo Viedni. Slovanský přehled, 6, 1904, s. 152–156.

ŠTEFÁNEK, A.: Slováci v Dolných Rakúsoch. Slovenské ľudové besedy, 1, 1905, s. 188–193.

TRÁVNÍČEK, F.: Moravská nářečí. Praha, Nákladem Národopisné společnosti československé 1926. 24 s. + mapa.

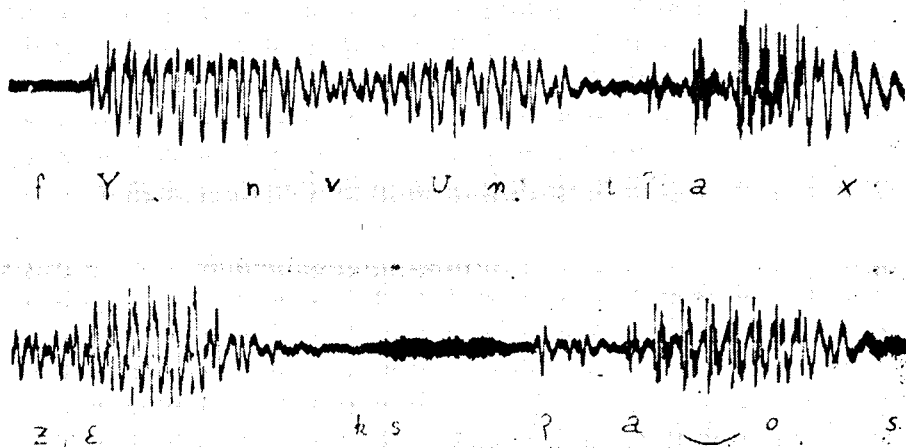
VÁŽNÝ, V.: Nářečí slovanská. In: Československá vlastivěda. 3. Jazyk. Praha, „Sfynx“ Bohumil Janda 1934, s. 230.

VETTERL, K.: Písňe a tance Slováků z Ranšpurku před 150 lety. In: Národopisné aktuality, 9, 1972, s. 271–284.

Elena Tomajková

PROBLEMATIKA RÁZU AKO VÝSLOVNOSTNÉHO JAVU (So zreteľom na nárečie v obci Hlboké)

1. Vo fonetike sa rozlišujú rozličné typy začiatku fonácie samohlások po prestávke. Zvyčajne sú to tri typy hlasového začiatku: mäkký, dyšný a tvrdý. Problematiku hlasových začiatkov niektorí autori rozpracúvajú podrobnejšie (porov. napr. Krechová, 1968). Mnohé otázky súvisiace s rázom však zostávajú aj naďalej neobjasnené, resp. viacerí autori sa nazdávajú, že ich riešenie by mohlo byť poznačené subjektívnym hodnotením. E. M. Krechovej sa nepodarilo bližšie objasniť, či v jednotlivých prípadoch pri dôraze alebo emfáze je pôvod rázu fyziologický alebo patologický. D. Stock pokladá auditívne hodnotenie za subjektívne. Pri opise rázu vychádza z experimentálnych analýz, najmä z oscilografických filmov. Podľa neho je veľmi ťažké nájsť hranice na rozlíšenie mäkkého a pevného, tvrdého a dyšného nasadenia. Pri mäkkom nasadení je prechod k nasledujúcemu vokálu mimoriadne plynulý. Pevné hlasové nasadenie definuje ako nové hlasové nasadenie fonácie po predchádzajúcom glotálnom závere (Neueinsatz des Phonationsschalls nach vorangehendem Glottisverschluss). D. Stock (1971) rozlišuje až deväť druhov pevného hlasového začiatku (fester Stimmeinsatz). Uvádzame dve ukážky tzv. rázu z jeho oscilofilmov.

Hlasový začiatok je spôsob zrušenia zovretia hlasiviek na začiatku artikulácie samohlások. Podľa G. Böhmeho (1969) pri mäkkom nasadení sa hlasivky dávajú pozvoľna do pohybu. Pri dyšnom začiatku nie sú hlasivky

úplne zovreté. Pri tvrdom začiatku sa hlasivkový záver prudko rozrazi výdychovým prúdom, vznikne výbuch (explózia) a až potom sa začína artikulácia nasledujúcej hlásky.

Akusticky možno ráz charakterizovať týmito znakmi: 1. Pred explóziou je kratšia alebo dlhšia pauza. 2. Explózia má krátke trvanie (len niekoľko milisekúnd), ale výraznú formantovú štruktúru, ktorá sa dá ohraničiť oproti nasledujúcemu vokálu. Akustický obraz explózie závisí od sily výdychového prúdu, ako aj od druhu samohlásky, ktorá nasleduje. Ráz môže byť viac alebo menej výrazný (porov. Novotná-Hůrková, 1974). J. Novotná-Hůrková (1974, s. 119) sa nedávno zaoberala aj akustickou povahou rázu. Podľa nej „na trojrozmernom akustickom spektre se ráz často projevuje rysy, jaké vykazují okluzivní konsonanty, a to jasným ohraničením začátku vokálu a někdy i náznakem exploze, jejíž frekvenční rozsah ovšem značně kolísá a závisí na druhu vokálu, kterého se týká, tak na samé intenzitě rázu. Před explozí je viditelná pauza“.

Na výskyt tvrdého hlasového začiatku — rázu — majú vplyv niektoré mimojazykové činitele, ktoré sa uplatňujú po línii rytmicko-melodického členenia výpovede a po línii psychofyziologickej. O. Broch (1911) sa domnieva, že výskyt rázu vzrastá s mierou intelektualizácie výpovede a so stúpajúcou mierou obsahovej náročnosti jazykového prejavu. V novšom výskume sa vyššia frekvencia rázu dáva do súvislosti s dôrazom a citovým zafarbením prejavu (Malécot, 1975). Podľa A. Malécota ženy používajú ráz častejšie ako muži, lebo majú väčšiu náchylnosť k citovému zafarbeniu prejavu.

Termín ráz sa u nás bežne používa od A. Frintu. Niektorí autori používali iné označenia, napr. J. Chlumský používal termín hlasivková explózia, B. Hála předraz. B. Hála argumentoval tým, že toto označenie nevedie k omylom a lepšie vystihuje podstatu veci: „... tvrdý začátek se předráží před samohlásku, a to ve formě krátké neznělé hrtanové (laryngální) exploze“ (Hála, 1962). Podľa B. Hálu podstata rázu (předrazu) spočíva v osobitnom začiatku samohlásky po prestávke. Namiesto toho, aby sa tu „hlasivky uvedly do fonačních pohybů pozvolným a jemným sblížením za současného pozvolného rozeznívání hlasu“ — ako je to pri miernom, t. j. mäkkom začiatku — „sevrnou se pevně a pak se náhle prudce rozevrnou; teprve po rozeznění dojde k vytvoření fonačních pohybů a k zaznění hlasu. Jejich činnost tedy připomíná děj odehrávající se při neznělých okluzívách“. Podobný je aj výklad J. Novotnej-Hůrkovej. Dyšný začiatok je podľa B. Hálu (1962, s. 358—369) pridych pred pozvoľným rozkmitávaním hlasiviek.

Vo Výslovnosti spisovnej češtiny (Hála, 1967, s. 34—36) termín ráz splýva s termínmi tvrdý, ostrý hlasový začiatok „prudké vyrazení hlasu po předcházejícím pevném sevření hlasívek. Proto bývá nazýván hrtanovým vý-

buchem, hlasivkovou explozívou, nebo hlasivkovým rázem (franc. coup de glotte, něm. fester Einsatz, ang. glottal stop), kratčeji rázem vůbec“. Ráz sa podľa B. Hálu (1967, s. 36) líši od českých hlások tým, že mu chýba jazyková funkčnosť, ďalej tým, že sa síce bežne vyskytuje po každom prerušení hlasu, no všade inde je jeho výskyt individuálny a fakultatívny (Hála, 1962, s. 359).

Z komunikačného hľadiska prítomnosť rázu prispieva k lepšej zrozumiteľnosti hovoreného prejavu (porov. Hála, 1967, s. 34). Podľa M. Romportla (1973, s. 125) sa ráz v češtine vyslovuje vždy na začiatku slova pred samohláskou po pauze. Inde jeho výskyt závisí od druhu prejavu, štýlu, tempa reči a pod.

Vo Výslovnosti spisovnej češtiny (Hála, 1967) sa uvádza, že pred rázom sa spoluhlásky znelé menia na neznelé. Neznelými zostávajú spoluhlásky aj vtedy, keď sa ráz vynecháva. V tzv. bežnom hovore sa ráz vynecháva, ale neznelosť a slabičný predel ostávajú zachované [neš/_on]. B. Hála (1967, s. 37) jednoznačne konštatuje, že výslovnosť bez rázu so súčasným posunutím slabičného predelu je neortoepická. Nemá sa teda vyslovovať [ne/š_on]. J. Novotná-Hůrková však zistila, že výslovnosť s rázom je v českej spisovnej výslovnosti na ústupe. Príručka Výslovnosť spisovné češtiny (Hála, 1967, s. 39) uvádza, že po neslabičných predložkách *k*, *v*, *s*, *z* je ráz obligatórny: [s'otcem], výslovnosť bez rázu [sotcem] sa tu pokladá za neortoepickú a výslovnosť [zokna] za príliš voľnú. No podľa J. Novotnej-Hůrkovej (1974, s. 117) v dnešnej spisovnej výslovnosti prevažuje realizácia typu [sokna/zokna], [fúnoru/vúnoru], a nie s rázom [s'okna], [f'únoru]. Ďalej konštatuje, že ráz býva aj na hranici slov v spojeniach konsonant + vokál. Prípady, keď je tu zrušená medzislovná hranica, sú podľa nej ojedinelé. Rozdiel sa prejavuje v tom, či ide o spojenie dvoch plnovýznamových slov, alebo slov, ktoré nie sú významovo závažné. So zrušením slovnej hranice sa často stretávame v typoch, ako *ať už* [aťuš]; *tak už* [takuš] atď. (tamže, s. 118).

V češtine a slovenčine sa ráz od hlások líši tým, že si používatelia jeho existenciu neuvedomujú: nejde tu o fonému (Pauliny, 1979).

Ráz možno odlišovať od ostrého, tvrdého hlasového začiatku. V slovenčine napr. J. Dvončová (1977) navrhuje rozlišovať tvrdý začiatok a „veľmi tvrdý začiatok, charakterizovaný explóziou“ a uvažuje aj o existencii pevného hlasového začiatku (pokladá ho za variant tvrdého začiatku), ktorý je odlišný od mäkkého nasadenia, ale aj od veľmi tvrdého začiatku. Čo sa týka dyšného hlasového začiatku, spisovná slovenčina patrí k tým jazykom, v ktorých sa tento hlasový začiatok nevyskytuje ustálené. Ak sa vyskytne, hodnotí sa ako rečová chyba.

Podľa hodnotenia Á. Kráľa (1948, s. 65—66) pri tvrdom hlasovom za-

čiatku záver hlasiviek nie je taký pevný a efekt výbuchového otvorenia hlasiviek nie je taký výrazný ako pri ráze. Slovenská spisovná výslovnosť sa práve preto charakterizuje ako splývavá, lebo výskyt tvrdého hlasového začiatku (a rázu) je v nej zriedkavý. Ráz má fonetické vlastnosti neznelej hlasivkovej explozívnej spoluhlásky. Ráz i tvrdý hlasový začiatok sa v slovenčine obyčajne vnímajú s efektom veľmi krátkeho prerušenia zvukového prúdu reči, ako je to pri prestávke. Preto sa v spisovnej slovenčine pred rázom, ale aj pred tvrdým hlasovým začiatkom namiesto znelých párových spoluhlások vyslovujú príslušné neznelé spoluhlásky.

A. Král i J. Dvončová konštatujú, že v slovenčine sú tri typy hlasových začiatkov: mäkké, splývavé nasadenie; tvrdé, ostré alebo pevné nasadenie; ráz, charakterizovaný explóziou — výrazným efektom výbuchového otvorenia hlasiviek.

V spisovnej slovenčine sa ráz vyslovuje iba v osobitných situáciách a má silnú tendenciu signalizovať štylistickú príznakovosť. Vnútri rečového taktu na hraniciach slov sa vôbec neobjavuje. Prítomnosť rázu signalizuje aj chyba v asimilácii, napr.: [*pot² oknom*] namiesto [*pod₀oknom*] (Král, 1984, s. 65—66; 101—102).

Výskyt rázu v slovenčine a najmä v stredoslovenských nárečiach skúmal už V. Vážný (1922—1923). Na základe sluchového hodnotenia konštatoval, že v slovenčine má ráz ešte menší rozsah ako v češtine: „... vyskytuje sa pred samohláskou vždy len po pauze, t. j. na začiatku vety alebo nejakého fonetického celku vôbec, a vnútri spojitou vyslovenej vety sa temer vôbec neobjavuje“. V západoslovenských a východoslovenských nárečiach výskyt rázu nikto neskúmal.

2. V tomto príspevku sa pokúsime ukázať, aký je stav výskytu rázu v nárečí, v ktorom sa nezachováva znelostná asimilácia v medzislovnom spojení pred samohláskou, ďalej ako súvisí výskyt rázu s intonačnými, suprasegmentálnymi javmi, predovšetkým s prízvukom a dôrazom.

Výskyt rázu v spojeniach dvoch slov, z ktorých prvé je zakončené spoluhláskou a druhé sa začína samohláskou, sme skúmali dvoma spôsobmi:

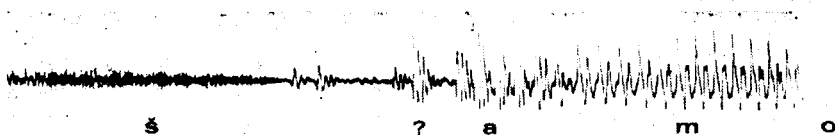
2.1. Auditívnou metódou sme zaraďovali jednotlivé slovné spojenia do troch skupín podľa toho, aké bolo nasadenie samohlásky na začiatku druhého slova. Pri mäkkom splývavom nasadení bolo problematické určiť hranicu medzi dvoma slovami, lebo slovnú hranicu pri stretnutí dvoch jednoslabičných plnovýznamových i neplnovýznamových slov nesignalizovala prestávka — slová splývali do jedného fonetického celku: [*'ušai*]; [*'takai*]; [*'ketuš*]; [*'ušix*]; [*'rásim*]; [*'takix*]; [*'takon*].

2.2. Problematické prípady sme overovali technicky: segmentovaním, sonagrafičnými analýzami a interpretáciou oscilogramov.

Analyzovali sme všetky prípady stretnutia spoluhlásky so samohláskou

na hranici slov v texte, ktorého zápis má rozsah 90 strán. Vyskytlo sa v ňom 341 slovných spojení, v ktorých sa pred samohláskou neuskutočnila znelostná asimilácia. Neuskutočnenie znelostnej asimilácie možno predpokladať preto, že tieto spojenia sa vyslovili s rázom alebo s tvrdým hlasovým začiatkom.

Spektrálne analýzy potvrdzujú, že pri silnom citovom zainteresovaní hovoriaceho na obsahu výpovede, keď je na druhom slove dôraz alebo emfáza, sa prvá samohláska tohoto slova začína tvrdo, ba má charakter hlasivkovej explozívnej spoluhlásky s výrazným efektom záverovej spoluhlásky. Pred samohláskou je kratšie alebo dlhšie čiarové spektrum; potom nasleduje krátka explózia s vlastnou formantovou štruktúrou, ohraničiteľnou od spektrálnej skladby nasledujúceho vokálu. Amplitúda je výrazne strmá (porov. obr. — sonagram, oscilogram). No ráz sa v našom texte vyskytol iba dvakrát [*puot* "a"]; [*nuš* "a].

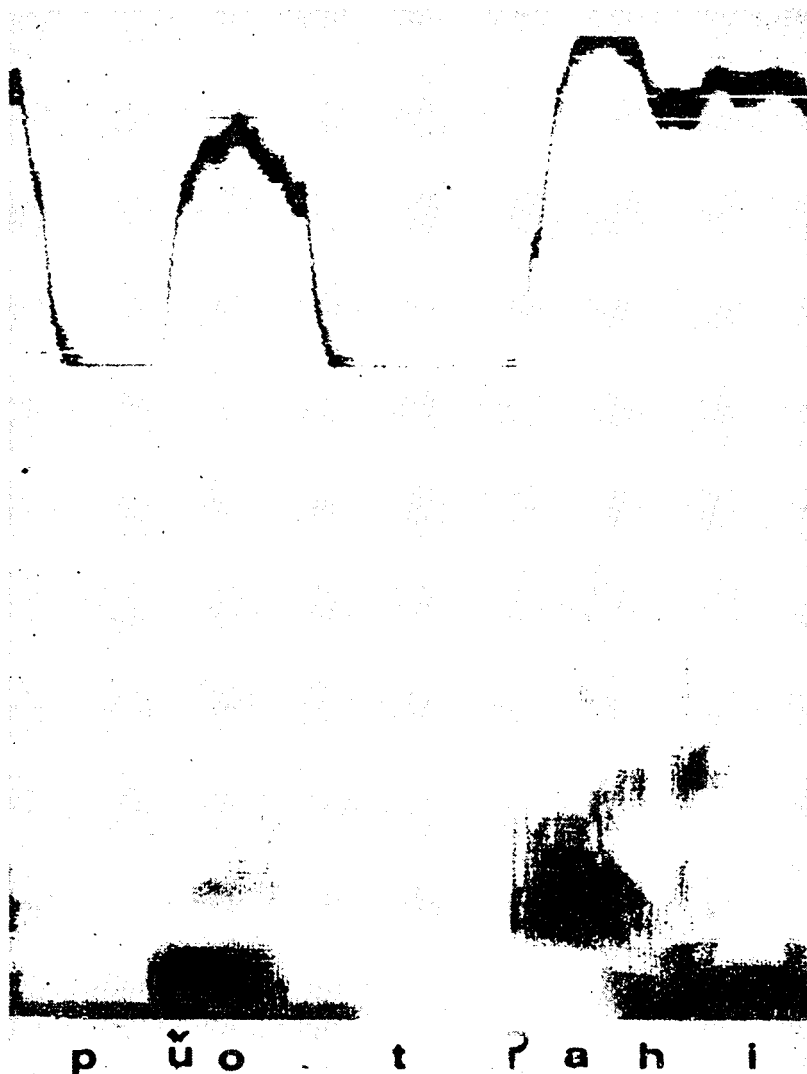

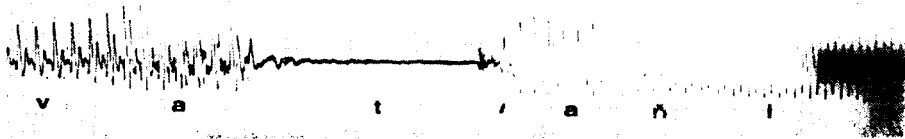
Pri dôraze zaznamenali zvýšenie frekvencie výskytu rázu aj iní autori, napr. A. Malécot. V našich prípadoch je oproti spisovnej slovenčine osobitné to, že dôraz je na proklitike. Enklitiky a proklitiky sú z hľadiska prízvukových pomerov v spisovnej slovenčine zásadne neprízvučné slová. Môžu byť prízvukné vtedy, keď stoja pri inom neprízvučnom slove (Král, 1984, s. 166—172).

Ak funkciou dôrazu je slúžiť významovej stavbe výpovede, jeho nositeľom nemôžu byť neplnovýznamové slová. Ale ak hodnotíme iba dynamickú a melodickú výraznosť slov, potom môžeme výraznejšie zvýšenie intenzity a výšky hlasu na prvej slabike uvedených proklitik kvalifikovať ako dôraz alebo emfázu.

Častejšie sme zaznamenali výskyt tzv. tvrdého alebo pevného hlasového začiatku, ak zvýšenie intenzity a výšky hlasu na prvej slabike druhého slova bolo o niečo menej výrazné ako v prvom prípade. Dokumentujú to aj akustické záznamy. Hlasivky sa ani v týchto prípadoch nerozkmítavali postupne, boli prudko rozrazené výdychovým prúdom. Aj na oscilografickom zázname vidíme periodické kmity samohlások hneď od začiatku kmítania výrazne vysoké na rozdiel od mäkkého splývavého nasadenia, kde periodické kmity samohlások narastajú postupne. Nábeh amplitúdy však nebol taký prudký ako v prípadoch s rázom. Čiarové spektrum pred samohláskou je krátke a nasledujúca explózia je menej výrazná ako pri

ráze. Explózia je veľmi krátka, ďalej má menej zreteľnú formantovú štruktúru, ktorá je ťažšie oddeliteľná od nasledujúcej samohlásky — skôr ju treba pokladať za súčasť tejto samohlásky. (porov. obr.). Príklady: [ˈpec' a ˈkrp]; [ˈpočut' aňi]; [ˈvistát' aňi]; [ˈmoc' aňi né]; [ˈit' a on ˈpo-tom]; [ˈnuš' a] atď.

V nárečí obce Hlboké je charakteristická výslovnosť s mäkkým začiatkom samohlásky, no so zachovaním neznelosti koncového konsonantu predchádzajúceho slova. Rozkmitávanie hlasoviek pri artikulácii vokálu nastupuje pozvoľna. Osciloskopický i sonografický záznam ukazujú postupné narastanie výšky kmitov samohlásky až do jej vrcholovej fázy. (porov. obr.).

V našom texte z 341 skúmaných prípadov bola polovica slovných spojení dvoch jednoslabičných slov. Takéto spojenia sa vyslovujú ako jedna rytmickejšia stopa. Rýchle tempo takúto výslovnosť tiež podporuje (porov. obr.).

Nemožno však vysloviť jednoznačný záver, že dve neplnovýznamové slová sa vždy vyslovujú s jedným slovným prízvukom. Vyskytli sa úplne rovnaké prípady slovných spojení, ale zaznamenali sme dokonca až tri typy výslovnosti:

- a) výslovnosť typu ['nuša],
- b) výslovnosť so zachovaním slovného prízvuku obidvoch slov ['nuš 'a],
- c) výslovnosť s rázom ['nuš^p "a].

Viacslabičné slová sa aj v tomto nárečí vyslovujú s prízvukom na prvej slabike každého slova. Tak sa vyslovujú aj spojenia jednoslabičné plnovýznamové i neplnovýznamové slovo + viacslabičné slovo: (['prodat 'ešče]; ['moc 'ešče]; ['jak 'účki]; ['nás 'obec]; ['mjet 'osemnást]; ['prodat 'abi]; ['akurat 'otvirali]).

Prehľad skúmaných prípadov:

T — neznená spoluhláska

D — znená spoluhláska

V — vokál

Hlásková kombinácia na hraniciach slov	Výskyt
— D # V —	98
— T # V —	341

— T # V —			
Výslovnosť s organizáciou rytmu do jednej stopy	Výslovnosť s osobitným slovným prízvukom	Výslovnosť s rázom	Výslovnosť s tvrdým hlaso- vým začiatkom
179 príp.	154 príp.	2 príp.	12 príp.
t. j. 50 %	t. j. 46 %	t. j. 4 %	
Výslovnosť s mäkkým nasadením samohlásky 96 % príp.			

Záver. Pre nárečie obce Hlboké odporúčame terminológiu ráz, tvrdý hlasový začiatok a mäkký hlasový začiatok podľa spôsobu nasadenia fonácie v medzislovnom spojení neznely konsonant + samohláska. Tesnosť spojenia pri mäkkom splývavom nasadení je pri stretnutí dvoch jednoslabičných plnovýznamových i neplnovýznamových slov veľmi výrazná — organizujú sa do jednej rytmickej stopy.

Zaznamenali sme štyri možné spôsoby výslovnosti na hranici dvoch slov v medzislovnom spojení — T # V — v uvedenom nárečí:

1. Výslovnosť s rázom je náhodná, veľmi zriedkavá. Prípady výskytu môžeme považovať za jednoznačne okrajové. Pôvodom rázu je tu dôraz alebo emfáza.

2. Výslovnosť s tvrdým nasadením sa objavila tiež len náhodne pri dôraze alebo emfáze menšej intenzity.

3. Pre uvedené nárečie je typická výslovnosť s mäkkým nasadením samohlásky — 96 % prípadov:

a) v 46 % prípadov sme zaznamenali mäkké nasadenie samohlásky, pričom neznalosť konsonantu, na ktorý sa končilo predchádzajúce slovo, bola zachovaná. Intenzita prízvuku na oboch slovách bola rovnaká;

b) neznalosť konsonantu predchádzajúceho slova zostáva zachovaná aj v tom prípade — najmä pri rýchlom tempe reči —, keď boli slová vyslovené v jednej rytmickej stope. Táto výslovnosť sa vyskytla v 50 % prípadov.

Aký typ výslovnosti z uvedených možností informátor použije, závisí od uplatnenia rôznych mimojazykových faktorov, ktoré sú najmä v nárečových prehovoroch veľmi variabilné.

Literatúra

Archív slovenských nárečí oddelenia fonetiky a všeobecnej jazykovedy pri Katedre slovenského jazyka FF UK v Bratislave.

BOHME, G.: Stimm-, Sprach- und Hörstörungen. 1. Aufl. Jena, VEB Gustav Verlag 1969, s. 25.

BROCH, O.: Slavische Phonetik. 1. Aufl. Heidelberg, Carl Winter 1911, s. 347.

DVONCOVÁ, J.: Hlasový začiatok v slovenčine. Jazykovedný časopis, 28, 1977, 2, s. 149–155.

HÁLA, B.: Uvedení do fonetiky češtiny na obecně fonetickém základě. Praha, Nakladatelství ČSAV 1962, s. 359.

HÁLA, B.: Výslovnost spisovné češtiny I. Praha, Academia 1967, s. 34–40.

KRÁL, A.: Slovenská výslovnosť. Banská Bystrica, Učebné pomôcky 1979, s. 45–48.

KRÁL, A.: Pravidlá slovenskej výslovnosti. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1984, s. 65–102.

KRECH, E. M.: Sprachwissenschaftliphonetische Untersuchungen zum Gebrauch des Glottsschlageinsatzes in der allgemeinen deutschen Hochlautung I, Aufl. Basel – New York, S. Karger 1968, s. 126.

MALÉCOT, A.: The glottal stop in French. Phonetica, 31, 1975, s. 51.

NOVOTNÁ-HŮRKOVÁ, J.: K výslovnosti některých souhláskových skupin a tzv. rázu v češtině. Slovo a slovesnost, 34, 1974, s. 113–120.

PAULINY, E.: Slovenská fonológia. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1979, s. 82.

ROMPORTL, M.: Základy fonetiky. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1973, s. 100–130.

STOCK, D.: Untersuchungen zur Stimmhaftigkeit hochdeutscher Phonemrealisationen, Helmut Buske Verlag Hamburg 1971, Gesamtherstellung: Wilhelm Wegmann Osnabrück, s. 67–106.

VÁŽNÝ, V.: Razená neznělá spoluhláska hlasivková v strednej slovenčine v nárečí turčianskom. Sborník Matice slovenskej, 1, 1922–1923, s. 41.

Eugen Jóna

ZO SPOMIENOK HLAVNÉHO REDAKTORA SLOVENSKEJ REČI

Za vojny som prispieval do Slovenskej reči (ďalej SR) nepravidelne, a to popri plnom úväzku na gymnáziu a popri externej práci na príprave slovníka v Matici slovenskej. Spočiatku som i v článkoch z problematiky spisovného jazyka vychádzal zo svojho rodného nárečia z rozhrania Novohradu a Gemera-Malohontu. V novohradskom nárečí je napríklad bežné slovo *načim* vo význame „treba“, v gemerskom (malohontskom) nárečí je v tom istom význame vetná príslovka *nadbe*. Tieto a podobné slovníkové, výslovnostné a gramatické rozdiely budili u mňa pozornosť od mlada. Z literatúry som poznal vetnú príslovku *treba*, ktorú som hodnotil ako spisovnú v porovnaní s nárečovým *nadbe* a *načim*. Keď sa za vojny výraz *načim* stal módnym ako írečitý slovenský (minister národnej obrany slovenskej vlády vraj nariadil namiesto slova *treba* používať iba slovo *načim*),

v osobitnom článku som podal výklad o tomto slove a citátmi z literatúry od A. Bernoláka až po prítomnosť som dokázal, že výrazy *treba* a *načím* môžu byť v spisovnej slovenčine synonymné ako napr. *oblok* a *okno* (porov. SR, 7, 1938—1939, s. 226—233).

Iný prípad bol so slovami *pilný* a *usilovný*. Podľa Czambelovej poznámky v knihe Slováci a ich reč (1903, s. 229: Vetu spisovnej reči „Snadno a rýchle to vykoná pilný hospodár“ v svojej reči vyslovuje Slováč takto: „Lahko a skoro to urobí usilovný gazda“) citovanej v SR, 1, 1932—1933, s. 103, Bartkove Pravidlá (1940) označili slovo *pilný* hviezdíčkou; podľa nich sa podnes traduje mienka, že slovo *pilný* nie je slovenské (porov. Česko-slovenský slovník 1979), hoci som v SR (8, 1940—1941, s. 39—43) podrobne vyložil a doložil, že v spisovnej slovenčine sa slovo *pilný* používa od najstarších čias (porov. napr. J. Fándly, Piňní domajší a poľní hospodár... Trnava, 1792), potom u klasikov v 19. stor. (Kalinčiak, Janko Kráľ, Vajanský, Kukučín, Timrava, Czambel, Škultéty atď.), v tvorbe takých spisovateľov, ako Jégé, J. Giger Hronský, Stodola, a v prejavoch vtedajších verejných činiteľov (minister J. Sivák a i.), a to v dvoch významoch (1. usilovný, 2. súrny) a v rozličných významových odtienkoch, hoci sa v súčasných Pravidlách (1953 a nasl.) výraz *pilný*, *pilne*, *pilnosť* uvádzajú bez poznámky. Sám S. Czambel a po ňom i J. Škultéty ich uvádzali vo vydaniach Rukováti (1902, 1915, 1919) a Czambel i v nárečových textoch (SR, 1906, s. 570). Adjektívum *pilný* (pôv. slovanské *pilnъ*) a odvodené slová sú jasným príkladom na nedorozumenie v hodnotení slov u jazykovedcov, ako to čiastočne uznali aj puristi v Slovenskom jazyku (1, 1941).

Keď H. Bartek so spolupracovníkmi (v Slovenskom jazyku) kritizovali 7. ročník SR, pripísali mi omylom všetky „Rozličnosti“ (z 1. čísla), hoci som bol autorom iba jednej: Výslovnosť slova *Martin*, *martinský*. Proti pravidlám (1940), kde sa kodifikovala mäkká výslovnosť *martin*, bránil som stredoslovenskú tvrdú výslovnosť proti západoslovenskej výslovnosti *t*, *c* (*marcin*), ktorá je aj v mene *Timotej*, v priezvisku *Timko* a pod.

Keď za vojny v Matici slovenskej (MS) referenta jazykového odboru zastupoval bibliotekár A. A. Baník, na jeho návrh som chodil za MS na zasadnutia komisie pre právnu terminológiu v Bratislave. Okrem iných problémov bolo treba nájsť ekvivalent českého termínu *přelíčení*. Po porade s J. Škultétym sme za slovenský termín prijali *pojednávanie*. Citovali sme verš ľudovej piesne „... ja vám halenu nedám, ja sa s vami pojednám.“ Základné slovo *jednať* (*sa*) v iných významoch než „jednať sa o cene“... v spisovnom jazyku sa nepoužíva (porov. Rukováť z r. 1915; r. 1919 sa v abecednom ukazovateli vynechalo celé heslo).

Proti podobe mena *Pavol* uvedenej v Pravidlách (1940) ozvali sa čitatelia SR v listoch, najmä keď sa analogicky podľa mena *Karol*, *Karola* za-

čalo skloňovať *Pavol*, *Pavola*. Obe mená bolo treba v spisovnej reči ustáliť rovnako, t. j. s pohyblivým *o*. Na strednom Slovensku je obec *Karlová*, na západe *Karlova Ves* podobne ako i *Pavlová*, *Pavlova Ves*, ale v Novohrade je pustatina *Na Karoli* (asi z maďarčiny). V slovenčine podoba *Karol* bez pohyblivého *o* (*Karola*) sa odôvodňovala prevzatím priamo z latinčiny (*Carolus*), nie z nemčiny (*Karl*). Bez ohľadu na etymológiu z uvedených príkladov je jasné, že u Slovákov sa o tu hodnotilo ako pohyblivá hláska. *Pavel* je nielen v češtine, ale i v poľštine, ruštine... Preto sme navrhli podobu *Pavol* i *Pavel*, ako je teraz v Pravidlách (z r. 1953 a z ďalších rokov). Možno dodať, že v mene *Peter* je pohyblivé *e* (*Petra*...) i v priezvisku *Pietor* (s nárečovými samohláskami) by malo byť tiež o pohyblivé, ako je aj v miestnom mene (v Novohrade) *Pôtor*, *Pôtra*.

Pretože do SR nebolo vždy dosť súcich príspevkov, bolo treba využívať aj materiál získaný pri slovníkových prácach. Takto vznikali moje príspevky o funkciách predložiek v spisovnej slovenčine (*k*, *ku/ko*, *na*...). Autorom (napr. J. Vavrovi o zámenách) posielali sme takisto slovníkový materiál na vypracovanie článkov. V Bratislave sa zbierali príspevky do nového časopisu (*Linguistica Slovaca*), takže do matičných časopisov jazykovedci málo prispievali.

Pri slovníkových prácach som sa utvrdil v presvedčení, že aj v slovnej zásobe je istý poriadok, že slová v našom vedomí sú uložené v istom systéme, ako som sa o tom bol dozvedel aj zo štúdií a tiež Pražského lingvistikého krúžku, najmä z prác V. Mathesiusa. Systém v lexike je omnoho zložitejší než vo fonológii a morfológii, takže opísať a vyložiť ho v úplnosti a uspokojivo je veľmi ťažké. Abecedné usporiadanie hesiel v slovníku je mechanické, ale z praktických príčin nevyhnutné; na vzájomné vzťahy slov poukazujú poznámky (o príslušnosti k slovnému druhu, o synonymite, o homonymite atď.). Na hlbšie teoretické úvahy a vypracovanie slovenskej lexikológie pri návale praktických úloh nebolo času ani možností. Článok *Náš pomer k slovu* (SR, 9, 1941—1942, s. 3—8) naznačuje problematiku náuky o slove z hľadiska jazykovej kultúry. Téma zaujímala aj iných slovenských lingvistov, preto ma pozvali prednášať do vtedajšej Slovenskej jazykovednej spoločnosti (SJS) v Bratislave. Tam s tézou o systéme v slovnej zásobe jazyka v podstate súhlasil predseda SJS prof. L. Novák, ale prof. J. M. Kořínek uznával systém protikladov len vo fonologickom, čiastočne v morfologickom pláne jazyka. Neskôršie v úvahách a diskusiách i po štúdiu novej lingvistickej literatúry som dospel k názoru, že základ pre systém v slovnej zásobe podľa slovných druhov (čiastok reči) je v slovotvorbe (V. Šmilauer, M. Dokulil a i.), že tento systém je otvorený a veľmi zložitý, takže jeho uspokojivé riešenie a vypracovanie pre jednotlivé jazyky ostáva ako postulát.

Pokiaľ ide o kultúru reči, nebol som prívržencom purizmu, hoci som mu priznával historickú úlohu. Popri čistote, svojskosti, originalite spisovného jazyka som zdôrazňoval potrebu výstižnosti a výrazového bohatstva i ustálenosti pre jeho komunikatívnu funkciu. Čo sa v spisovnom jazyku ustálilo či už prirodzeným vývinom a či normatívnymi zásahmi, to sa rešpektovalo. Pravda, krikľavé prípady prepiaťeho purizmu sa kritizovali, hoci vtedajší hlavný redaktor SR sa deklaratívne hlásil k purizmu.

V Martine sa diskutovalo o jazykovej kultúre, o pravopise a pod. i v miestnom odbore MS, resp. v jeho debatnom krúžku, ktorý som viedol; o problémy slovenčiny sa osobitne zaujímal M. Rázusová-Martáková, J. Marták a i.

Hlavnou mojou úlohou v tých časoch bola príprava slovenského slovníka. Čítali sme texty, podčiarkovali sme slová a slovné spojenia, ktoré bolo treba excerpovať, a kontrolovali sme odovzdané materiály. Pomocné sily usporadúvali lístky podľa abecedy (správy o stave a o postupe prác sme podávali v 8. a 9. ročníku SR). Pôvodne naša úloha bola skromná — pripraviť nové vydanie slovníka P. Tvrdeho, ale keď sme zistili, že Tvrdeho slovník treba od základu prepracovať a že ho môžeme používať iba ako pomôcku podobne ako iné slovenské slovníky (Bernolákov, Palkovičov, Jančovičov, Loosov . . .), zmenili sme koncepciu. Slová a spojenia slov spisovnej slovenčiny bolo treba sústavne vykladať a dokladať predovšetkým z krásnej literatúry, z beletrie, z klasikov od štúrovcov až po prítomnosť. Vzor takého výkladového a dokladového slovníka sme našli v Příručnom slovníku jazyka českého, ktorý aj za vojny vychádzal v zošitoch. Bližšie pôvodnej koncepcii ako tento akademický slovník, bol dvojzväzkový Slovník jazyka českého od Vášu — Trávníčka (1937). Poznali sme aj iné slovníky slovanské i západoeurópske, ale tie české boli nám najbližšie. Ruský štvorzväzkový slovník D. N. Ušakova sa nám dostal do rúk až koncom vojny. Kolísanie medzi jednozväzkovým a väčším slovníkom sa skončilo, keď zvíťazilo presvedčenie, že spoľahlivý normatívny slovník súčasnej spisovnej slovenčiny bude možno vypracovať po skončení veľkého dokladového slovníka s historickou perspektívou. Taký slovník sme začali koncipovať, keď sme mali svojich nových a i starších po Konušovi (J. G. Konuš bol americký Slovák, ktorý pred vojnou pripravoval v Matici slovenskej anglicko-slovenský slovník na základe vlastných výpiskov zo slovenských klasikov) i od Tvrdeho excerptov okolo pol milióna lístkov. V excerpovaní sa pokračovalo i ďalej výberovo. V SR sa o slovníku predtým veľa nepísalo. E. Novák uverejnil kritiku synonymického slovníka J. K. Garaja ešte pred vojnou v Slove a slovesnosti a za vojny v svojom časopise *Linguistica Slovaca*. Tam je i niekoľko všeobecných myšlienok o lexikografii. Ku koncu vojny a za SNP bolo treba slovníkový materiál MS opatriť (zásluhu na jeho

záchrane mal vtedajší mladý referent MS J. Frlička a funkcionár MS M. Vančo), lebo ja som sa ako záložný dôstojník zúčastnil v Slovenskom národnom povstaní. (Moje spomienky na účasť v SNP porov. v Správach SAV r. 1985.) V Matici slovenskej proti vtedajšiemu vedeniu (J. Ciger Hronský, S. Mečiar, K. Geraldiní a i.) zoskupilo sa do tajnej skupiny niekoľko pracovníkov (A. A. Baník, J. Bodenek, A. Hirner, J. Marták, J. Štefánik a i.), ktorí sa zúčastnili v SNP ako nevojaci (okrem Štefánika). Ja som nebol riadnym zamestnancom MS; my vojaci z profesorov gymnázia sme nastupovali individuálne (R. Bednárík, R. Brtáň, J. Paulovič, J. Sabršúl, J. Žigo a i.). V súvislosti so SNP si spomínam, že v Banskej Bystrici som vtedy navštívil riaditeľa J. Mihála vo veci nového vydania jeho učebnice, ktorú som dostal od ministerstva úradne na posúdenie. Pravdepodobne vtedajší ústredný inšpektor B. Letz chcel poznať moje názory na Mihálove svojškosti. Dohodli sme sa, že najkriklavejšie odchýlky od spisovného úzu z učebnice vynechá.

J. Mihál prijal v MS úlohu redaktora zborníka MS, keď sa vedenie MS rozhodlo zbaviť tejto funkcie L. Nováka po vydaní nového jazykovedného časopisu v Bratislave (*Linguistica Slovaca* I—II) a pre jeho celkový postoj k Matici. J. Mihálovi sa podarilo zostaviť iba jedno číslo (ročník), pretože nemal dosť príspevkov. Vtedajší tajomník MS S. Mečiar zisťoval najprv u mňa, či by som sa nepoduľal na tú úlohu. Svoje odmietavé stanovisko som vyložil tak, že bez účasti profesorov bratislavskej univerzity (J. Stanislava, L. Nováka a i.) a ich žiakov a stúpencov to nebude možné. Do SR sa redakcii podarilo získať väčšie príspevky od nezávislých autorov — stredoškolských profesorov slovenčiny a od pracovníkov v iných odboroch (od J. Lišku, J. Chripku — doktorskú dizertáciu o interjekciách, Š. Tóbika o obchodnej terminológii atď.). Do SR už za vojny začal písať (o slovesnom vide, o fonológii a i.) i Š. Peciar, ktorého pozvalo z Prahy vedenie Matice slovenskej, keď sa stal známym svojím príspevkom v *Časopise pro moderní filologii* (výťah z doktorskej dizertácie u prof. M. Weingarta). Prácu v Slovenskej učenej spoločnosti mu ponúkol i prof. L. Novák, a tak sám sa rozhodol pre Bratislavu. Mal na starosti jazykovú redakciu publikácií Slovenskej učenej spoločnosti a prípravu nového vydania pravopisných pravidiel. V Peciarových príspevkoch sa v SR rozmnožili aj diskusie a polemiky (Peciar — Mihál, V. Uhlár a i.). Očakával som, že po mojej kritike Bartkovej novej práce *Správna výslovnosť slovenská* (Bratislava, 1944) sa rozvinie vecná diskusia, ale posledné číslo SR s recenziou (SR, 1943—1944, s. 331—337) vyšlo v rušných vojnových časoch už oneskorene, keď nám mnohým išlo o holý život po potlačení SNP a za prechodu frontu. Slovenské národné povstanie, keď sa Slováci so zbraňou v ruke postavili na odpor proti fašizmu po boku pokrokových národov sveta, otvorilo cestu jazykovej

tvorivosti podľa ruského vzoru (*národná rada, soviet, národ, ľud, ľudový, národný, povereník, povereníctvo, komisár, komisariát* atď.) alebo aj prevzatiam z ruštiny (napr. *rudoarmejec, bumažka*) bez priamej pomoci jazykovedcov. Po oslobodení Sovietskou armádou a po obnovení ČSR sa u nás začali nielen rekonštrukcie poškodených budov a komunikácií, ale aj revolučné zmeny v štátnych a politických inštitúciách, na vysokých školách, vo vedeckých ústavoch a kultúrnych ustanovizniach. Jazykovedná práca sa organizovala v Bratislave na univerzite a v Jazykovednom ústave Slovenskej akadémie vied a umení a v Martine v Jazykovednom odbore Matice slovenskej. Nové vedenie MS sa usilovalo obnoviť spolkovú činnosť, vydavateľstvo i vedecké odbory, ich časopisy a knižné publikácie. Mňa poverili vedením reorganizovaného Jazykovedného odboru (JOMS). Povereníctvo školstva mi dalo neplatenú dovolenku na vykonávanie funkcie referenta JOMS. Náš odbor sa po oslobodení s ostatnými vedeckými odbormi MS konštituoval na valnom zhromaždení v októbri 1945. Výborom MS vymenovaní prví členovia JOMS zvolili za predsedu J. Stanislava, za podpredsedu E. Paulinyho. Referent odboru bol tajomníkom JO ako vedeckej spoločnosti a zodpovedným redaktorom publikácií. Členovia odboru mali práva i povinnosti na štvrťročných schôdkach a na výročných valných zhromaždeniach prednášať a diskutovať o aktuálnych odborných i organizačných problémoch a písať štúdie a články. Orgánmi odboru boli Jazykovedný zborník a Slovenská reč. J. Stanislav sa stal hlavným redaktorom Jazykovedného zborníka, E. Pauliny so Š. Peciarom sa stali členmi redakcie Slovenskej reči, kde som bol ja hlavným a v oboch časopisoch výkonným a zodpovedným redaktorom.

Vtedajší bratislavskí štrukturalisti (E. Pauliny, A. Isačenko, J. Ružička, Š. Peciar, pôvodne i L. Novák, ktorý musel ísť predčasne do dôchodku, J. M. Kořínek, ktorý nečakane náhle zomrel, J. Horecký, V. Blanár a i.) podľa pražského vzoru založili Bratislavský lingvistický krúžok (vlastne takto premenovali bývalú Slovenskú jazykovednú spoločnosť) a začali vydávať osobitný časopis Slovo a tvar. Keď som E. Paulinyho presviedčal, že naša Slovenská reč je prístupná starším i novším smerom v slovenskej jazykovede, vyslovil sa, že „nové víno sa nedá liať do starých nádob“. Keďže sa malo pokračovať vo vydávaní zborníka *Linguistica Slovaca*, ako redaktor som sa po predchádzajúcich skúsenostiach obával, že nebude dosť príspevkov na vedeckej úrovni. Sám som sympatizoval s Pražským lingvistickým krúžkom a vôbec s novými smermi v jazykovede i s našimi mladšími pracovníkmi, ale v daných okolnostiach som bližšie spolupracoval s J. Stanislavom. On mal ako starší univ. profesor a predseda JOMS autoritu, mohol žiadať príspevky od mladších jazykovedcov a publikovať diplomové práce svojich žiakov.

V JOMS v Martine bolo veľa odbornej vedeckej, popularizačnej a organizačnej práce, ale vedeckých pracovníkov málo (A. Jánošík a J. Frlička mali hneď po vojne politické ťažkosti), preto sa správa MS usilovala získať nových ľudí (okrem Š. Peciaru a E. Paulinyho, neskoršie F. Miku, z mladších pribudli postupne L. Čunderlík a M. Marsinová). S A. Jánošíkom sme pokračovali v koncipovaní slovníka a už r. 1946 sme ho začali vydávať v zošitoch (vychádzal dosť nepravidelne). Slovníkový materiál zbierali aj v Jazykovednom ústave Slovenskej akadémie vied a umení. Poverený generálny tajomník M. Bakoš ma predvolal na rozhovor o slovníkových prácach. Medziiným povedal: „Na Slovensku sa dva slovníky nemôžu vydať. Vy v Matici vydávate slovník, my budeme vydávať.“ Presviedčal ma, že Matica sa musí vzdať slovníka. E. Pauliny bol podobnej mienky, lebo vraj keď ľudia budú mať maticný slovník, kto bude kupovať akademický. Pravda, také plány mal už za vojny L. Novák, keď ma volal do Bratislavy s tým, že slovníkový materiál pôjde vraj so mnou. M. Bakoš, E. Pauliny, M. Chorváth a i. boli vlastne realizátormi Novákových plánov. Z tohto hľadiska sa potom koncipovali aj recenzie prvých zošitov maticného slovníka v novinách (Východoslovenská Pravda — anonymne) a v časopisoch (napr. Peciarova v Mrázovej Tvorbe a i.). České odborné posudky boli síce kritické, ale objektívne. V. Šmilauer odporúčal pridržať sa viac obširnejších definícií a výkladov akademického Příručného slovníka a opatrne vyberať citáty (porov. môj referát Slovníkárske práce u nás, SR, 14, 1948—1949, s. 37—38), lebo stručnosť vedie k nepresnosti. A. Dostál hodnotil náš slovník celkom kladne, ale kládol aj niektoré otázky (či spisovná slovenčina je už natoľko ustálená, že by bolo možné lexikograficky spracovať jej slovnú zásobu, či nahromadený materiál dostačujúco reprezentuje súčasnú slovenčinu, či vydanie nie je predčasné a pod.). P. Eisnerovi sa pozdávali aktuálne citáty slov inde nezachytených (napr. *arizácia*, *arizátor*, *arizovať*). Š. Peciar okrem iného zdôrazňoval, že sme sa nemali ponáhľať vo vydávaní. V novinarskej recenzii kameňom úrazu boli citáty zo spisovateľov, ktorí po vojne ušli za hranice, boli diskriminovaní z politických príčin a pod. Tieto prejavy naznačovali, že s vydávaním maticného slovníka budú ťažkosti nielen z politických, inštitučných, ale aj z osobných príčin.

(Pokračovanie)

Vlado Uhlár

PRÍČINY OSLABOVANIA A ZANEDBÁVANIA KVANTITY V PONITRÍ

Jazykový výskum v Ponitří v oblasti Topoľčianskeho okresu (i s bývalým Bánovským okresom a časťou bývalej Tekovskej stolice) umožňuje lepšie poznávať aj problematiku kvantity na tomto území na základe hovorenej podoby spisovnej slovenčiny a nárečí v ňom.¹

Metodicky by mohli byť síce námietky proti skúmaniu kvantity súčasne v nárečovej i hovorovej podobe spisovnej slovenčiny, ale skutočný stav je taký, že v rovine hláskoslovnia takmer niet medzi nimi podstatného rozdielu; v bežnej reči u hovoriacich otázka kvantity nevystupuje do popredia, lebo jej funkcia v dorozumívaní sa nijako osobitne (okrem výnimočných prípadov) neprejavuje. V tejto rovine sa nárečový prejav okrem koncoviek minulého času sloviess (napr. *bou*, *mau*, *viđeu*) a niektorých výrazných jednotiek z oblasti slovníka (*čil*, *donútra* — dnu, ale i *sťet* — chcieť a i.) takmer úplne zhoduje s hovorenou podobou spisovnej slovenčiny ľudí so základným školským vzdelaním, ale u veľmi mnohých aj s úplným stredoškolským vzdelaním. Iba u jednotlivcov s vrodenu alebo rodinnou starostlivosťou o rečový prejav zdokonaľovaný školskou výchovou je v spisovnej výslovnosti lepší priemer, hoci celkový stav súčasného vývinového obdobia i v zhode s celkovým skutočným spoločenským vývojom v otázke jazykového styku predstavuje tendenciu hovoriť bezprostredne, bez zábran, čo je, pochopiteľne, v rozpore s požiadavkami dobrej jazykovej kultúry.

Na území Topoľčianskeho okresu sa stýkajú dve veľké nárečové oblasti: oblasť stredoslovenského hornonitrianskeho nárečia siahajúceho zhora (od Prievidze) po Topoľčany a Bánovce nad Bebravou a oblasť západoslovenského topoľčianskeho nárečia na juh od okresného mesta Topoľčany, ako aj bánovského nárečia, podskupina dolnotrenčianskeho nárečia na sever od mesta Bánovce nad Bebravou. V problematike výskumu kvantity hovorených prejavov vo vymedzenej sfére niet podstatného rozdielu.

A. Jánošík (1933) poukázal na rozpory v otázke kvantity v nárečí svojho

¹ Pozorovania od r. 1964, sústavný výskum od r. 1980 so zaznamenávaním nárečových textov (pre dialektologické oddelenie Jazykovedného ústavu E. Štúra SAV) najmä v súvislosti s nárečovou štúdiou o topoľčianskom nárečí pre Topoľčany, historicko-vlastivedná monografia okresu (vyjde r. 1986).

rodného mesta, ale nedospel k pevným záverom. V kratučkom odseku Kvantita (s. 650) mu venoval iba 15 riadkov. K problematike kvantity v tomto nárečí sa mal vrátiť, ale nestalo sa tak, zaujali ho hlavne tvaroslovné a slovníkové javy v spisovnej slovenčine. Z dvoch priložených nárečových textov je však zrejmé, že v otázke kvantity bol v Bánovciach zreteľný pohyb.

Š. Peciar (1946) sa tiež dotkol tejto problematiky. Zaznamenal labilnosť kvantitatívnych rozdielov a pripomenul, že zavše bol pri zapisovaní prejavov bezradný, kde označiť kvantitu a kde nie. Spomína viacero dedín v Ponitří s takým stavom, ale menovite uviedol iba Ludanice a Chynorany, nepochybne išlo o individuálne prípady, hoci pre našu problematiku charakteristické (texty neuviedol a ani osobitné prípady).

Opätovne sa k problematike zanedbávania („skracovania“) kvantity vracali v diskusných príspevkoch i písomne jazykovedci z Pedagogickej fakulty v Nitre na základe pozorovania prejavov aj svojich poslucháčov, teda budúcich učiteľov, ale aj pozorovania iných a výskumu, ako o tom na viacerých miestach svedčí publikácia Hovorená podoba spisovnej slovenčiny (1965, s. 259).² Súvislosť so stavom v nárečí sa, pochopiteľne, pripomína na viacerých miestach. Tvrdenie, že „okolo Topoľčian je síce malá oblasť s krátkou výslovnosťou“ sa však našim výskumom nepotvrďuje.

Na zanedbávanie kvantity sa ponosujú i niektorí pozornejší a starostlivejší učitelia slovenčiny; riaditeľ základnej školy pokladal za potrebné opakovanú výčitku zo zanedbávania kvantity vo výslovnosti žiakov, ale aj samostatnej učiteľky zapísať do hospitačného záznamu. Naproti tomu u iných učiteľov slovenčiny citlivosť v otázke zanedbávania kvantity žiakov, ale aj kolegov ani nevstupuje v potrebnej miere do ich jazykového vedomia. Nepochybne treba rozlišovať problém skôr porušovania a či zanedbávania kvantity v niektorých jednotlivých prípadoch, kde — ako sa zdá — ide o chvíľkovú únavu artikulačných orgánov v dlhších prejavoch, čo sme zistili aj v nárečových záznamoch v textoch s celkovo správnym ovládaním kvantity.

Pri výskume hovorenej podoby spisovnej slovenčiny sa stav spisovných prejavov v Topoľčanoch hodnotil vyššie, kým v Bánovciach sa zaznamenalo viac nárečových prvkov. Možno to iba preto, že nárečie Topoľčian je vzdialenejšie od spisovnej reči (nemá dvojhlásky), a preto používatelia spi-

² Pozri referáty a diskusné príspevky Š. Krištofa Hovorová podoba spisovnej slovenčiny v bývalom Nitrianskom kraji (s. 226–243 a diskusia s. 285–288), osobitne E. Šmelíka Výskum v Komárne a v Topoľčianskom okrese (s. 245–265, diskusia s. 285–288). Na zanedbávanie a úpadkový stav kvantity opätovne upozorňoval v prednáškach a diskusiách docent J. Holý, ináč s jemným zmyslom pre kvantitu ako aktívny hudobník.

sovného jazyka (najmä pri zaznamenávaní ich prejavov na magnetofónovú pásku) boli opatrnejší a starostlivejší, kým Bánovčania (majú dvojhlásky *ie* a *ô*) boli voľnejší, bezprostrednejší.

Najvyššie sa z hľadiska blízkosti k spisovnému jazyku hodnotila mestská reč v Partizánskom (je to celkom mladé mesto so začiatkom v r. 1938), ale v otázke „skracovania kvantity“ sa konštatovalo, že je to v Partizánskom „dosť bežný jav najmä u mladších ľudí“ (s. 258). Predavačky neraz i s úsmevom odpovedajú na dopyt po tovaroch *ňemame, ňedostavame, pridte nabuďuce, napišeme vam*; a tak sa vyjadrujú i úradníci a ďalší. A nejde iba o jednotlivcov, o individuálne prípady úplnej straty kvantity. Stretli sme sa s niekoľkými prípadmi respondentov tohto druhu pri výskume nárečia v Topoľčanoch pri zaznamenávaní súvislých textov. Učiteľka slovenčiny s úsmevom upozorňuje, že je to výrazné v prejavoch riaditeľa školy (zo susednej dediny zdola). Iná učiteľka, ktorá má vynikajúcu reč, priznáva, že jej manžel inžinier si jej dáva opravovať svoje úradné písomnosti, lebo kvantitu neovláda. Učiteľ v odbornom učilišti doznáva, že „najväčšie ťažkosti v osvojovaní spisovnej reči mu robili dĺžky“, hoci je z tej istej dediny ako spomínaná učiteľka. Ale i lekár z dediny spovyše Topoľčan (stredoslovenská oblasť) bez rozpakov potvrdzuje, že v diktátoch na gymnáziu mal najviac trápenia práve s kvantitou.³ Na predstavení Tajovského Ženského zákona vo Veľkých Uherciach (14. 2. 1982) dvaja herci ochotníci v ustálenom, naučenom texte zreteľne zanedbávali kvantitu. A to je v hornonitrianskom stredoslovenskom nárečí. Inžinierka z Veľkých Bielic ako gymnazistka v Rimavskej Sobote mala na vysvedčení samé jednotky, no zo slovenčiny dvojku, lebo profesorka nebola spokojná s jej rečou. „Praj hovorí kratko“, vysvetľovala mi jej matka. Zbadala sa a opravila: „krátko“, ale jej *á* bolo málo výrazné, skôr len naznačené. V dôvernom rozhovore (má zmysel pre zapisovanie rodinných tradícií) som mohol zapísať nielen jednotlivé vety, ale aj súvislú výpoveď, v ktorej sa zreteľne prejavovala nedôslednosť v používaní kvantity, nepochybne jeden z predstupňov jej úplného úpadku až zániku. Prekvapilo, že práve v emfáze, v citovom zaujatí a silnom dôraze zreteľne opúšťala kvantitu tam, kde by sme ju práve očakávali.

... Každí človeg ňeňi dobri, jeden je lepši, jeden horši. Aj Hermina hovorila, že paňi je dobra, ale pan je zli!!! Aj tá mi hovorila, že naňho maju zlé spomienki. Keť choďeť po tíh dochtorach, poton si davať pozor... Mama mi židicki spomínavała... Dokedi stari ofjedz žili, tí (tri)je sinovje pri ňix, mali tri pári koňi a každi majú svoje koňe, držali ich prišne, moseli chodiť do pola jako bireši.

³ Z nárečovej výslovnosti si aj odchovanci gymnázia v Topoľčanoch osvojili (skôr žartovne) výraz pre riekku *drik*, *na drik* (i s krátkym *-i-* v základe); na severe od Topoľčan je znenie *driek* (pre riekku Nitru), ale ženy zo Skačian močili a umývali konope „na drieku“ (na Nitrici vo Veľ. Bieličiac).

Mam dlhe vlasi a ždi peknu cistobjelu halenu. Šetki ňevesti moseli choďiď na roľu robiť, len mamu ňehávali doma ... keť pridu páňi, abi sa vedeli povipravať, lebo stari oťež boli richtar. Apo ňikdi ňechoďeť hrbati, žďi choďeť vistreťi. ... kázali ňevestam, abi ... prisipali vjacej muki na tie kolače.

Reč tejto bystrej a inteligentnej 62-ročnej dedinskej ženy je rýchla, výslovnosť má zreteľnú, ale menej výraznú, akúsi jednotvárnú.

S takýmito a obdobnými nedostatkami v kvantite som sa pri starostlivom pozorovaní dosť nečakane stretol u 50-ročného remeselníka natierača v Pažiti, vyrástol však v susedných Malých Kršteňanoch (preto nevyslovuje zdvojené spoluhlásky), ktorý má výslovnosť zreteľnú, reč výraznú, živú, ale v kvantite zarážajúce nedôslednosti a nedostatky.

Keca vihnaľo pod Jamu, to je doľeňšje jako Velki vrch, a išlo sa cez Morovjandolinu, tak sa povedaľo, ě keru puoĵďe (pášť). Na Mali vrch, do Kesjarki alebo do Bukoviňki. Stari Suchi viháňau aj peť-šesť kúskoť. On sa ňevolaťu Suchi, to sa len tak prezívalo — a ňeboťu xudi, ale falošňi. ... na Uhľišťi, to je tam taka lúka ... bokom f Skali, tam je Zabralje, bokom Zábralja. ... Potom zobraťu suchu travu ... švacoťu rukot po tvari ... A ve(l)ľa toho bola taká jemna mučka ... Aj čil beru tuto jemnu mučku. (1983)

Vo Veľkých Uherciach 50-ročný údržbár, ktorý si veľmi dáva záležať na zmysle i forme svojej reči (má maturitu z diaľkového štúdia) takmer nepozná v prejave kvantitu. Veľmi si dáva záležať, aby správne i s kvantitou vyslovoval priezviská a názvy organizácií, ale v bežnej reči ani v nich kvantitu nezachováva (*Oto Rosák, Jozefína Boďová*, ale inokedy *Rosak, Jan Polak, Jan Kopal*).

(Mame) ľekari už ňedavali žiadnu nadej na život. Mala horučku ... Bola veľmi nabožna, čítavaľa take časopisi ... moj katekizmus čítala. Otec ako vojak služil u husarou. Spomínaľ akusi zburu vojakot ... Pre politicku orientáciju sa dostaľ do ilegálneho revolučného narodného viboru. Pametam, že značnu časť tohto viboru tvorili aj roľnici.

Bánovce sme už spomínali. Starý otec z Nitry potvrdzuje zlý stav výslovnosti, lebo jeho vnučka, dcéra inžiniera, gymnazistka v Bánovciach nevyslovuje dlhé samohlásky. Učiteľka pôvodom z Veľkých Chlievan doznáva, že manžel jej vyčíta krátku výslovnosť. Pedagóg telesnej výchovy v Bánovciach (a nepochádza z východného Slovenska) úplne zanedbáva kvantitu. Pedagóg lingvista a prekladateľ Jozef M. Temeš uvážene potvrdzuje (v liste i osobne), že doma v Uhrovci sú iba polodĺžky (a teda aj skrátene).

A. Jánošík v citovanej štúdii v otázke kvantity uviedol niektoré rozdiely v kvantite medzi spisovným jazykom a domácim nárečím, napr. dlhé slabiky v slovách *ĵá, ďálej, pomáli, smúťni, čas(t), méno*, ale aj opačne: *po-mahám, uhadnúť, pekňe vitám* a i. Krátka je aj prípona *-ik*: *remeselňik*,

robotník, Fojčík, pomník, chvostík, mendič, katolík, ale vraj niekde aj polodlhá (*stolík*). Sám neuvádza, ale z nárečového textu je zjavné, že krátka býva aj prípona *-ár*: *pisar, pisarka, pekar, pekarka, kuchar, kucharka, tesar, cisar*, ale vyslovuje sa aj *farár, masár*.

Z hľadiska kvantitty a jej zanedbávania možno celkove podľa dvoch rozsiahlejších nárečových textov zapísaných v Bánovciach A. Jánošíkom (respondentkou bola negramotná Eva Minarovjeh) konštatovať, že nielen slovtvorné prípony *-ík* a *-ár* sú v tomto nárečí bežne krátke (a teda potom často aj v spisovných prejavoch vzdelancov), ale že sa kvantita zanedbáva najmä:

a) v pádových príponách prídavných mien, porov. *taki chudobni, bohati, honni (mešec peňazi), utešeni, pekni, múdrejši, sprosti, zapísani, zli, drahi, kruti — ohňiveho*; zaznamenalo sa však aj zachovávanie dĺžky: *krsná mama* (viac ráz), *dlchšého, nemocnému, jennému bohatému, tá svieta pánová*;

b) v pádových príponách podstatných mien: *peňazi, děti (moc)*, ale aj *pri nohách*;

c) v osobných príponách prítomníka sloviess: *hovori, plaču, ňesteju, neporaďiš, položim*, ale aj *pomaháš, dáš, potpísať, abi sa ňebay*.

Tieto zistenia a výsledky výskumu A. Jánošíka uvádzame preto, lebo ich azda možno takmer zovšeobecniť pre celú skúmanú oblasť, pravda, nie vždy takou veľkou mierou. Je však i to možné, že niekde zaznačil kvantitu predsa len podľa svojho jazykového vedomia cibreného v spisovnom jazyku v škole i odborným štúdiom.

Príčiny zanedbávania a ústupu kvantitty v Ponitří sa hľadajú najmä v zásadoch z iných oblastí bez kvantitty. V Topoľčanoch sa predpokladal aj vplyv kedysi hojného počtu obyvateľov židovského pôvodu (ešte r. 1940 tvorili dobrú tretinu obyvateľstva) s rozhodujúcim vplyvom v hospodárstve a nadovšetko v obchode. Lenže o jazykovom vplyve takéhoto pôvodu nemožno reálne uvažovať, lebo židovský žargón nemčiny si Topoľčanci vôbec neosvojovali a židia sami za Uhorska už intenzívne prechádzali na maďarčinu.

Z viacerých nárečových textov od rozličných osôb v Topoľčanoch uverejňujeme ako najpríznačnejší prejav Heleny Bajčovej, narodenej v r. 1907 v Topoľčanoch a stále žijúcej v tomto meste; jej reč je celkove bez kvantitty.

Bola som tako malo dīvča, no dīvka už ... Moj bov volakedi paholok. Mav rat koňe a pekňe ih držav, aj chomuti, aj vos. Gazdova mu hovorili: „S feba bi bov dobri sellak, roľník“. Ňeskorši sme aj gazduvali, teg biňňe. Ti gazdova mu pomohli kupiť dom a roľu. A povedali o ňom, že koňe utira vrecom. — Ale on? Šak ma na to kefu! A to preto hovorili [smeje sa], že on koňe dobre obroči.

Respondentku sme nahrávali v jej byte koncom r. 1980, začiatkom r. 1981 a znovu v marci 1986, aby sme si overili, že skutočne nemá kvantitu, čo v Topoľčanoch počuť častejšie.

Uvažovalo sa dokonca (Krištof, 1964, s. 227), či pri uplatňovaní kolísania kvantity v Nitre sa azda neprejavuje vplyv východoslovenských nárečí, keďže je tu veľký prílev študentov z východného Slovenska na Vysokú školu poľnohospodárskú a na Pedagogickú fakultu v Nitre. Ale so zásahom takéhoto vplyvu vážne nemožno počítať. Skôr by bolo možné rátať s istým vplyvom maďarčiny, ba za buržoáznej ČSR i češtiny, v ktorých je však výrazný jav mnohých dlhých hlások, čo je príznačné aj pre západoslovenský dialekt.

V Partizánskom, ktoré od r. 1938 (Šimonovany mali r. 1930 513 obyvateľov) rýchlo vyrástlo z malej dediny na priemyselné obuvnícke mesto (r. 1940 1636 obyv., r. 1948 4276 obyv., r. 1970 11 500 obyv., ale r. 1980 po integrovaní okolitých dedín 23 172 obyv.) s veľkým počtom mládeže, problém zanedbávania kvantity vystúpil veľmi vypuklo, hoci sa v meste sústredilo predovšetkým obyvateľstvo z rozličných oblastí Slovenska, ale najmä z ich širokého okolia s hornonitrianskym slovenským nárečím.

Ako ukazujú pomery v Bánovciach nad Bebravou, a to podľa stavu zachyteného A. Jánošíkom už z obdobia po prvej svetovej vojne (a zaiste i staršieho), nemožno usudzovať na zanedbávanie kvantity v celej skúmanej oblasti Ponitria vplyvom východoslovenských nárečí a tým menej vplyvom jazyka iných národností. Oslabovanie kvantity, jej zanedbávanie a potom kolísanie, ojedinele i prípadnú stratu u niektorých jednotlivcov treba hľadať priamo v nárečiach i v hovorenej podobe spisovnej reči tejto oblasti Ponitria. Stupňovanie takéhoto stavu však nepochybne súvisí i s rozsiahlymi spoločenskými zmenami, najmä s nahromadením obyvateľstva v mestách v dôsledku prudkej industrializácie. Preto vari oslabovanie kvantity sa najvypuklejšie prejavuje v takom novom mestskom stredisku, akým je Partizánske, kde výrazne prevažuje mládež a nižšie vekové ročníky už tu vyrastené. Akoby dynamika života v tomto meste s veľkým sústredením na najmodernejšie pracovné postupy (prísna deľba práce a pásová výroba), v meste plnom ruchu, pohybu, výstavby, športu a diskotékovej hudby s tancom sa prejavovala aj v rýchlosti, stručnosti, až istej úsečnosti vyjadrovania, a to nie bez spätného vplyvu na vekovo vyššie ročníky a na dochádzajúcich z dedín. (Alebo sa vari v tomto meste iba vystupňovali vývinové jazykové tendencie pozorované v nárečiach širšieho okolia?)

Isté je, že zanedbávanie kvantity najmä v početnej mladej vrstve ľudí v Partizánskom veľmi udiera do očí. V protiklade s prudkým životným tempom akoby ustávala pozornosť na kvalitu vyjadrovania, na dôkladnosť reči; dôsledkom je nedbanlivosť o jazykový prejav, jeho čistotu a poho-

dlná výslovnosť so stieraním kvantitatívnych rozdielov vokálov. Na pohodlnosť v prejavoch sa poukazuje najmä v zanedbávaní dlhých osobných a pádových prípon. Už A. Jánošík (1933) v Bánovciach nad Bebravou zaznamenal v nárečových textoch takýto stav napr. i v osobných príponách slovies: *hovori* (3 ×), *kriči* (2 ×), *viďiš*, *viďi*, *ňeporaďiš*, *preloži* (kým v základoch slov sa kvantita zachováva: *pítau sa*, *opítau sa*, *pítala sa*, *písať*, *zapísať*, *obrátiť*, *poslúchať*, *pekne* (jích) *privítala a hneť sa ho pítala*...).⁴

Najčastejšie pozorovať krátenie pádových prípon prídavných mien. I tí, čo ich zachovávajú dobre v dvojslabičných tvaroch (*dobrí*, *pekných*, *mladých*), vo viacslabičných slovných jednotkách kvantitu zanedbávajú, najmä ak je prvá slabika dlhá, napr. *národní* (*cit*), *zábudliva* (*matka*), *zmútené* (*mlieko*), *poskrúcaného*, *zábavnému*, *z múdrejšími* a pod. Tento jav sa však opakuje aj v prípadoch, keď prvá slabika nie je dlhá, napr. *bohati*, *chudobni*, *opustena*, *osolene*, *uvarene*, *nezdraveho*, *pametliveho*, *vismaženemu*, *nepoznanich*, *poprehadzovanými* a pod. (Preto spomínaný riaditeľ školy prízvukoval svojej učiteľke slovenčiny: „Dlhé prípony treba dôkladne vyslovovať aj v trojslabičných prídavných menách.“)

V skúmanej oblasti Ponitria, kde je málo výrazný prízvuk vždy na prvej slabike slov (a zväčša i na jednoslabičných predložkách v predložkových pádoch), pri oslabení a zanedbávaní kvantity sa hovorený prejav (i v spisovnej podobe) stáva zo zvukovej stránky jednotvárnym, šedivým. Možno to pozorovať i v porovnaní s prejavmi vo východoslovenských nárečiach, v ktorých však výrazný prízvuk (na predposlednej slabike) robí prejav dynamickým.

Zanedbávanie kvantity v skúmanej oblasti Ponitria v hovorenej podobe spisovnej reči je podstatným narúšaním kvantitatívnych pomerov, lebo kvantita vokálov má fonologickú platnosť v príslušných nárečiach tejto oblasti, tým väčšmi v spisovných prejavoch. Jej narúšanie zapríčiňuje stratu významových rozdielov, napr. *pasak* (kráv a *pásak* traktor), *muka* (na chlieb a bolesť), *zle* (príd. meno a príslovka), *pravo* (príslovka a zákon), *na sude* (s pívom a u sudcu) a pod. Ukazuje sa teda naliehavá potreba venovať zvýšenú pozornosť zvukovej kultúre reči práve v spomínanej oblasti Ponitria na všetkých stupňoch škôl (už aj z hľadiska preventívnosti). Takýto nedostatok možno označiť za ľahostajnosť k cenným zvukovým hodnotám slovenčiny. Netvrdíme, že iba forma dáva zmysel veciam, ale nepochybne jej zanedbávanie je príznačným prejavom nedostatku v podstatnej rovine nášho jazyka, ale aj života.

⁴ Aj v spisovnej slovenčine sa vplyvom rytmického pravidla uplatňuje skracovanie osobných prípon v type opakovacích slovies *trpievať* – *trpievam*, napr. *spomínavam*, *čítavam*, *kúpavame sa*, *viďavame sa* a pod.

V spisovnej reči a v hovorených prejavoch má slovenčina znieť v celej kráse a kvantita patrí k základným a prvým pravidlám slovenskej spisovnej výslovnosti. Kvantitu rozvitých vokálov (nie iba naznačovaných) treba zachovávať a pestovať už od materskej školy na všetkých stupňoch škôl. Dlhé vokály majú v spisovných prejavoch znieť, ba priam spievať. V škole a inde nie rýchle, ale dôkladné čítanie rozvíja reč, myslenie, slovník a rozvíja i krásu našej slovenčiny.

Literatúra

Hovorená podoba spisovnej slovenčiny. Zv. 1–2. Referáty a diskusné príspevky z konferencie dňa 6.–9. októbra 1965. Bratislava, Združenie slovenských jazykovedcov 1966 (rozmnožené).

JÁNOŠÍK, A.: Z bánovského nárečia. In: Sborník na počesť Jozefa Škultétyho. Turčiansky Sv. Martin, Matica slovenská 1933, s. 643–652.

PECIAR, Š.: Slovenská kvantita a rytmický zákon. Slovenská reč, 12, 1946, s. 137–152, 217–224.

STOLC, J. a kol.: Atlas slovenského jazyka. Zv. 1. Vokalizmus a konsonantizmus. Časť prvá: Mapy. Časť druhá: Úvod – Komentáre – Materiály. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1968. 314 máp + 200 s.

Štefan Peciar

EŠTE O POUŽÍVANÍ TVAROV NA NEHO, NAŇHO, NAŇ

L. Dvonč v diskusnom príspevku O tvaroch na neho, naňho, naň (Slovenská reč, 50, 1985, s. 292–295), v ktorom nadväzuje na príspevok G. Horáka Aj ty na neho nastúpiš? (Kultúra slova, 1984, s. 85–88) a na inú doterajšiu literatúru, sformuloval tieto závery: "... tvar *neho* a tvary na *-ňho* osobného zámena *on* sa používajú v gen. a akuz. sg. omnoho širšie, ako sa podáva v našej doterajšej gramatickej literatúre. Bývajú nielen pri osobných podstatných menách mužského rodu, ale aj pri zvieracích podstatných menách toho istého rodu a neživotných maskulínach a používajú sa aj pri podstatných menách stredného rodu...". Odhliadnuc od toho, že uvedená formulácia L. Dvonča je nejasná, sú v nej dva omyly. Autorova formulácia by bola výstižnejšia a správnejšia, keby dôsledne rozlišoval spisovné a nespisovné používanie týchto tvarov. Nenáležíte sa používať tvar *na neho*, resp. *naňho*, keď zastupuje neživotné maskulína. L. Dvonč správne odmieta Horákovu vysvetlenie, podľa ktorého takéto používanie tvaru *na neho/naňho* (na autobus, na vlak) je dôsledok vplyvu nárečí, a za pravdepodobnejší po-

kladá predpoklad, že „prísna hranica medzi životnými a neživotnými podstatnými menami mužského rodu sa zrejme stiera“. Tento Dvončov predpoklad je však rovnako chybný ako Horákovo „vysvetlenie“. Veď sám L. Dvonč o niekoľko riadkov vyššie súhlasí so stanoviskom G. Horáka, ktorý nepripúšťa použitie tvarov *na neho*, *naňho* v súvislosti s neživotným podstatným menom. L. Dvonč teda protirečí sám sebe. A v závere svojho príspevku zasa tvrdí, že tvary *neho*, *-ňho* sa používajú aj pri neživotných maskulínach, aj pri podstatných menách stredného rodu. Toto tvrdenie je však nepresné, lebo v ňom chýba rozlíšenie väzby s predložkou *do* (s genitívom) a väzby s predložkou *na* (s akuzatívom). S predložkou *do* sú tvary *do neho*/*doňho* v spisovnej slovenčine náležité nielen vo vzťahu so životnými podstatnými menami mužského rodu, ale aj vo vzťahu s neživotnými podstatnými menami mužského rodu, ba aj vo vzťahu s neutrami. Naproti tomu s predložkami *na* alebo *za*, ktoré sa viažu s akuzatívom, sú tvary *na neho*, *naňho* vo vzťahu s mužskými neživotnými menami i vo vzťahu s neutrami v spisovnej slovenčine nenáležité. O mužských neživotných podstatných menách to po G. Horákovi uznáva aj L. Dvonč. Pokiaľ ide o neutrá, je Horákovo i Dvončovo stanovisko protirečivé. Obaja zaznamenávajú doklady na tvar *doňho* (v súvislosti s neutrami *kresielko*, *storočie*, *nariadenie*), ale G. Horák popritom uvádza aj túto vetu: *More tiež hypnotizuje, ak sa na ňho dlho pozeráme* (bez uvedenia autora). L. Dvonč zrejme pokladá uvedenú vetu za korektnú, keďže ju cituje bez poznámky. Podľa našej mienky je vo vzťahu so substantívom *more* (neutrum v akuzatíve) korektný (spisovný) iba tvar *naň*. Ako správny hodnotí tvar *naň* Morfológia slovenského jazyka (MSJ) (1966, s. 243) i Slovník slovenského jazyka (SSJ) II (1960, s. 258, porov. odkazové heslo *naň*). V tomto bode teda netreba meniť poučky o používaní predložkových tvarov osobných zámen *on*, *ono* (ako ich podávajú dve slovenské základné kodifikačné príručky), ako to žiada L. Dvonč.

Poučky o používaní predložkových tvarov osobných zámen *on*, *ono*, ako ich podáva MSJ a SSJ II, sú vcelku správne, ale sú strohé a nejednoznačné. Bude ich treba doplniť a spresniť. V doterajších poučkách sa totiž nevenuje primeraná pozornosť syntaktickej stránke predložkových tvarov osobných zámen *on*, *ono*, ako sme na to poukázali vyššie, keď sme upozornili na rozdiely medzi väzbou predložky *do* s genitívom a väzbami predložiek *na* a *za* s akuzatívom. Obdobný je vzťah medzi predložkou *bez* (s genitívom) a *cez* (s akuzatívom). Syntaktický rozdiel medzi týmito dvoma dvojicami predložiek sa markantne prejavuje najmä v predložkových tvaroch osobných zámen *on*, *ono*.

Zložité vzťahy medzi predložkovými tvarmi zámen *on*, *ono* sa pokúsil sformulovať do poučiek L. Dvonč. Jeho pokus sa však celkom nevydaril.

Autor sa dostal do viacerých protirečení, ako sme na to poukázali na príslušných miestach vyššie (sčasti kriticky).

Pokiaľ ide o tzv. zvieracie podstatné mená, treba spomenúť, že tento termín sa v slovenskej gramatickej literatúre síce dosť často používa, ale sotva je odôvodnené pre slovenčinu predpokladať existenciu akéhosi piateho gramatického rodu, do ktorého by patrili zvieracie podstatné mená mužského rodu. Mužský životný rod by sa potom členil na „vlastný mužský životný rod“ a na „zvierací mužský rod“. Kategória gramatického rodu by sa takto stala veľmi neprehľadná a roztrieštená.

Vo vzťahu so zvieracími podstatnými menami mužského rodu uvádza L. Dvonč ako gramaticky správne tieto predložkové tvary zámena *on*: *do neho*, *doňho*, *na neho*, *naňho*, *za neho*, *zaňho*, *zaň* (Dvončovi tu vypadli jednoslabičné tvary *naň* a *doň*, ktoré sú v spisovnej slovenčine rovnako korektné ako uvedené dlhšie tvary).

Všetky uvedené tvary sú nepochybne správne. Ale bez výslovného konštatovania, že tvary s predložkou *do* sa viažu s genitívom, kým tvary s predložkami *na* a *za* sa viažu s akuzatívom, nie je uvedený výpočet predložkových tvarov zámena *on* dostačujúcim kritériom na sformulovanie jednoznačných poučiek. Preto sa nazdávame, že je potrebné sformulovať úplnejšie a presnejšie poučky, ktoré by vyjadrovali vzťah každého jednotlivého predložkového tvaru zámen *on*, *ono* a gramatického rodu príslušného substantíva.

Na šesťdesiatku dr. Ladislava Dvonča

Dňa 24. 9. 1986 dosiahol svoju životnú šesťdesiatku aj PhDr. Ladislav Dvonč, kandidát filologických vied, jeden z kmeňových pracovníkov Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV. Do tohto konštatovania sme zakomponovali časticu aj, aby sme aspoň takto upozornili na protiklad medzi dosiahnutým vekom a jeho životnou i pracovnou vitalitou. Naše konštatovanie i potešenie je o to srdečnejšie i vďačnejšie, že L. Dvonč nie je iba jeden z najvernejších, najproduktívnejších a najpravidelnejších autorov nášho časopisu, ale je aj jazykovedným pracovníkom, ktorý bol dlhé roky spätý s časopisom ako jeho výkonný redaktor a ktorý je i dnes aktívnym členom jeho redakčnej rady.

Z priloženej bibliografie prác za posledných desať rokov sa každý čitateľ Slovenskej reči a celá naša kultúrna verejnosť môžu presvedčiť, že L. Dvonč je živou encyklopédiou slovenskej jazykovedy a jej dejín, majster krátkych i kraších foriem jazykových poznámok v jazykovedných časopisoch i vo všetkých jazykových rubrikách v dennej tlači a plodný časopisecký autor v oblasti slovenského pravopisu, slovenskej morfológie, onomastiky, lexikológie, neúnavný šíriteľ jazykovej kultúry, ochotný a rozhľadený konzultant v zložitých problémoch každodennej jazykovej praxe. Jeho najvlastnejším bádateľským poľom naďalej ostávajú vývinové tendencie v morfológii slovenského jazyka i napriek tomu, že dlhodobejší výskum v tejto oblasti zavŕšil monografiou *Dynamika slovenskej morfológie* (1984), ktorá sa stala podkladom na podanie návrhu na obhajobu a získanie hodnosti doktora filologických vied. Dúfame, že táto jeho výskumná práca, ako aj celé jeho doterajšie enormné úsilie o čo najhlbší a komplexný výskum súčasnej spisovnej slovenčiny vyústia aj do zaslúženého vedeckého ohodnotenia.

L. Dvonč má neobyčajný zmysel vidieť a riešiť jazykové problémy tam, kde sú najaktuálnejšie z hľadiska potrieb kodifikácie súčasnej spisovnej slovenčiny, no najmä tam, kde je spisovná norma v pohybe a kde sú potrebné väčšie či menšie opravné alebo spresňujúce zásahy, vysvetlenia a doplnenia. Najzreteľnejšie to badať v oblasti preberania cudzích apelatív i vlastných mien, a to tak z pravopisej, ako aj morfologickej a fonologickej stránky. Túto širokú verзованosť v aktuálnych problémoch našej jazykovedy a jazykovej kultúry dosahuje L. Dvonč aj tým, že okrem iných prameňov sústavne sleduje súčasnú publicistickú tvorbu, súčasnú prekladovú literatúru (v ktorej je dosť problémov práve v preberaní a adaptácii cudzích slov) a včas reaguje na tieto problémy, zachytáva ich a podáva ich riešenia v primeraných časopiseckých štúdiách alebo v kratších poznámkach v časopise *Kultúra slova*, v Slovenskej reči alebo v jazykových rubrikách (*Nedeľná Pravda*, *Práca*, *Večerník*, jazyková poradňa *Čs. rozhlasu v SSR*). Osobitné miesto v tomto okruhu práce L. Dvonča zaujímajú otázky tvorenia prídavných mien od cudzích proprií aj apelatív, tvorenie obyvateľských mien od cudzích a domácich zemepisných názvov, skloňovanie cudzích slov v slovenčine, ich morfológická adaptácia v slovenčine a i.

L. Dvonč od začiatku svojej jazykovednej práce sústavne sledoval vývin kodifikácie pravopisu spisovnej slovenčiny. Dôverne pozná kodifikáciu z r. 1953. Od tohto času možno napočítat desiatky štúdií a článkov, ktoré venoval nevyriešeným a nedostačujúcim alebo aj nesprávne riešeným miestam v pravopise spisovnej slovenčiny. Ide mu v nich najmä o základné chápanie a vymedzenie vlastného mena, o písanie veľkých písmen vo vlastných menách, o interpunkciu a interpunkčné a diakritické znamienka v texte, o rozdeľovanie slov na konci a na začiatku riadka, o skratky a značky v spisovnej slovenčine atď. Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV má v pláne na 8. päťročnicu aj vypracovanie novej príručky slovenského pravopisu. L. Dvonč bude mať v tejto príprave rozhodujúcu účasť ako jeden z tvorcov novej koncepcie i ako autor väčšiny kapitol.

V súpise prác L. Dvonča figurujú aj desiatky súpisov prác slovenských jazykovedcov uverejnených pri ich životných jubileách v časopisoch Slovenská reč, Jazykovedný časopis, Slavica Slovaca, resp. v osobitných zborníkoch venovaných význačnejším jazykovedcom jubilantom. Viac rokov uverejňoval L. Dvonč výber slovákistických prác v anglickej ročenke The Year's Work in Modern Language Studies, v poľskom časopise Rocznik Slawistyczny. Výber onomastických štúdií a iných prehľadov uverejňuje v medzinárodnom bulletinu Onoma, v osobitných zborníkoch zo slovenských onomastických konferencií, ako aj v orgáne Onomastický zpravodaj ČSAV (Zpravodaj Mistopisné komise ČSAV). Do rozsiahleho diela *Encyklopédia jazykovedy*, ktoré sa pripravovalo v starostlivosti výboru Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV a ktoré je v tlači, pripravil L. Dvonč 850 hesiel z morfológie, o osobnostiach slovenskej a českej jazykovedy, o slovenských jazykovedných publikáciách a časopisoch, jazykovedných inštitúciách, vysokých školách atď. V Matici slovenskej sa dohotovuje jeho pomerne rozsiahle bibliografické dielo *Slovenskí jazykovedci*, súborná personálna bibliografia slovenských slovákistov a slavistov od r. 1925 do r. 1975. Okrem toho má pracovne pripravenú bibliografiu slovenskej jazykovedy od r. 1965 po súčasné roky. Týmto výpočtom chceme poukázať na to, že L. Dvonč sa neobyčajným spôsobom postaral o perfektné bibliografické spracovanie slovenskej jazykovednej produkcie, a to tak v personálnych bibliografiách, ako aj v komplexnom spracovaní podľa jazykových rovín a jazykovedných disciplín. Táto jeho práca je o to cennejšia, že neobyčajnou mierou prispieva k celkovému spracovaniu slovenskej jazykovednej produkcie, ktoré je v Jazykovednom ústave Ľudovíta Štúra SAV jednou z ústavných úloh. L. Dvonč tu kládol základné kamene a naďalej sa stará, aby jazykovedná bibliografická informačná služba sa v ústave zdokonaľovala a aby mala svoje miesto v celkovej knižničnej informatike na Slovensku.

L. Dvonč naďalej pracuje v názvoslovnej komisii pri Slovenskom úrade geodézie a kartografie pri ustaľovaní domácich a cudzích zemepisných názvov, v názvoslovnej komisii Národného výboru hlavného mesta SSR Bratislavy a v komisii pre názvy obcí a ich častí na Slovensku pri Ministerstve vnútra SSR. L. Dvonč je členom redakčnej rady časopisu Slovenský jazyk a literatúra v škole. V Jazykovednom ústave je členom pravopisnej komisie, kodifikačnej komisie, aktívne pracuje ako člen ZV ROH.

Pokúsili sme sa nakrátko zhrnúť vedeckovýskumnú a vedecko-organizačnú prácu L. Dvonča v jej hlavných okruhoch. Mohli sme však len sčasti vystihnúť neobyčajné pracovné úsilie, pracovnú húževnatosť, vytrvalosť, disciplinovanosť, osobnú i spoločensko-politickú angažovanosť L. Dvonča, jubilanta dožívajúceho

sa v pomerne dobrom zdraví šesťdesiatich rokov aj zásluhou prísnej a disciplinovanej životosprávy a dobrého rodinného zázemia. Všetko ostatné nech dopovie jeho bohatý a tematicky neobyčajne pestrý súpis prác za posledných desať rokov. Z jeho bytostného stotožnenia sa s jazykovednou prácou by si mali brať príklad najmä mladší jazykovedci, aby vo svojom čase mohli priviesť slovenské jazykovedné bádanie k vyššiemu stupňu vedeckej i spoločenskej dokonalosti.

Pri tomto vzácnom jubileu ďakujeme L. Dvončovi v mene všetkých slovenských jazykovedcov a osobitne v mene redakčnej rady časopisu Slovenská reč za doteraz vykonanú prácu a do ďalších rokov mu želáme pevné zdravie, doterajšie tvorivé nadšenie, aby všetky svoje pracovné plány dokončil v pokojnej pracovnej pohode.

F. Kočíš

Súpis prác Ladislava Dvonča za roky 1976–1985

Táto autobibliografia nadväzuje na súpis prác Ladislava Dvonča za roky 1948–1975, ktorý vyšiel v Slovenskej reči, 41, 1976, s. 290–315. K predchádzajúcemu súpisu uvádzame doplnok.

a) Doplnok k bibliografii za roky 1948–1975

1975

O rode pomnožných miestnych názvov na *-y* a *-e* v spisovnej slovenčine. — In: O slovenčine pre slovenčinárov. Red. J. Oravec. Bratislava, Pedagogický ústav mesta Bratislavy 1975, s. 42–70.

b) Bibliografia za roky 1976–1985

1976

Lexikografické stvárnenie deskriptorov. 1. vyd. Bratislava, Dom techniky SVTS 1976. 36 s.

Výskum slovenského pravopisu v ostatných rokoch. — In: Kapitoly o slovenčine. Red. J. Kačala. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1975, s. 93–98. Predtým publikované pod rovnakým názvom v časopise Kultúra slova, 8, 1974, s. 14–19.

Formálna stránka prevzatých slov v slovenčine. — In: Studia Academica Slovaca, 5. Red. J. Mistrík. Bratislava, Alfa 1976, s. 63–80. Znovu publikované: Slovakistické štúdie. Red. J. Mistrík. Martin, Matica slovenská 1985, s. 412–416.

Využívanie prechýľovacej prípony *-ička* v spisovnej slovenčine. — Slovenská reč, 41, 1976, s. 11–17.

Gen. pl. substantív vzoru *dub* v spisovnej slovenčine. — Slovenská reč, 41, 1976, s. 153–160.

- Gen. pl. substantív vzoru *stroj* v spisovnej slovenčine. — Slovenská reč, 41, 1976, s. 357—362.
- Vlastné mená a gramatika. — In: VI. slovenská onomastická konferencia. Zborník materiálov. Red. M. Majtán. Bratislava, Veda 1976, s. 51—53.
- Rodné mená v kalendári. — Zpravodaj Místopisné komise ČSAV, 17, 1976, s. 429—437.
- Standardizácia cudzích zemepisných názvov a obyvateľských mien v spisovnej slovenčine. — In: VI. slovenská onomastická konferencia. Zborník materiálov. Red. M. Majtán. Bratislava, Veda 1976, s. 149—154.
- Viacslovné zemepisné názvy a pravopis. — In: VI. slovenská onomastická konferencia. Zborník materiálov. Red. M. Majtán. Bratislava, Veda 1976, s. 67—76.
- Názvy krajín v spisovnej slovenčine. — Kultúra slova, 10, 1976, s. 71—74.
- Používanie zdomácnených a nezdomácnených podôb cudzích miestnych názvov v spisovnej slovenčine. — In: Zborník Pedagogickej fakulty v Prešove Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach. 12. 1973. Zv. 3. Slavistika. Red. M. Blichá — M. Majtán. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1976, s. 277—286.
- Poznámka k názvom *Manila* a *Sevilla*. — Kultúra slova, 10, 1976, s. 216—217.
- Na margo Uhlárovho príspevku Hranice štandardizácie v toponymii. — Slovenská reč, 41, 1976, s. 283—286.
- Nový pravopisný slovník poľského jazyka. [Słownik ortograficzny języka polskiego. Red. M. Szymczak. Warszawa 1975.] — Slavica Slovaca, 11, 1976, s. 317—319 (rec.).
- Anglická bibliografická ročenka. [The Year's Work in Modern Language Studies, Cambridge—London.] — Slavica Slovaca, 11, 1976, s. 118—119 (ref.).
- O rodných menách. [Zdravoveda pre rodinu, kap. Rodné mená. Martin 1975.] — Nedelná Pravda, 9, 1976, č. 14, s. 6 (ref.).
- Vreckový atlas sveta. [Vreckový atlas sveta, Bratislava 1975.] — Práca, 16. 2. 1976, s. 4 (ref.).
- Zborník SAS s akcentom na konfrontačný výskum. [Studia Academica Slovaca. 4. Red. J. Mistrik, Bratislava 1975.] — Slovenská reč, 41, 1976, s. 120—122 (ref.).
- Slovesá *miaučať*, *miaukať* a rytmický zákon. — Slovenská reč, 41, 1976, s. 60—62. — Tamže: *Hallštatský, halštatský alebo hallstattský?* (s. 62—64). — *Sylván — silván, Transylvánia, Pennsylvánia* (s. 191—192).
- Vernovky* a *verneovky*. — Nedelná Pravda, 9. 1976, č. 1, s. 6. — Tamže: *Davisov pohár* (č. 6, s. 6). — *Na trase P—W—B* (č. 24, s. 6). — *Čo s nohejbalom?* (č. 30, s. 6). — *Nárečové a spisovné miestne názvy* (č. 32, s. 6). — Slovenská jazyková situácia (č. 42, s. 6). — *O nesklonných podstatných menách* (č. 45, s. 6). — *Jazyk a písmo* (č. 48, s. 6).
- Z písania veľkých písmen. — Práca, 12. 4. 1976, s. 6. — Tamže: *Sklonovanie cudzích priezvisk* (14. 6., s. 3). — *Používanie cudzích vlastných mien* (13. 9., s. 3). — *Mená obyvateľov krajín* (8. 11., s. 3).
- Opravíme Lafranconi? — Večerník, 9. 1. 1976, s. 3. — Tamže: *Kyslík — kyslíkareň* (27. 2., s. 3). — *Wolkrova ulica* (12. 3., s. 3). — *Chemické závody Juraja Dimitrova* (7. 5., s. 3). — *Cinzano, špagety a makaróny* (4. 6., s. 3). — *Ďalšia družba*: Bratislava — Turku (11. 6., s. 3). — *Pôvod názvu Balaton* (30. 7., s. 3). — *Rusovce — rusovský* (27. 8., s. 3). — *Reduta* (24. 9., s. 3). — *Názvy bratislavských divadiel* (22. 10., s. 3). — *Družba a Volga* (12. 11., s. 3). — *Chito — pôvod a výslovnosť* (3. 12., s. 3).
- Slovak Studies. Language. — In: The Year's Work in Modern Language Studies. 37. 1975. Red. G. Price — D. A. Wells. London. The Modern Humanities Research Association 1976, s. 768—773.
- Súpis prác Ferdinanda Buffu za roky 1950—1975. — Slovenská reč, 41, 1976, s. 40—51.
- Súpis prác Ladislava Dvonča za roky 1948—1975. — Slovenská reč, 41, 1976, s. 290—315.
- Súpis prác doc. Elly Sekaninovej za roky 1952—1975. — Slavica Slovaca, 11, 1976, s. 235—240.

- Súpis onomastických prác prof. J. Stanislava za roky 1933–1971. — In: VI. slovenská onomastická konferencia. Zborník materiálov. Red. M. Majtán. Bratislava, Veda 1976, s. 279–285.
- Súpis onomastických prác prof. B. Varsika za roky 1936–1972. — In: VI. slovenská onomastická konferencia. Zborník materiálov. Red. M. Majtán. Bratislava, Veda 1976, s. 289–293.
- Súpis onomastických prác prof. Š. Krištofa za roky 1946–1973. — In: VI. slovenská onomastická konferencia. Zborník materiálov. Red. M. Majtán. Bratislava, Veda 1976, s. 297–299.
- Súpis onomastických prác S. Mazúra za roky 1941–1973. — In: VI. slovenská onomastická konferencia. Zborník materiálov. Red. M. Majtán. Bratislava, Veda 1976, s. 303–306.
- Slovenské jazykovedné časopisy a zborníky. — Slovenská reč, 41, 1976, s. 240–244.

1977

- Transliterácie cyriliky. 1. vyd. Praha, Vydavatelství Úřadu pro normalizaci a měření 1977. 8 s. (spoluautor).
- Alternácia *h/ž* v spisovnej slovenčine. — Slovenská reč, 42, 1977, s. 28–35.
- Deriváty cudzích nesklonných zemepisných názvov zakončených na samohlásky. — In: Jazykovedné štúdie. 13. Ružičkov zborník. Red. J. Horecký. Bratislava, Veda 1977, s. 73–81.
- Dynamika v slovenskej deklinácii. — In: Wariacja normy we współczesnych słowiańskich językach literackich. Księga referatów V Sesji Międzynarodowej Komisji Słowiańskich Języków Literackich w Krakowie październik 1975 r. Red. S. Urbańczyk. Wrocław — Warszawa — Kraków — Gdańsk, Zakład Narodowy imienia Ossolińskich — Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk 1977, s. 61–67.
- Zo skloňovania slov *pán* a *pani*. — Slovenská reč, 42, 1977, s. 226–229.
- Lok. sg. o *koňovi*, na *koni*. — Slovenská reč, 42, 1977, s. 267–273.
- Skloňovanie mužských priezvisk na -o v spisovnej slovenčine. — Kultúra slova, 11, 1977, s. 45–49.
- Zo skloňovania talianskych osobných mien zakončených na -e. — Slovenská reč, 42, 1977, s. 101–106.
- Skloňovanie cudzích rodných mien a priezvisk na -e. — Kultúra slova, 11, 1977, s. 298–302.
- Priezviská typu *Czerny* v spisovnej slovenčine. — Kultúra slova, 11, 1977, s. 106–110.
- Tvary trpného prídavia v spisovnej slovenčine. — Slovenská reč, 42, 1977, s. 129–136.
- K názvom typu *Nitriansko* a *Nitrianska*. — Kultúra slova, 11, 1977, s. 265–270.
- Slovenské jazykovedné časopisectvo. — In: Studia Academica Slovaca. 6. Red. J. Mistrík. Bratislava, Alfa 1977, s. 59–73.
- Astronómia s jazykovými chybami. [Svet chémie, fyziky, astronómie. Časť Astronómia. Prel. I. Haverlík. Bratislava 1975.] — Kultúra slova, 11, 1977, s. 186–189 (posudok jazykovej stránky prekladu).
- Výslovnosť a skloňovanie názvu *Sevilla* v spisovnej slovenčine. — Kultúra slova, 11, 1977, s. 365.
- O slovách *reďkev*, *reďkovka* a *reďkvička*. — Slovenská reč, 42, 1977, s. 59–60. — Tamže: Deriváty od názvu *Antiochia* (s. 63–64). — O derivátoch *Panamčan* a *Panamec* (s. 125–126) — *Jericho* — *jerichovský*, či *jerišký*? (s. 126–127). — Dat. a lok. pl. substantíva *reďkev* (s. 253–254). — *Western* — *vestern* (s. 384–385).
- Slovníky od najstarších čias. — Nedeľná Pravda, 10, 1977, č. 5, s. 6. — Tamže: Zvie-

- racie a osobné podstatné mená v prirovnaniach (č. 12, s. 6). — Spoločenské javy, statistika a lexika (č. 17, s. 6). — Dvojtvary — áno, či nie? (č. 21, s. 6). — Názvy krajín v spisovnej slovenčine (č. 35, s. 6). — Jazykové rubriky v tlači a v rozhlas (č. 48, s. 6). — Varianty niektorých rodných mien (č. 42, s. 6).
- Na dovolenke v Poľsku. — Práca, 23. 5. 1977, s. 3. — Tamže: Prečo Severné Írsko (13. 6., s. 3). — Tlačové stredisko — presscentrum (19. 9., s. 3). — Tlačová konferencia — tlačovka (28. 11., s. 3). — Kremel — kremelský (12. 12., s. 3).
- Ofset — jeho význam a pôvod. — Smena na nedeľu, 12. 1977, č. 24, s. 7. — Tamže: Klub kúziel (č. 32, s. 7). — O písaní čísloviek (č. 49, s. 7).
- Trieda Ladislava Novomeského. — Večerník, 28. 1. 1977, s. 3. — Tamže: Sevillský Figaro a bratislavské Figaro (11. 2., s. 3). — Plauen — Plavno (29. 4., s. 3). — Ikarus — Ikarusy (24. 6., s. 3). — Tatran — pôvod a skloňovanie (1. 7., s. 3). — Z pravopisu a výslovnosti jedného názvu (12. 8., s. 3; o názve *dóm sv. Martina*). — Dve brány: Michalská a Rybárska (14. 10., s. 3). — Budyšínska ulica (28. 10., s. 3). — Ondrejský cintorín (25. 11., s. 3). — Vianočné stromčeky, darčeky a kapry (23. 12., s. 3).
- Ako sa mení skloňovanie podstatných mien v spisovnej slovenčine. — Československý svet, 32, 1977, č. 3, s. 7.
- Slovak Studies Language. — In: The Year's Work in Modern Language Studies. 38. 1975. Red. G. Price — D. A. Wells. London, The Modern Humanities Research Association 1977, s. 827–835.
- Bibliographia Onomastica 1974. 3. Czechoslovakia. c) Slovak. — Onoma, 20 (1976), 1977, s. 475–479.
- Súpis prác Izidora Kotuliča za roky 1953–1975. — Jazykovedný časopis, 28, 1977, s. 87–89.
- Súpis prác doc. Rudolfa Krajčoviča za roky 1950–1976. — Jazykovedný časopis, 28, 1977, s. 174–181.
- Súpis prác prof. Jozefa Ružičku za roky 1965–1976. — In: Jazykovedné štúdie. 13. Ružičkov zborník. Red. J. Horecký. Bratislava, Veda 1977, s. 13–27.
- Bratislavský lingvistický krúžok. — In: Encyklopédia Slovenska. 1. Red. V. Hajko et. al. Bratislava, Veda 1977, s. 253.
- O jazyku na seminári pre prekladateľov poľskej literatúry. — Kultúra slova, 11, 1977, s. 280–281 (správa o seminári konanom v dňoch 20.–21. 4. 1977 v Bratislave).
- Nad onomastickým dielom prof. Jána Stanislava. — Zpravodaj Místopisné komise ČSAV, 18, 1977, s. 469–472.

1978

- Words of English Origin in Slovak. — In: Recueil linguistique de Bratislava. 5. Red. J. Horecký. Bratislava, Veda 1978, s. 181–187.
- Tvarotvorný základ podstatných mien v spisovnej slovenčine. — Kultúra slova, 12, 1978, s. 107–112.
- Cudzie podstatné mená s rozdielom medzi pravopisom a výslovnosťou z hľadiska skloňovania. — Kultúra slova, 12, 1978, s. 241–246.
- Ešte o skloňovaní a pravopise niektorých cudzích podstatných mien. — Slovenská reč, 43, 1978, s. 102–108.
- Nom. pl. substantív vzoru *hrdina*. — Slovenská reč, 43, 1978, s. 227–233.
- Zbližovanie vzorov *chlap* a *hrdina*. — Kultúra slova, 12, 1978, s. 269–273.
- Tvorenie slov od slovenských vlastných mien s adjektívnou podobou. — Kultúra slova, 12, 1978, s. 70–74.
- Osobitné tvary podstatných mien vo frazeologických jednotkách. — Kultúra slova, 12, 1978, s. 135–139.
- Standardizácia toponým na Slovensku v minulosti a dnes. — Zpravodaj Místopisné komise ČSAV, 19, 1978, s. 273–280.
- Základné knižné pramene k štúdiu slovenskej jazykovedy. — In: Studia Academica Slovaca. 7. Red. J. Mistrík. Bratislava, Alfa 1978, s. 609–621.

- Názvy obcí a ich deriváty vo Vlastivednom slovníku obcí na Slovensku. [Vlastivedný slovník obcí na Slovensku. Zv. 1. Red. M. Kropilák. Bratislava 1977.] — Slovenská reč, 43, 1978, s. 302—307 (rec.).
- Transkripcia geografických názvov do bulharčiny. [J. Báčvarov, Spisak na transkribirani geografis imena ot Čechoslovaška socialističeska republika, Sofia 1976.] — Slavica Slovaca, 13, 1978, s. 97—98 (rec.).
- Odo dňa — od dňa. — Slovenská reč, 43, 1978, s. 62—63. — Tamže: *Kolumbus — Kolumba, či Kolumbusa?* (s. 63—64). — Prídavné mená s časťou *-denný* a *-dnový* (s. 127—128). — Gen. pl. cudzích pomnožných zemepisných názvov (s. 190—192). — O derivátoch názvov *Frunze* a *Zabrze* (s. 385—386).
- Diskotekár. — Kultúra slova, 12, 1978, s. 360—362.
- Jazykové rubriky pre zahraničných Slovákov. — Nedeľná Pravda, 11, 1978, č. 3, s. 6. — Tamže: Aké rodné mená? (č. 13, s. 6). — Ako pristupovať k slovám cudzieho pôvodu (č. 15, s. 6). — Prídavné meno *kozmičský* (č. 26, s. 6). — *Tlačovka* (č. 32, s. 6). — OSN a štandardizácia geografických názvov (č. 40, s. 6).
- Skloňovanie českých priezvisk. — Práca, 15. 5. 1978, s. 3. — Tamže: *Sampanské víno* (19. 6., s. 3). — *Skokany* a *skokani* (28. 8., s. 3). — *Ankara* — *ankarský* (27. 11., s. 3). — Ešte raz o písaní číseloviek. — Smena na nedeľu, 13 (31), 1978, č. 1, s. 6. — Tamže: *Konfucius* (č. 5, s. 7). — O radových číslkách (č. 9, s. 7). — Význam a pôvod slova *džarek* (č. 13, s. 15). — *Múzejná ulica* (č. 18, s. 7). — Talianske názvy opier u nás (č. 23, s. 7). — *Pleven* — *Pleven* (č. 25, s. 7). — *Zemplínska šírava* (č. 28, s. 7). — Písanie názvov olympiád (č. 37, s. 6). — O matematických a iných olympiádach (č. 40, s. 7). — Skloňovanie mena *Tolstoj* (č. 44, s. 7). — *Nizza* čiže *Nice* (č. 46, s. 7). — *Vianoce, Silvester, Nový rok* (č. 50, s. 7).
- Temešvár a Timișoara. — Večerník, 27. 1. 1978, s. 3. — Tamže: *Portoriko* (10. 2., s. 3). — *Ulica Februárového víťazstva* čiže *Februárka* (10. 3., s. 3). — *Pohraničník* (5. 5., s. 3). — *Nice* — *Nicean, Niceanka, niceský* (2. 6., s. 3). — *Mlynské Nivy* (23. 6., s. 3). — Koľko ráz Bratislava (30. 6., s. 3). — *Győr* aj v slovenčine (18. 8., s. 3). — *Zr-kadlový háj* (15. 9., s. 3). — *Zoologická záhrada* — *zoo* (22. 9., s. 3). — *Bratislavský kontajnerový terminál* (17. 11., s. 3). — Názov *Senecká ulica* a iné podobné názvy (1. 12., s. 3).
- Súpis prác Františka Kočiša za roky 1959—1977. — Slovenská reč, 43, 1978, s. 235—244.
- Súpis prác prof. Jozefa Štolca za roky 1969—1977. — Jazykovedný časopis, 29, 1978, s. 93—95.
- Súpis prác Eleonóry Kučerovej za roky 1953—1976. — Slavica Slovaca, 13, 1978, s. 88—93.
- PhDr. František Kočiš, CSc., päťdesiatročný. — Večerník, 21. 8. 1978, s. 3.
- Habovštiak, Anton. — In: Encyklopédia Slovenska. Zv. 1. Red. V. Hajko et al. Bratislava, Veda 1978, s. 209. — Tamže: Habovštiaková, Katarína (s. 209). — Horák, Gejza (s. 290). — Ivanová-Šalingová, Mária (s. 468). — Jazykovedné časopisy a zborníky (s. 503). — Jazykovedné štúdiá (s. 503). — Jazykovedný časopis (s. 503). — Jazykovedný zborník (s. 503).
- Jazykovedné konferencie o slovenskom jazyku. — In: Studia Academica Slovaca. 7. Red. J. Mistrik. Bratislava, Alfa 1978, s. 73—87.
- Slovak Studies. Language. — In: The Year's Work in Modern Language Studies. 39 (1977). Red. G. Price — D. A. Wells. London, Modern Humanities Research Association 1978, s. 843—852.

1979

- Výskum systému evidencie geografického názvoslovía. Výskumná úloha č. 3.8-S. Čiastková výskumná správa — úvodná štúdia č. 98/79. Bratislava, Výskumný ústav geodézie a kartografie v Bratislave 1979. 104 s. (spoluautor).
- Z problematiky slovenskej ortoepie. — Slovenská reč, 44, 1979, s. 30—38.
- Z ortoepickej problematiky slovenského konsonantizmu. — Slovenská reč, 44, 1979, s. 93—100.
- Sústava pádov v slovenčine. — Slovenský jazyk a literatúra v škole, 25, 1978/1979, č. 8, vložka, s. 1—4.

- Zmeny pri skloňovaní podstatných mien. — Slovenský jazyk a literatúra v škole, 25, 1978/1979, s. 292—297.
- Zmeny vo využívaní pádových foriem. — Slovenský jazyk a literatúra v škole, 26, 1979/1980, s. 37—41.
- Podstatné mená vzoru *žena*. — Kultúra slova, 13, 1979, s. 68—73.
- Podstatné mená vzoru *ulica*. — Kultúra slova, 13, 1979, s. 228—232.
- Podstatné mená vzoru *dievča*. — Kultúra slova, 13, 1979, s. 10—13.
- Skloňovanie podstatných mien vzoru *vysvedčenie*. — Slovenská reč, 44, 1979, s. 359—365.
- Nesklonné cudzie mužské priezviská a rodné mená. — Slovenská reč, 44, 1979, s. 231—237.
- Pojem spisovného jazyka, jeho normy a variantnosti. — In: Z teórie spisovného jazyka. Red. J. Kačala. Bratislava, Veda 1979, s. 89—93.
- Na okraj Príručného slovníka slovenskej výslovnosti. [Á. Král, Príručný slovník slovenskej výslovnosti, Bratislava, 1979.] — Slovenská reč, 44, 1979, s. 297—304 (rec.).
- Bagó* — *Bagóová*, nie „*Bagová*“. — Slovenská reč, 44, 1979, s. 62. — Tamže: *Euboia*. *Euboja*, či *Eubója*? (s. 64). — Gramatický rod a skloňovanie substantíva *knieža* (s. 187—188). — Názvy vedeckých konferencií, sympózií a pod. (s. 254—255). — Skloňovanie slova *rádus* (s. 319—320).
- Cudzie jazyky a ich názvy. — Nedeľná Pravda, 12, 1979, č. 7, s. 6. — Tamže: Názvy topografických objektov (č. 33, s. 7). — Názvy kozmických objektov (kozmonymá) (č. 38, s. 7). — Urbanizácia a spisovný jazyk (č. 44, s. 7). — Dynamika rodných mien a priezvisk (č. 45, s. 7).
- Názvy krajín v spisovnej reči. — Práca, 2. 1. 1979, s. 3. — Tamže: Názvy juhoamerických miest (5. 3., s. 3). — *Slovák* — *Neslovák* (1. 10., s. 3).
- Trestaf* — *tresce/trestá*. — Smena na nedeľu, 14, 1979, č. 5, s. 7. — Tamže: Pravopis a výslovnosť slova *smena* a *Smena* (č. 8, s. 7). — *Tuvalu* — nový nezávislý štát (č. 14, s. 7). — *Step* a *step* (č. 25, s. 6).
- Kilo mandarínok*. — Večerník, 19. 1. 1979, s. 3. — Tamže: *Baltská ulica* (9. 3., s. 3). — *Metro* čiže podzemná železnica (13. 4., s. 3). — *Univerzita Komenského* (18. 5., s. 3). — *Primaciálny*, *Obchodná*, *Centrálne* a iné (15. 6., s. 3). — *Mlynská dolina* a *Slávičie údolie* (13. 7., s. 3). — *Opus*, z *Opusu*, v *Opuse* (20. 7., s. 3). — *Pred dverami* a *pred dvermi* (10. 8., s. 3). — *Vajnory* — *Vajnôr* (24. 8., s. 3). — „Jazykovedné“ ulice v Bratislave (1) (28. 9., s. 3). — „Jazykovedné“ ulice v Bratislave (2) (5. 10., s. 3). — „Jazykovedné“ ulice v Bratislave (3) (12. 10., s. 3). — *Nivy*, *Mlynské nivy*, *Líštie nivy* (16. 11., s. 3). — *Dobry vietor do plachiet* a *do plachát* (23. 11., s. 3).
- Súpis prác Jany Dvončovej za roky 1965—1977. — Jazykovedný časopis, 30, 1979, s. 61—64.
- Súpis prác doc. dr. Kataríny Habovštiakovej za roky 1950—1978. — Slovenská reč, 44, 1979, s. 164—174.
- Súpis prác Gejzu Horáka za roky 1969—1977. — Slovenská reč, 44, 1979, s. 115—124.
- Súpis prác prof. Eugena Jónu za roky 1969—1977. — Slovenská reč, 44, 1979, s. 49—52.
- Slovak Studies Language. — In: The Year's Work in Modern Language Studies, 40 (1978). Red. G. Price — D. A. Wells. London, The Modern Humanities Research Association 1979, s. 923—931.
- Bibliographia Onomastica 1975—1976. Slovak. — Onoma, 23, 1979, s. 580—593.
- Sto rokov od narodenia J. Petrikovicha. — Nedeľná Pravda, 12, 1979, č. 2, s. 6.

1980

- Bibliografický prehľad slovenskej onomastiky za roky 1918—1964. 1. vyd. Prešov, Pedagogická fakulta Univerzity P. J. Šafárika 1980. 33 s. (spoluautor).
- Alternácia (morfonéma) *k/č* v spisovnej slovenčine. — Slovenská reč, 45, 1980, s. 129—136.
- Pravidelné a nepravidelné skloňovanie podstatných mien v spisovnej slovenčine.

- In: Jazykovedné štúdie. 15. Horeckého zborník. Red. J. Ružička. Bratislava, Veda 1980, s. 63—67.
- Príslovka a predložka *navyš*. — Slovenská reč, 45, 1980, s. 337—341.
- Keď* a *kedy* v spisovnej slovenčine. — In: Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Philologica. 30. 1979. Red. J. Mistrík. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1980, s. 49—53.
- O zásadách štandardizácie toponymie. — In: Spoločenské fungovanie vlastných mien. Zborník materiálov. Red. M. Majtán. Bratislava, Veda 1980, s. 135—138.
- Vlastné mená v kartografických dielach. — Kultúra slova, 14, 1980, s. 77—79.
- Obyvateľské mená od zemepisných názvov v spisovnej slovenčine. — In: O slovenčine pre slovenčinárov. Red. J. Oravec. Bratislava, Pedagogický ústav mesta Bratislavy 1980, s. 112—160.
- Deriváty názvov obcí na Slovensku so zhodnými prívlastkami. — Zpravodaj Místopisné komise ČSAV, 21, 1980, s. 231—239.
- Lexikálne a gramatické minimum spisovnej slovenčiny. [J. Prokop. Lexikálne a gramatické minimum slovenského jazyka. Bratislava 1978.] — Slovenská reč, 45, 1980, s. 247—251 (rec.).
- Á. Kráľ. Príručný slovník slovenskej výslovnosti, Bratislava 1979. — Zpravodaj Místopisné komise ČSAV, 21, 1980, s. 67—70 (ref.).
- Názvy jaskýň a priepastí. [Zoznam jaskýň a priepastí na Slovensku. Bratislava 1979.] — Nedeľná Pravda, 13, 1980, č. 26, s. 7 (ref.).
- Biala — Bialý? — Slovenská reč, 45, 1980, s. 61—62. — Tamže: K derivátom názvov typu *Garson City* (s. 63—64). — *Baku* — *bakuský* (s. 125—127). — *Správane, správanie sa* (s. 191—192). — *Campania* — *Kampánia* (s. 317—319). — *Cyrlometodejský, cyrilometodovský, či cyrilometodský?* (s. 319—320).
- Kniežatstvo. — Kultúra slova, 14, 1980, s. 309—310. — Tamže: *Rukojemník* — *rukojemníčka* (s. 367—369).
- Veľké písmená vo viacsovných vlastných menách. — Nedeľná Pravda, 13, 1980, č. 9, s. 7. — Tamže: Cudzie prípony a predpony v spisovnej slovenčine (č. 14, s. 7). — Vlastné mená typu *Neslovák* (č. 21, s. 7). — Jazyková stavba názvov jaskýň a priepastí (č. 36, s. 7). — Dvojake podoby niektorých rodných mien (č. 42, s. 7). — Pomenovanie niektorých mäsiarskych výrobkov (č. 42, s. 7). — Nové cudzie predpony v spisovnej slovenčine (č. 51, s. 7).
- Normál, Super, Speciál, Mix. — Práca, 11. 2. 1980, s. 3. — Tamže: Pred šesťdesiatimi rokmi (21. 4., s. 3). — Veľké písmená vo vlastných menách (30. 6., s. 3). — *Fogor* v spisovnej slovenčine (6. 10., s. 3). — *Détent* je uvoľnenie (17. 11., s. 3).
- Čakáme hostí* alebo *hostov*. — Večerník, 1. 2. 1980, s. 3. — Tamže: *Kurčatá* a *kurence* (21. 3., s. 3). — *Večerní Praha* — *Večerní Prahu* (28. 3., s. 3). — *Chlapci a dievčatá!* (Ale aj: *Dievčence a chlapci!*) (4. 5., s. 3). — O písaní názvu *Silvánska ulica* (16. 5., s. 3). — Nové gastrocentrum Kamzík (30. 5., s. 3). — *Miláčik* (27. 6., s. 3). — Bratislavské besiedky (25. 7., s. 3). — *Krásna hôrka* (15. 8., s. 3). — *Železná studienka* (12. 9., s. 3). — *Humná* v Starej sladovni (10. 10., s. 3). — *Púšťat psy na trávnik* je *zakázané* (28. 11., s. 3). — *Žabí majer* (12. 12., s. 3).
- Súpis prác doc. Vincenta Blanára za roky 1970—1979. — Jazykovedný časopis, 31, 1980, s. 175—180.
- Súpis prác prof. Jána Horeckého za roky 1970—1979. — In: Jazykovedné štúdie. 15. Horeckého zborník. Red. J. Ružička. Bratislava, Veda 1980, s. 17—31.
- Súpis prác Jozefa Jacku za roky 1954—1976. — In: Zborník Pedagogickej fakulty v Prešove Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach. Roč. 15. Zv. 3. Slavistika. Red. M. Novák et al. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1980, s. 239—251.
- Súpis prác prof. Pavla Ondrusa za roky 1947—1978. — In: Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Philologica. 30. 1979. Red. J. Mistrík. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1980, s. 11—17.
- Súpis onomastických príspevkov v Slovenskej reči, 1, 1932/1933 — 7, 1938/1939. — In: Spoločenské fungovanie vlastných mien. Zborník materiálov. Red. M. Majtán. Bratislava, Veda 1980, s. 385—389.

Slovak Studies. Language. — In: The Year's Work in Modern Language Studies. 41 (1979). Red. G. Price — D. A. Wells. London, The Modern Humanities Research Association 1980, s. 986–992.

Jazyk náš každodenný. — Smena, 6. 12. 1980, s. 6 (rozhovor N. Oravcovej s L. Dvončom o jazykových otázkach).

1981

Samohlásky spisovnej slovenčiny. — Slovenský jazyk a literatúra v škole, 28, 1981/1982, s. 4–7.

Alternácie vokál/nula a nula/vokál v spisovnej slovenčine. — Jazykovedný časopis, 32, 1981, s. 43–48.

Písanie veľkých písmen vo viacslovných vlastných menách. — Slovenská reč, 46, 1981, s. 227–232.

Osobitný prípad písania veľkých písmen vo vlastných menách. — Slovenská reč, 46, 1981, s. 71–76.

Akademické tituly a ich skratky. — Kultúra slova, 15, 1981, s. 45–48.

Vedecké hodnosti a ich skratky. — Kultúra slova, 15, 1981, s. 233–236.

O písaní čiarky za názvami podnikov. — Kultúra slova, 15, 1981, s. 295–299.

Vzory podstatných mien v spisovnej slovenčine. — Slovenský jazyk a literatúra v škole, 27, 1980/1981, s. 133–137.

Nesklonné slová v spisovnej slovenčine. — In: Studia Academica Slovaca. 10. Red. Š. Ondruš. Bratislava, Alfa 1981, s. 63–85.

Názvy na -stan v spisovnej slovenčine. — Slovenská reč, 46, 1981, s. 140–145.

Dejiny slovenčiny esejisticky. [R. Krajčovič, Pri prameňoch slovenčiny (eseje), Martin 1979.] — Zpravodaj Místopisné komise ČSAV, 22, 1981, s. 225–226 (ref.).

O slovách *koľkátý* a *koľkátko*. — Slovenská reč, 46, 1981, s. 61–62. — Tamže: *Togliatti* — *Togliattijčan*, či *Togliattčan*? (s. 123–124). — O názvoch *Podhalie* a *Podhalsko* (s. 191–192). — *Barak* — *barák* (s. 252–253). — Deriváty názvov *Pennsylvánia* a *Transylvánia* (s. 255–256).

Pečeneh — *pečenežský*. — Kultúra slova, 15, 1981, s. 84–86. — Tamže: Rozdeľovanie slov typu *primknúť* (s. 119–120).

Zdomáčňovanie cudzích slov. — Nedeľná Pravda, 14, 1981, č. 1, s. 7. — Tamže: Prechýlené pomenovania ženského rodu (č. 5, s. 7). — Ženské rodné mená (č. 9, s. 7). — Názvy štátov v spisovnej slovenčine (č. 15, s. 7). — Akademické tituly a ich skratky (č. 20, s. 7). — Pomenovania vesmíru v spisovnej slovenčine (č. 27, s. 7). — *Dolina* a *údolie* (č. 31, s. 7). — Slová rumunského pôvodu (č. 33, s. 7). — Predspisovné obdobie slovenčiny (č. 40, s. 7). — Spisovné obdobie slovenčiny (č. 41, s. 7). — Vedecké hodnosti a ich skratky (č. 48, s. 7).

Pôvod a skloňovanie slova *odysa*. — Práca, 26. 1. 1981, s. 4. — Tamže: Niektoré ženské priezviská (1. 6., s. 4). — *Afganistanský* a *afganský* (6. 7., s. 4). — Komunistická strana Sovietskeho zväzu (9. 11., s. 4).

Bistro Bajkal. — Večerník, 23. 1. 1981, s. 3. — Tamže: *Modus* — v *Moduse* (27. 3., s. 3). — *Rukojemník* — *rukojemníčka* (22. 5., s. 3). — *Barokové nádvorie Univerzitnej knižnice* (3. 7., s. 3). — *Dom ovocia a zeleniny* (17. 7., s. 3). — *Diskotekár* (*diskotekárka*) (21. 8., s. 3). — *Diskotekár* a správna výslovnosť (11. 9., s. 3). — *Stredné učilište stavebné* (16. 10., s. 3). — *Miletičova ulica* (27. 11., s. 3). — *Mostová ulica* (11. 12., s. 3).

Súpis prác prof. Jozefa Mistriku za roky 1971–1977. — Slovenská reč, 46, 1981, s. 52–61.

Súpis prác Milana Urbančoka za roky 1955–1980. — Slovenská reč, 46, 1981, s. 304–309.

Slovak Studies. Language. — In: The Year's Work in Modern Language Studies. 42 (1980). Red. G. Price — D. A. Wells. Cambridge — London, The Modern Humanities Research Association 1981, s. 1065–1075.

Dynamika morfológického systému súčasnej spisovnej slovenčiny. Autoreferát dizertácie na získanie vedeckej hodnosti doktora filologických vied. Bratislava, Vedecké kolégium SAV pre jazykovedu a vedy o literatúre a umení 1982. 52 s.

Fonéma č v spisovnej slovenčine. — Slovenská reč, 47, 1982, s. 352—357.

Alternácia *sk/šť* v spisovnej slovenčine. — Slovenská reč, 47, 1982, s. 41—50.

Pomenovanie mesta v spisovnej slovenčine. — Kultúra slova, 16, 1982, s. 77—80.

Apelativa propriálneho pôvodu v spisovnej slovenčine. — In: *Studia Academica Slovaca*. 11. Red. J. Mistrik. Bratislava, Alfa 1982, s. 101—120.

O nezdômacnených a zdômacnených podobách gréckych a latinských vlastných mien osôb v spisovnej slovenčine. — Kultúra slova, 16, 1982, s. 133—137.

Sklôňovanie gréckych a latinských osobných mien v spisovnej slovenčine. — Slovenská reč, 47, 1982, s. 223—229.

Písanie spojovníkov v menách typu *Jozef Gregor-Tajovský*. — Slovenská reč, 47, 1982, s. 108—114.

Interpunkčné znamienka v spisovnej slovenčine. — Kultúra slova, 16, 1982, s. 208—213.

Cudzie vlastné mená v hromadných oznamovacích prostriedkoch. — In: *Jazyk a štýl publicistiky*. Red. J. Mistrik. Bratislava, Ústredný výbor Slovenského zväzu novinárov 1982, s. 60—62.

Nové jazykovedné príspevky v Zborníku Filozofickej fakulty Univerzity Komenského Philologica. [Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Philologica. 25. 1973. Red. A. Csanda et al. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1974.] — Jazykovedný časopis, 33, 1982, s. 95—98 (ref.).

Srílanská demokratická socialistická republika. — Slovenská reč, 47, 1982, s. 61—62. — Tamže: *Lexikon — lexikón* (s. 128). — Názov *Kubáň* a jeho deriváty (s. 189—190). — Skracovanie slov *televízia* a *televízny* (s. 190—191). — O skratke názvu *Bratislavské dážďové dni* (s. 191—192). — *Drakov prieliv* (s. 319—320). — *Nad ránom — nad ránom* (s. 379—381). — Otázka dvojtvorov v gen. pl. subst. vzoru *srdce* (s. 381—382).

Význam a používanie spojenia *hlavné mesto*. — Kultúra slova, 16, 1982, s. 21—22. — Tamže: Pravopis slovného vyjadrenia sumy (s. 246—247).

Cudzie mená osôb v spisovnej slovenčine. — *Nedeľná Pravda*, 15, 1982, č. 3, s. 7. — Tamže: Hovorená a písaná podoba jazyka. (č. 11, s. 7). — Vzťah pravopisu a výslovnosti v cudzích slovách (č. 13, s. 7). — O používaní hlásky *l* (č. 21, s. 7). — Zo vzťahu pravopisu a výslovnosti (č. 27, s. 7). — Skrátene vlastné mená (č. 33, s. 7). — Rod miestnych názvov (č. 41, s. 7). — Kratšia podoba vlastných mien (č. 43, s. 7). — Zhoda prísudku s viacnásobným podmetom (č. 48, s. 7).

Pomenovanie *sever* — *Sever*. — *Práca*, 8. 2. 1982, s. 4. — Tamže: *Pomenovanie severan* — *Severan* (1. 3., s. 4). — *X. svetový odborový zjazd* (5. 4., s. 4). — *Všedoborový a celoslovenský* (5. 7., s. 4). — *CZV ROH* a podobné skratky (2. 8., s. 4). — *Bratislava — Bratislavčan* (29. 11., s. 4).

Z názvov cudzích miest. — *Večerník*, 8. 1. 1982, s. 3. — Tamže: *Šikovne so šikovne* (12. 2., s. 3). — *Rýchloďráha* (26. 3., s. 3). — *Ulica Bélu Kuna* (30. 4., s. 3). — *Dvojča — dvojčatá a dvojčence* (7. 5., s. 3). — *Kolajová doprava* (14. 5., s. 3). — V znamení „rýchloslov“ (25. 6., s. 3). — Čo je mesto (23. 7., s. 3). — Názov *ulica dr. Vladimíra Clementisa* (12. 11., s. 3). — *Medovník a perník* (10. 12., s. 3).

Súpis prác prof. Jozefa Štolca za roky 1978—1981. — Jazykovedný časopis, 33, 1982, s. 102—103.

Súpis prác Štefana Peciaru za roky 1972—1981. — Slovenská reč, 47, 1982, s. 302—308.

Súpis prác Vlada Uhlára za roky 1972—1981. — Slovenská reč, 47, 1982, s. 365—370.

Súpis prác prof. Jána Oravcu za roky 1972—1981. — Slovenská reč, 47, 1982, s. 172—179.

Súpis prác doc. Ábela Kráľa za roky 1960—1981. — Jazykovedný časopis, 33, 1982, s. 185—190.

Jubileum Slovenskej reči. — Nedeľná Pravda, 15, 1982, č. 37, s. 7.
Prof. Ján Oravec šesťdesiatročný. — Slovenský jazyk a literatúra v škole, 28, 1981/1982, s. 278—280.

1983

- Citoslovcia a príslovky typu *doparoma*. — Slovenská reč, 48, 1983, s. 94—98.
Pomenovanie interpunkčných znamienok v prenesenom význame. — Kultúra slova, 17, 1983, s. 65—70.
Pomenovania peňazí vo frazeológii. — Slovenská reč, 48, 1983, s. 167—173.
Názov *Európa* a s ním súvisiace slová. — Kultúra slova, 17, 1983, s. 304—307.
Exonymá v slovenčine. — In: Onomastika jako společenská věda. Sborník příspěvků z 1. československé onomastické konference (18.—20. 5. 1982 v Trojanovicích). (Sborník prací Pedagogické fakulty v Ostravě. 86. Řada D-19.) Red. R. Šrámek. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1983, s. 181—184.
Z terminológie onomastiky. — Kultúra slova, 17, 1983, s. 172—178.
Lexikografické spracovanie propriálnych obyvateľských mien. — In: VIII. slovenská onomastická konferencia. Zborník materiálov. Red. M. Majtán. Bratislava — Banská Bystrica — Prešov, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV v Bratislave — Pedagogická fakulta v Banskej Bystrici — Pedagogická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Prešove 1983, s. 49—55.
Dynamika v deklinácii substantív v spisovnej slovenčine. — In: Studia Academica Slovaca. 12. Red. J. Mistrík. Bratislava, Alfa 1983, s. 163—176.
Podstatné mená vzoru *gazdiná*. — Kultúra slova, 17, 1983, s. 6—11.
Podstatné mená vzoru *srdce*. — Slovenská reč, 48, 1983, s. 193—199.
O vyučovaní dejín slovenského jazyka a dejín slovenskej jazykovedy. — In: Miesto historicko-jazykovedných disciplín vo vyučovaní. Red. K. Habovštiaková. Nitra, Dekanát Pedagogickej fakulty v Nitre 1983, s. 99—108.
Populárne o rodných menách. [M. Majtán — M. Považaj, Meno pre naše dieťa, Bratislava 1983.] — Kultúra slova, 17, 1983, s. 216—219 (rec.). — Referát o tej istej práci: Práca, 21. 3. 1983, s. 4.
Poradník a poradovník. — Slovenská reč, 48, 1983, s. 63—64. — Tamže: *Anestézia — anestéziológia* (s. 122—123). — Pravopis a výslovnosť názvu *Dallas* v spisovnej slovenčine (s. 124—125). — *Pivovarčí, pivovarník, pivovarčík* (s. 127—128). — *Dve päťdesiat* (s. 188—189). — *Práve — práveže* (s. 190—191). — *Pistoľa, či pištoľ*? (s. 191—192). — O písaní pomenovaní s príponou *-ovci* (s. 254—255). — *Do videnia, do počutia* (s. 317—318). — Sú názvy *Saint Paul* a *Saint Pierre* nesklonné? (s. 320).
Sédirigent. — Kultúra slova, 17, 1983, s. 48—50. — Tamže: *Kreisky — Kreiského, nie Kreiskeho* (s. 77—78). — O skracovaní ruských osobných mien (s. 370—372).
Atlantík — Atlantický oceán. — Nedeľná Pravda, 16, 1983, č. 2, s. 7. — Tamže: Dvanásť interpunkčných znamienok (č. 10, s. 7). — Výskum slovenského jazyka (č. 15, s. 7). — Prvý máj (č. 17, s. 7). — Staršie slová v zemepisných názvoch (č. 19, s. 7). — Karol Marx (č. 24, s. 7). — *Diskofil — diskofili* (č. 32, s. 7). — *Mesto — oppidum — polis* (č. 35, s. 7). — Grécke a latinské mená osôb v slovenčine (č. 44, s. 7). — Slová perzského pôvodu v slovenčine (č. 45, s. 7).
Svetová odborová federácia. — Práca, 31. 1. 1983, s. 4. — Tamže: *Odborový a odborný* (14. 2., s. 4). — Ako sa oslovujeme (4. 6., s. 4). — Vokatív v našej reči (15. 8., s. 4). — *Teplota okolo nula stupňov* (31. 10., s. 4).
Cervená čiapočka. — Večerník, 7. 1. 1983, s. 3. — Tamže: *Krásavica na Dunaji* (11. 3., s. 4). — *Žriedlo — žriedel* (18. 3., s. 3). — *Priemyselný a priemyslový* (29. 4., s. 3). — *Zornica* (13. 5., s. 3). — *Mlynská dolina a Mlyny* (3. 6., s. 3). — *Metropol* (17. 6., s. 3). — Nie bodka, iba pomlčka (5. 8., s. 3). — *Karlova Ves, Devínska Nová Ves* (12. 8., s. 3). — *Od Ecuadoru po Ekvádor* (30. 9., s. 3). — O jednom nesprávnom názve (4. 11., s. 3; o názve sopka sv. Heleny). — *Neplatič* (11. 11., s. 3).

- Súpis prác prof. Pavla Ondrusa za roky 1979–1982. — Slovenská reč, 43, 1983, s. 111–113.
- Súpis prác Márie Ivanovej-Šalingovej za roky 1973–1981. — Slovenská reč, 48, 1983, s. 49–53.
- Súpis prác Jána Doruľa za roky 1960–1982. — Slovenská reč, 48, 1983, s. 269–302.
- Súpis prác prof. Jána Matejčíka za roky 1958–1982. — Slovenská reč, 48, 1983, s. 236–242.
- Súpis onomastických prác doc. V. Blanára. — In: VIII. slovenská onomastická konferencia. Zborník materiálov. Red. M. Majtán. Bratislava — Banská Bystrica — Prešov, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV v Bratislave — Pedagogická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Prešove 1983, s. 378–383 (za roky 1945–1980).
- Prehľad slovenských onomastických konferencií a seminárov usporiadaných v rokoch 1967–1980. — Onomastický zpravodaj ČSAV (Zpravodaj Místopisné komise ČSAV), 24, 1983, s. 683–693.

1984

- Dynamika slovenskej morfológie. 1. vyd. Bratislava, Veda 1984. 124 s.
- Vocalic System of Literary Slovak. — In: Recueil linguistique de Bratislava. 7. Red. J. Ružička. Bratislava, Veda 1984, s. 45–50.
- Lingválna krajinoveda?* — Kultúra slova, 18, 1984, s. 308–311.
- Jazykovedné termíny, diakritická (rozlišovacia) značka a diakritické (rozlišovacie) znamienko. — Kultúra slova, 18, 1984, s. 330–334.
- Obyvateľské mená v spisovnej slovenčine. — In: Studia Academica Slovaca. 13. Red. J. Mistrik. Bratislava, Alfa, s. 183–201.
- Materinčina, materčina.* — Kultúra slova, 18, 1984, s. 202–205.
- Využívanie rozdielnych podôb interpunkčných znamienok v spisovnej slovenčine. — Kultúra slova, 18, 1984, s. 35–38.
- Ekvivalentnosť interpunkčných znamienok v spisovnej slovenčine. — Kultúra slova, 18, 1984, s. 237–241.
- Ešte raz o písaní spojovníka v priezviskách typu *Gregor-Tajovský*. — Slovenská reč, 49, 1984, s. 225–229.
- Názvy vodstiev typu *Dardanely* — *Dardanelský prieliv* v spisovnej slovenčine. — Onomastický zpravodaj ČSAV (Zpravodaj Místopisné komise ČSAV), 25, 1984, s. 299–308.
- Vlastné mená v prekladoch. — Revue svetovej literatúry, 20, 1984, č. 3, s. 168–170.
- Homonymá v teórii a v praxi. — In: Obsah a forma v slovnej zásobe. Red. J. Kačala. Bratislava, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied 1984, s. 94–96.
- Vznik nových neohybných slov z predložkových spojení. — In: Obsah a forma v slovnej zásobe. Red. J. Kačala. Bratislava, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied 1984, s. 79–83.
- J. Hrbáček, Jazykové zkratky v češtině, Praha 1979. — Jazykovedný časopis, 35, 1984, s. 99–101 (rec.).
- Jazyky sveta pre každého. [V. Krupa — J. Genzor — L. Drozdík, Jazyky sveta, Bratislava 1983.] — Pravda, 8. 2. 1984, s. 5 (ref.).
- Zoznam vžitých českých geografických názvov. [Vžitá česká vlastní jména geografická, Praha 1981.] — Kultúra slova, 18, 1984, s. 124–127 (rec.).
- Mauritius* — *Mauricius*. — Slovenská reč, 49, 1984, s. 62–63. — Tamže: Deriváty názvu mesta *Boise* (s. 64). — *Akronym*, či *akronymum*? (s. 126–127). — *Cerberus*, *cerberus* — *Kerberos*, *Scylla* — *Skylla* (s. 188–189). — Tvary gen. sg. a nom. pl. substantíva *pamät* (s. 189–191). — *Čierna Hora* — *Čierna hora* (s. 191–192). — *Hrad*, *zámok* a *kaštieľ* (s. 254–255). — Číslovky *jedenadvadsať*, *päťadvadsať* a *šesťadvadsať* (s. 317–318). — *Madame* — *madam* (s. 319–320).

- Pomenovania typu *Kalif z Bagdadu*. — Kultúra slova, 18, 1984, s. 19–21. — Tamže: *Nebo a nebesá* (s. 53–55). — *Hrat systémom Stanleyho cupu?* (s. 88–90).
- pravopise v názvoch vlád. — Nedeľná Pravda, 17, 1984, č. 3, s. 7. — Tamže: Zmeny pri vžitých názvoch miest (č. 5, s. 7). — *Kolumbus* — *Kolumba* aj *Kolumbusa* (č. 14, s. 7). — *Hlavné mesto a metropola* (č. 16, s. 7). — Písanie názvov typu *Pekná cesta* (č. 29, s. 7). — Pravopis zložených vlastných mien (č. 31, s. 7). — Pravopis názvov typu *ulica Partizánov* (č. 38, s. 7). — Písanie názvov obcí (č. 39, s. 7). — Nostratické jazyky (č. 45, s. 7).
- Skloňovanie názvu *Odborár*. — Práca, 23. 1. 1984, s. 5 — Tamže: *Federálny a federatívny* (30. 1., s. 5). — *Pohľady, Povstanie, Lýra, Hrad* (21. 5., s. 5). — Slová typu *štart* (16. 7., s. 5).
- Dimitrovec* a *dimitrovák*. — Večerník, 20. 1. 1984, s. 3. — Tamže: *Stred mesta* (10. 2., s. 3). — *Bratislavský hrad* a *Hrad* (24. 2., s. 3). — *Kaštieľ* (6. 4., s. 3). — *Knižná žatva* (20. 4., s. 3). — *Stúrova ulica, Mierová ulica* (18. 5., s. 3). — *Kaliničiakova ulica* (15. 6., s. 3). — *Hamburger* (14. 9., s. 3). — *George Sandová* (21. 9., s. 3). — *Eidam, eidamský syr* (12. 10., s. 3). — *Macedónsko* (2. 11., s. 3). — *Pizza a pizzeria* (30. 11., s. 3).
- Bibliografia slovenskej onomastiky 1981–1982. — Onomastický zpravodaj ČSAV (Zpravodaj Místopisné komise ČSAV), 25, 1984, s. 502–527.
- Onomastic Bibliography 1979–1981. Slovak. — Onoma, 27, 1983–1984, s. 218–222 (spoluautor).
- Bibliographie des ouvrages du professeur Eugen Pauliny des années 1972–1983. — In: Recueil linguistique de Bratislava. 7. Red. J. Ružička. Bratislava, Veda 1984, s. 15–21.
- Súpis prác prof. Viliama Schwanzera za roky 1942–1983. — Jazykovedný časopis, 35, 1984, s. 78–83.
- Súpis prác Jána Sabršúla za roky 1935–1977. — Slovenská reč, 49, 1984, s. 300–301.
- Súpis prác prof. Šimona Ondruša za roky 1974–1983. — Slavica Slovaca, 19, 1984, s. 275–280.
- Súpis prác Antona Habovštiaka za roky 1974–1983. — Slovenská reč, 49, 1984, s. 292–298.
- Súpis prác doc. Jána Findru za roky 1963–1982. — Slovenská reč, 49, 1984, s. 106–116.
- Súpis prác Milana Majtána za roky 1962–1984. — Slovenská reč, 49, 1984, s. 170–185.
- Onomastické zprávy a poznámky. — Onomastický zpravodaj ČSAV (Zpravodaj Místopisné komise ČSAV), 25, 1984, s. 119–188 (spoluautor).
- Milan Majtán päťdesiatročný. — Slovenská reč, 49, 1984, s. 168–170.

1985

- Významy slov *takrečeno* a *takpovediac*. — Slovenská reč, 50, 1985, s. 49–53.
- Cudzie rodné mená v spisovnej slovenčine. — Kultúra slova, 19, 1985, s. 44–49.
- Záhoráčtina* a *záhorčina*. — Kultúra slova, 19, 1985, s. 234–238.
- O tvaroch *na neho, naňho, naň*. — Slovenská reč, 50, 1985, s. 292–296.
- Písanie skratiek viacсловných vlastných mien. — Kultúra slova, 19, 1985, s. 146–151.
- Miesto výkladov o interpunkcii v základných jazykových príručkách. — Kultúra slova, 19, 1985, s. 197–202.
- Štyridsať rokov rozvoja slovenskej jazykovedy. — Slovenská reč, 50, 1985, s. 129–167 (spoluautor).
- Malá encyklopédia priekopníkov slovenskej vedy a techniky. [J. Barica, Vede a národu. Malá encyklopédia priekopníkov slovenskej vedy a techniky. Bratislava 1984.] — Kultúra slova, 19, 1985, s. 123–126 (rec.).
- Výkladový slovník kmeňov, národností a národov. [J. Wolf, Abeceda národů. Výkladový slovník kmenů, národností a národů. Praha 1984.] — Slovenská reč, 50, 1985, s. 315–318 (rec.).

- Holandsko a Nizozemsko*. — Slovenská reč, 50, 1985, s. 62–64. — Tamže: *Penny a penca* (s. 188–189). — *Kocúrkovo* — *Kocúrkovan, kocúrkovan, Abdéra* — *Abderita, abderita* (s. 189–190). — *Papagáj* — *papagáji, papagájči* (s. 253–254). — *Most* — *mostík, môstik a môstok* (s. 319–320). — *Od mala* — *odmala, od malička* — *odmalička* (s. 374–375). — *Fotograf a fotografista* (s. 375–376). — *Riman* — *Rimania* (s. 377–378). — Výslovnosť slova *eidam* (s. 380–381).
- Halo*. — Kultúra slova, 19, 1985, s. 26–28. — Tamže: *TIR* — *tiráč* (s. 87–88). — Výslovnosť názvu *Hvar* v spisovnej slovenčine (s. 169–170). — O substantivizácii prídavného mena *zelený* (s. 246–248).
- Z písania vlastných mien v slovenčine. — Vesmír, 64, 1985, s. 356.
- Rozdiel medzi prirodzenými a umelými jazykmi. — Nedeľná Pravda, 18, 1985, č. 5, s. 7. — Tamže: Hybridné prirodzené jazyky (č. 7, s. 7). — Umelé jazyky (č. 10, s. 7). — Samohlásky v spisovnej slovenčine (č. 34, s. 7). — Pravopis a konvencia (č. 44, s. 7). — Zásady prepisu do latinky (č. 50, s. 7).
- Skloňovanie francúzskych priezvisk. — Práca, 4. 3. 1985, s. 5. — Tamže: *Halleyho kométa* (11. 3., s. 5). — Písanie *i* a *y* v spisovnej slovenčine (2. 9., s. 5). — A je tu nové slovo *bageta* (30. 9., s. 5). — Z používania priezvisk (4. 11., s. 5). — *Vypraný a vypratý* (25. 11., s. 5).
- Štrkovské jazero i Štrkovecké jazero*. — Večerník, 1. 2. 1985, s. 3. — Tamže: *Charitas* (19. 4., s. 3). — *Slovenská filharmónia* (7. 6., s. 3). — *Czambelova ulica* (26. 7., s. 3). — *DILIZA* (1. 11., s. 3). — *Sitnianska ulica* (6. 12., s. 3).
- Súpis prác doc. Emila Tvrdoňa za roky 1959–1983. — Slovenská reč, 50, 1985, s. 174–179.
- Súpis prác Márie Olgy Malíkovej za roky 1951–1984. — Slavica Slovaca, 20, 1985, s. 193–200.
- Súpis prác doc. Juraja Furdíka za roky 1958–1984. — Slovenská reč, 50, 1985, s. 236–241.
- Bibliografia slovenskej onomastiky 1983–1984. — Onomastický zpravodaj ČSAV (Zpravodaj Místopisné komise ČSAV), 26, 1985, s. 616–651.
- Prof. Ján Horecký šesťdesiatpäťročný. — Slovenská reč, 50, 1985, s. 114–115.

Spolupráca

- Zoznam vžitých slovenských názvov mimozemských objektov. Bratislava, Slovenský úrad geodézie a kartografie 1976.
- Ondrejčeková, Z.: Pravidlá katalogizácie umeleckých diel. Bratislava, Slovenská národná galéria 1979.
- Augustinská, D.: Slovakistické práce slovenských jazykovedcov publikované v zahraničí. — In: Studia Academica Slovaca. 9. Red. J. Mistrik. Bratislava, Alfa 1980, s. 395–426.
- Hlinka, B. — Radoměský, P.: Peniaze celého sveta. Malá encyklopédia. Prel. E. Bráňniková — T. Jaurová — D. Oravcová — E. Piovarcsyová. Bratislava, Obzor 1983.

Redakčná činnosť

- Slovenská reč, 41, 1976 — 50, 1985 (člen red. rady).
- Jazykovedné štúdie. 13. Ružičkov zborník. Bratislava, Veda 1977 (výkonný redaktor).
- Jazykovedné štúdie. 15. Horeckého zborník. Bratislava, Veda 1980 (výkonný redaktor).
- Slovenský jazyk a literatúra v škole, 28, 1981/1982 — 32, 1985/1986, č. 1–4 (člen red. rady).
- Onomastický zpravodaj ČSAV (Zpravodaj Místopisné komise ČSAV), 25, 1984 — 26, 1985 (člen red. rady).

LERCHNER, G.: Sprachform von Dichtung. Linguistische Untersuchungen zu Funktion und Wirkung literarischer Texte. Aufbau-Verlag Berlin und Weimar 1984. 264 s.

Jednou z nevyčerpatelných tém jazykovedy bola a je otázka analýzy jazyka literárneho diela, ktorej v ostatných 15—20 rokoch venuje európska lingvistika opäť zvýšenú pozornosť. Túto problematiku obohacuje monografia jazykovedca z NDR G. Lerchnera *Sprachform von Dichtung*, v ktorej autor skúma zákonitosti výstavby, funkcie a spoločenské pôsobenie textu literárneho diela.

Tažkosti pri skúmaní tejto problematiky vyplývajú vlastne z toho, že literárny text môže byť objektom výskumu dvoch vedných disciplín — literárnej vedy a jazykovedy. Predmet výskumu a výskumné záujmy sa tu teda dotýkajú, resp. prestupujú. G. Lerchner pri spracúvaní tejto problematiky vychádza z toho, že lingvistický výskum môže viesť len k parciálnym výsledkom, ale lingvistické poznatky a metódy môžu významne prispieť k dosiahnutiu literárnych cieľov. Autor sa v tejto publikácii usiluje spojiť jazykovedný a literárnovedný aspekt, pričom chce zistiť najmä to, aké možnosti poskytujú lingvistické metódy analýzy literárneho textu a kde sú ich hranice. Postup jeho výkladu smeruje od všeobecnějších otázok k špecifickým otázkam: v 1. kapitole sa zaoberá zákonitosťami a funkciami literárneho textu, v druhej možnosťami a hranicami lingvistických metód analýzy literárnych textov a v tretej kapitole účinkom textového tvaru (*Textgestaltung*) literárneho diela v procese recepcie.

V úvodnej kapitole sa autor venuje metodologickým otázkam, ktoré sa stávajú východiskom na skúmanie problematiky jazyka literárneho diela v ďalších dvoch kapitolách. Výklad sa začína konfrontáciou jazykovej komunikácie a poetickej komunikácie. Autor vychádza z toho, že základnou funkciou jazykovej činnosti je komunikácia a každá jazyková činnosť patrí do spoločenskej komunikácie. Avšak literárny text je zároveň viac ako „každodenná jazyková výpoveď“. Jeho komunikačná funkcia vyplýva z dodatočného, špeciálneho vzťahu k skutočnosti. Takýto text sleduje celkom iný komunikačný účinok a okrem jazykových zákonitostí podlieha ešte ďalším, vyšším princípom výstavby výpovede.

V Lerchnerovom výklade možno teda vidieť určitú paralelu k Lotmanovmu výkladu tejto otázky, ktorý zo semiotického hľadiska považuje literatúru — podobne ako umenie vôbec — za sekundárny modelujúci systém. Literatúra je podľa J. Lotmana sama semiotickým systémom, a nie iba výpoveďou realizovanou v určitom semiotickom systéme, čo možno interpretovať tak, že literárne dielo sa neskladá iba z takých znakov, ktoré majú výlučne jazykový charakter, ale aj z takého systému znakov, ktorý síce vznikol na báze jazyka (alebo prostredníctvom jazyka), ale je to už nový systém, ktorý sa nedá redukovať iba na jazyk. Lerchnerov výklad tejto otázky vychádza z komunikačnej a zo znakovkej teórie. Autor to názorne ilustruje svojím modelom teórie komunikácie, do ktorého zakomponoval osobitosť poetickej komunikácie a špecifickosť literárneho textu (s. 16).

V ďalších častiach prvej kapitoly sa autor venuje otázkam významu literárneho textu, a to predovšetkým jeho vzťahu k skutočnosti, ako aj štruktúre textu literárneho diela. K otázke vzťahu významu textu k skutočnosti hovorí, že lingvisticky opísateľný význam literárneho textu sa vzťahuje na komplexný

odraz objektívnej reality, ktorý z hľadiska teórie poznania je síce reálne možný a mysliteľný, ale spravidla je fiktívny. Rozpor medzi fiktívnosťou a realitou možno podľa Lerchnera chápať ako špecifický rozpor medzi textovou referenciou a textovým denotátom, ktorý musí riešiť prijemca vo svojej recepcnej činnosti. Význam literárneho textu nevytvárajú podľa autora „možné svety“, ale „možné odrazy sveta“ v ich jednotnosti a materiálnosti.

Literárny text má podľa G. Lerchnera usporiadanie a členenie, ktoré je výsledkom príslušných vzťahov a závislostí medzi jeho väčšími alebo menšími segmentmi. Autorov prístup k tejto problematike je podobný Vinogradovovmu výkladu vzťahu celku a častí v štruktúre umeleckého diela (u nás sa o tejto otázke podobne vyslovoval K. Hausenblas). Zvuky, tvary, slová, vety, odseky atď. nefungujú mimo určeného textového celku a nezávisle od neho, ale vždy iba so zreteľom na správu, ktorú text transportuje, resp. na zmysel, ktorý má text vyvolať — prízvukuje G. Lerchner. Autor teda predstavuje text ako „jednotu integratívnych textových rovin“ (s. 37). Z metodologického hľadiska je v tejto súvislosti progresívne autorovo chápanie hierarchie jednotlivých elementov v literárnom texte: hierarchia jednotiek — od jednoduchých až po zložené — zahŕňa podľa neho nielen jazykové, ale v prvom rade všetky tvarotvorné prostriedky literárnej výpovede. G. Lerchner tým odmieta mechanistický protiklad literárny obsah — jazyková forma (literárny obsah a jeho jazyková forma); obsah a tvar literárneho diela sa chápu v mnohonásobne členenom a stupňovito organizovanom dialektickom celku so vzájomne podmienenými funkciami. G. Lerchner tento vzťah vysvetľuje reláciou kategórií všeobecného a jednotlivého: „Všeobecné, komplexnejšie, existuje len v jednotlivom, jednotlivé nesie črty všeobecného, ale všeobecné presahuje cez jednotlivé“ (s. 37).

V 2. kapitole autor hovorí o možnostiach a hraniciach lingvistických metód analýzy literárnych textov. Vychádza z toho, že vedecké skúmanie literárnych textov z hľadiska ich účinku na prijemcu presahuje lingvistickú kompetenciu. Špecifické komponenty poetickej komunikácie, ktoré sa zakladajú na využití jazykových postupov, si pre integratívny literárny proces vyžadujú primeranú integratívnu metódu interpretácie diela a textovej analýzy. Lingvistické metódy sú však podľa autora objektívne nevyhnutné, ale komplexnosť literárneho textu zachytávajú len sčasti. Autor podčiarkuje, že lingvistické postupy analýzy literárneho textu prinesú osoh len vtedy, keď budú jazykové fakty literárneho textu interpretovať prísne funkčne. Tieto svoje myšlienky autor ilustruje analýzou niekoľkých literárnych textov (Brecht, Bobrowski, H. Kant, Lessing, E. Strittmatter, F. Fühmann).

Obsahom tretej kapitoly je analýza procesu percepcie literárneho diela. Z hľadiska lingvistiky autor v nej skúma proces porozumenia literárneho textu. Rozlišujú sa tu dva pojmy: čitateľnosť a porozumenie textu. Čitateľnosťou sa chápe stupeň chápania textu, porozumenie sa chápe ako meradlo toho, ako sa podarilo prijemcovi dekodovať znakové kontinuum textu. V tomto procese je podľa autora najdôležitejšie pochopenie zmyslu textu. Percepčný proces člení G. Lerchner takto: 1. ako vnímanie jazykových a nejazykových znakov a príznakov (informačných nositeľov), teda ako čítanie; 2. ako dekodovanie správ, teda porozumenie a 3. ako pochopenie zmyslu alebo obsahu výpovede, čo autor vysvetľuje ako vyvodenie zmyslu alebo obsahu. V treťom bode sa nám nepozdáva kladenie zmyslu a obsahu na tú istú rovinu. Pochopiteľnejšie podľa nás by bolo vyvodenie zmyslu textu z jeho obsahu.

V súvislosti s otázkami percepcie literárneho textu sa autor v tejto kapitole zaoberá aj lingvistickými aspektmi kritiky prekladu. Vzhľadom na to, že ide o veľmi aktuálne otázky, ktorým ani naša veda o preklade nevenovala doposiaľ väčšiu pozornosť a systematicky ich neskúmala, všimneme si niektoré náhľady G. Lerchnera na túto problematiku. V kritike prekladu nejde v prvom rade o to, aby sa posudzoval rozsah ekvivalencie jazykových prostriedkov, ale o to, aby sa zisťovala rovnakosť dosahovaného účinku textu originálu a textu prekladu. V tom zmysle používa autor pojem komunikačnej ekvivalencie, ktorý sa dá aplikovať na umelecký text vtedy, keď sa bude špecifikovať ako ekvivalencia vytvorenia zmyslu medzi textom originálu a textom prekladu.

Proces prekladu sa podľa Lerchnera vyznačuje prítomnosťou dvojakej subjektivity, s ktorou musí počítať aj kritik. Literárny preklad sa v prvom rade opiera o interpretáciu textu, a tak je do veľkej miery závislý od subjektívnych predpokladov, za ktorých sa táto interpretácia koná. Prekladateľ však nie je hoci- kto — je to tzv. exemplárny čitateľ (exemplarischer Leser), ktorý pod hrozbou neúspechu svojej činnosti musí vedieť objektivizovať svoje subjektívne chápanie textu (zmyslu textu). Toto ho stavia na úroveň textológa.

Požiadavka zhody účinku (ekvivalencie zmyslu) originálu a prekladu podlieha však ďalšej špecifickej požiadavke, aby bol v origináli a preklade dodržaný súlad v reláciách cieľ — prostriedky.

Prekladateľ ako čitateľ vyberá zmysel originálu a tento zmysel má vyjadriť primeraným spôsobom v cieľovom jazyku. Vzhľadom na komplexnú štruktúru literárneho textu a na jeho pôsobenie to jednoducho neznamená, že prekladateľ má vyjadriť iba jazykovo adekvátny zmysel. Od prekladateľa sa žiada také stvárnenie textu, ktoré by zodpovedalo estetickým požiadavkám. Podľa Lerchnera tu ide o to, aby sa prostriedky vyjadrovania zmyslu (môžu to byť napr. jazykovo formulované výpovede, pomenovania vecí, rôzne signály na utvorenie zmyslových asociácií, prázdne miesta v texte, vytváranie neverbalizovaných súvislostí, apel na vedomosti čitateľa, na jeho skúsenosti, pocity a pod.) z hľadiska ich funkčných proporcií v procese prekladu podstatne neposúvali.

Napriek všetkej umeleckej tvorivej samostatnosti literárneho prekladu zdôrazňuje G. Lerchner reprodukčný charakter jeho výsledku. To by potom mohlo znamenať, že autor vyzdvihuje kritérium vernosti prekladu, avšak v hierarchii požiadaviek na umelecký preklad kladie ho na posledné miesto.

Kniha G. Lerchnera *Sprachform von Dichtung* sa ako významný príspevok zaraďuje do toho smeru súčasných bádání v oblasti analýzy jazyka literárneho diela, ktorý túto problematiku chápe a rieši interdisciplinárne, resp. transdisciplinárne.

J. Vaňko

KOŘENSKÝ, J.: Konstrukce gramatiky ze sémantické báze. Praha, Academia 1984. 164 s.

Po vydaní (v r. 1980) prvej monografie opisujúcej formy a funkcie v stavbe českej vety od J. Panevovej sa objavilo pomerne veľa moderných prác zo syntaktickej sémantiky, vo východiskách inšpirovaných klasickou štúdiou M. Doku-

lila a F. Daneša K tzv. významové a mluvnické stavbě věty (v zborníku O vědeckém poznání soudobých jazyků, 1958, s. 108—112) alebo nemenej klasickou monografiou E. Paulinyho Štruktúra slovenského slovesa (1943), príp. i ďalšími slovenskými dielami rozvíjajúcimi teóriu intencie slovesného deja. Treba uviesť najmä práce F. Daneša a kolektívu Větné vzorce v češtině (1980), R. Zimka Sémantická výstavba věty (1980), H. Běličovej Sémantická struktura věty a kategorie pádu (1982), P. Adamca Obrazování předložení z propozicij v sovremennom ruskom jazyke (1982), M. Grepla a P. Karlíka Gramatické prostředky hierarchizace sémantické struktury věty (1983), F. Štíchu Utváření a hierarchizace struktury větného znaku (1984), příp. aj monografiu P. Sgalla, E. Hajičovej a E. Buráňovej Aktuální členění věty v češtině (1980). Právom bolo možné očakávať, že za nimi budú nasledovať ďalšie práce tohto typu. Zatiaľ posledná v tomto rade syntakticko-sémantických publikácií je práca J. Kořenského *Konstrukce gramatiky ze sémantické báze*, o ktorej tu chceme podrobnejšie referovať.

Uvedené dielo J. Kořenského predstavuje knižnú verziu opisu prirodzeného jazyka, ktorý autor postupne formuloval v priebehu 70. rokov. Má takéto členenie: 1. Konštrukcia gramatiky zo sémantického východiska (s. 9—15), 2. Teória sémantickej bázy (s. 16—48), 3. Teória vetného vyjadrenia báзовých významov (s. 49—75), 4. Použitie teórie sémantickej bázy pri opise systematiky významov českých viet (s. 76—138), 5. Použitie teórie sémantickej bázy pri analýze básnického textu (s. 139—145).

V prvej kapitole, ktorá predstavuje koncízny úvod do problematiky predloženého opisu, sa autor hneď na začiatku vyrovnáva s námietkou, podľa ktorej jednotky výrazovej štruktúry (fonémy, morfémy atď.) sú nespornou objektívnou danosťou, kým objekty obsahového sémantického východiska sú zásadne hypotetické, majú charakter postulátov. J. Kořenský k tomu vhodne poznamenáva, že ani objekty výrazovej štruktúry nie sú bezprostrednou empirickou realitou, lebo bez sústavného zreteľa na významy ich nemožno spoľahlivo vyčleniť. S autorom treba súhlasiť v tom, že rozdiel medzi konštrukčným postupom od obsahu k výrazu a od výrazu k obsahu nie je v empirickej bezprostrednosti východiskových objektov výrazu a v špekulatívnom, postulatívnom charaktere východiskových objektov obsahu, ale v rôznych postojoch k sémantickým objektom prirodzeného jazyka. Zásadnou vecou tu je, že prístup od výrazu k obsahu spravidla predpokladá, že významové objekty sú viazané — aj keď nie vždy symetricky — na výrazové objekty, t. j. spravidla sa nepočíta so systémovou a funkčnou existenciou takých obsahových objektov, ktoré majú povahu skrytej, výrazovo bezprostredne nesignalizovanej sémantiky. Opačný gnozeologický postoj naopak z tohto predpokladu vychádza.

J. Kořenský si v tejto súvislosti kladie závažnú otázku ontologického charakteru. Máme daný „sémantický jazyk“ postulovaný na základe empirickej motivácie považovať len za gnozeologický konštrukt, za taktické východisko bádateľovej aktivity alebo zároveň aj za ontologicky opodstatnené funkčné jadro prirodzeného jazyka? Táto otázka je pri úvahách o statuse prirodzeného jazyka skutočne veľmi podstatná. J. Kořenský dokazuje ontologickú nespornosť objektov postulovaných v rámci sémantickej bázy. Podľa neho pochybovať o tom nemožno bez popierania dialektického vzťahu medzi obsahom a výrazom. Jeho výklad je takýto: aktívny používateľ jazyka má isté vyjadrovacie potreby a práve „sémantický jazyk“ formujúci konštrukčné východisko daného typu

lingvistických modelov predstavuje základný predpoklad uskutočnenia vyjadrovacích potrieb hovoriacich v podobe základných relačných modelov „stavov sveta“, o ktorých hovoriaci bezprostredne vypovedá. Ide tu teda o súbor potenciálnych rečových objektov intenzionálnej povahy, ktoré má hovoriaci k dispozícii, keď vstupuje do komunikačných vzťahov v rámci daného jazykového spoločenstva. Takto argumentovane autor dochádza k nevyhnutnosti prisudzovať sémantickej báze nielen gnozeologický, ale aj ontologický status, pričom teda nejde o abstraktný postulát lingvistického metajazyka, ale o objektívne jestvujúcu kategóriu spoločenského vedomia, zaistujúcu komunikáciu.

V druhej kapitole sa formuluje teória sémantického východiska v podobe sémantickej bázy ako „ontologicky opodstatnenej zložky prirodzeného jazyka myšlienkovojazykovej povahy“. Pripomína sa, že tu ide práve o tie relačné typy „stavov sveta“, ktoré sú k dispozícii nositeľom jazyka nielen pre akty komunikácie, ale aj pre proces myslenia. Sémantická báza pritom nie je jedinou zložkou prirodzeného jazyka nevýrazovej povahy v tomto modeli. Autor tu pracuje s tzv. pragmatickou zložkou prirodzeného jazyka (funkčné vzťahy a prostriedky vznikajúce v jazykovom systéme v dôsledku toho, že človek zaujíma postoj k objektom sémantickej bázy a ich denotátom ako hovoriaci) a s komponentom textotvorných prostriedkov (zahrnuje systémové prostriedky umožňujúce pri využití prostriedkov sémantického a pragmatického komponentu bezprostrednú komunikáciu ako praktickú činnosť). Autor sa okrem iného sústreďuje na také vyjadrovacie prostriedky, ktoré sa zvyčajne chápu ako variačné (syntakticky premenné) z hľadiska vnútornej realizácie, ale ktoré majú povahu konštitutívnych (syntakticky viazaných) prostriedkov z hľadiska pragmatického komponentu a komponentu textotvorných prostriedkov. J. Kořenský pritom zisťuje, že prostriedky predpokladaného pragmatického komponentu i textotvorného komponentu majú pragmatickú povahu. Vyvodzuje z toho, že pragmatický komponent je vhodné chápať ako „vstupný“ subkomponent zložky textotvorných prostriedkov.

Vo štvrtej kapitole autor aplikuje predložený model pri opise vnútornej sémantiky. Obmedzuje sa tu len na analýzu a systematizáciu tzv. nedynamických významov, t. j. významov, ktorých podstatou nie je zmena kvality v čase (tie sa spracúvajú v spomínanej práci F. Daneša a kol. Větné vzorce v češtině). J. Kořenský pri systematizovaní týchto významov (relácií) hľadá sémantické (nie výrazové) kritériá, ktoré by však boli aj dostatočne formálne. Prichádza k tomu, že najadekvátnejším kritériom pre statické vzťahy sú formálne vlastnosti vzťahov symetrie, polosymetrie a asymetrie pri uplatnení ohľadu na inverziu (konverziu). Ukazuje pritom napr., že bazová relácia *X sedí vedľa Y* je symetrická (porov. príslušné vnútorne realizácie *Mária sedí vedľa Viery* — *Viera sedí vedľa Márie*), kým bazová relácia *X je nad Y* je asymetrická, z čoho plynie, že príslušné vnútorne realizácie, ako napr. *Lampa je nad stolom* — *Stôl je pod lampou* sú vzájomne inverzné, založené na vzájomne inverzných lexikálno-gramatických relátoroch.

J. Kořenský vo svojej knihe uvádza aj zaujímavú diskusiu o kategórii vzťahu, vlastnosti a prvku. Pretože však pre neho je každá vlastnosť vzťahom, nepracuje s imanentnými vlastnosťami (danými „pred“ vzťahom) a sám vzťah určuje ako súhrn relačných črt prvku. Treba poznamenať, že autor neuvádza vlastnosť ani ako bazovú sémantickú entitu, lebo pracuje so špecifickým typom kvalifi-

kačnej relácie. Termín vlastnosť sa objavuje uňho len ako metajazykový pojem v rámci zloženého termínu „formálne vlastnosti statických relácií“.

V kapitole rozvíjajúcej teóriu sémantickej bázy pri opise syntaktických významov českých viet sa autor podrobne venuje najmä opisu kvalifikácie, ktorá je v najvšeobecnejšom zmysle tvorená dvoma „participantmi“ — kvalifikovanou entitou (najčastejšie substantívom, ale aj infinitívom a vetou) a kvalifikujúcou entitou (adjektívom alebo substantívom): *Písať list je těžké, Benjamin je hlúpy, Benjamin je hlupák*. Pri uvedených typoch autor zisťuje z hľadiska morfolo-gicko-sémantickej paradigmy diferencie v „úplnosti“ príslušných alternačných radov: *B. je bezočivý, B. má (tú) bezočivost, B. sa vyznačuje bezočivostí, B. je bezočivec*, ale len *Materiál je pevný, má pevnost, vyznačuje sa pevností*. Po-ukazuje sa tu okrem iného aj na osobitný charakter významu „pri“: *Chalupa je pri lese — Les je pri chalupe, Stolička je pri stole — Stól je pri stoličke*. Tieto prípady J. Kořenský nepokladá za konverzné (inverzné), ale za polosymetrické. „Nenáležitost“ druhých členov dvojíc je daná tým, že pozíciu lokalizujúcej en-tity zaujímajú pozícia významnejšia, podstatnejšia, väčšia a pod. Skutočné „pri“ sa môže použiť v tých prípadoch, keď je kvalifikovaná entita menšia ako kvali-fikujúca, je s ňou rovnaká alebo len mierne ju prevyšuje. Príklady typu *Jazero je pri dome, Les je pri chalupe* tomu zdanlivo protirečia, ale uvedené vety sú prijateľné zrejme preto, že sa v nich nehovorí o blízkosti celého jazera či lesa k domu (chalupe), ale len tých ich častí, ktoré sú k nim najbližšie (porov. J. D. Apresian, O strukture značení jazykových jedinic. In: *Tekst i zdanije*. Wrocław 1983, s. 314—339). Podrobnú pozornosť venuje autor ďalej aj príbuzenským vzta-hom, ich formálnym vlastnostiam a vyjadrovacím prostriedkom. Ukazuje, že za istých podmienok ani relácie typu *pripomínať, podobáť sa* nespĺňajú podmienky symetrie. Dôvodom je tu iste to, že význam „byť podobný“, „pripomínať“ javí vo vzťahu medzi osobami geneticky príbuznými tendenciu k symetrii, ale, ako hovorí autor, je to len tendencia. Podobnosť medzi vecami je asymetrická (*Tento mrak sa podobá na koňa — *Kôň sa podobá na tento mrak*). Ak však ide o re-láciu so sémanticky homogénnymi participantmi, je to symetrický vzťah (*Tieto dva trojuholníky sú si podobné*).

V poslednej kapitole autor uvádza obsahovú analýzu veršovaného básnického textu založenú na metajazykovom aparáte, ktorý vyložil v texte a potom apli-koval na rozборе významu niektorých českých viet. Táto ukážka ostáva však torzom a má za úlohu len demonštrovať možnosti daného opisu na špecifickom texte.

Kniha J. Kořenského *Konstrukce gramatiky ze sémantické báze* prináša dobre premyslený a pozoruhodný model opisu prirodzeného jazyka. V texte sa autor vyrovnáva s rôznymi závažnými otázkami filozofie jazyka a svojimi výsledkami rozhodne prispieva k rozvoju jazykovej teórie. Ukazuje sa, že použitý aparát umožňuje jednotným spôsobom interpretovať štrukturáciu lexikálnej, vetnej a textovej sémantiky, čím sa dosahuje jednota vo výkladoch významov rôznych zložiek jazykového systému. Najmä v tom treba vidieť užitočnosť zavedenia pojmu sémantickej bázy ako konštrukčného východiska gramatického opisu.

S. Ondrejovič

Yellowstone, -u? – V Slovníku slovenského jazyka (SSJ) VI (1968, s. 304) sa uvádza názov rieky *Yellowstone* s pádovou príponou gen. sg. *-u* a so zaradením do mužského rodu. Spracovanie údajov o tvare gen. sg. (a tým aj o niektorých ďalších pádových formách) nie je z pravopisnej stránky úplné, lebo pri pripojení prípony *-u* sa predpokladá výslovnostná, nie pravopisná stránka tohto názvu. Nie je tu zreteľne naznačené, že koncové *-e* pri skloňovaní tohto názvu vypadáva aj v písanej podobe: teda nepíše sa *Yellowstoneu*, ale *Yellowstonu*. Keďže ide o pravopisný problém, ktorý sa týka celého radu anglických a francúzskych názvov, zopakujeme si tie najhlavnejšie zásady ich písania v nepriamych pádoch.

Mnohé anglické a francúzske mená sú zakončené na nemé *-e*, napr. *Shakespeare*, *Hume*, *Lafargue* a pod. Pri skloňovaní strácajú tieto názvy nemé *-e* v písme, napr. *Shakespeare* — *Shakespeara*, *Hume* — *Huma*, *Lafargue* — *Lafargua*. Len vo francúzskych a anglických menách na *-ce* (vysl. *-s*), *-ge* (vysl. *-ž* vo fr., *dž* v angl.) a *-che* (vysl. *-š*) ostáva *-e* vo všetkých pádoch, napr. *Laplace* — *Laplacea*, *Le Sage* — *Le Sagea*, *Brundage* — *Brundagea*, *Malebranche* — *Malebranchea* atď. Rovnako postupujeme aj pri tvorení nových slov, napr. *Robespierre* — *Robespierrovcí/robespierrovci*, *Robespierrov*, *robespierrovský*, *Robespierrová*, *Laplace* — *Laplaceov*, *laplaceovský*, *Brundage* — *Brundageová*, *Brundageov*, *brundageovský* atď. (porov. L. Dvonč, *Robespierrovec*, *Laplaceov*, Slovenská reč, 29, 1964, s. 314—315).

To, čo sme konštatovali o vypadávaní nemého *-e* pri skloňovaní francúzskych a anglických priezvisk zakončených na nemé *-e*, platí aj pri skloňovaní všetkých vlastných mien a všeobecných podstatných mien, napr. *Greenville* — z *Greenvillu*, *New Hampshire* — *New Hampshiru*, *Newhampshirčan*, *Newhampshirčanka*, *newhampshirský*, *Cambridge* — *Cambridgea*, *Cambridgean*, *Cambridgeanka*, *cambridgeský*, *Orange* — *orangeský* (porov. L. Dvonč, Skloňovanie názvov typu *Greenville*, Slovenská reč, 28, 1963, s. 126—127), *vaudeville* — *vaudevillu*, *timbre* — *timbru*, *frontispice* — *frontispiceu*, *brumaire* — v *brumairi* (porov. L. Dvonč, *Frontispice* či *frontispis*, Slovenská reč, 27, 1962, s. 316—317).

V gramatických príručkách sa jednotlivé pádové formy uvádzajú bežne celé, napr. *Shakespeare* — *Shakespeara*, *Laplace* — *Laplacea* a pod. Podobne sa postupuje aj v iných jazykových príručkách, ktoré uvádzajú príslušné gramatické výklady, napr. v Pravidlách slovenského pravopisu v časti Pravopisné a gramatické pravidlá. To isté sa týka aj spôsobu uvádzania derivátov, napr. *Robespierrovec/robespierrovec*, *Laplaceov*, *laplaceovský* atď. Trochu inak sa postupuje v slovníkoch, či už ide o samostatné slovníkové práce (ako je SSJ) alebo zoznamy slov, ktoré sú súčasťou iných jazykových príručiek (napr. Pravopisný a gramatický slovník v Pravidlách slovenského pravopisu). Tu sa bežne nevypisuje celá pádová forma gen. sg., ale iba pádová prípona so spojovníkom, prípadne podľa potreby aj niektoré ďalšie pádové prípony. V prípade, že sa tvar

gen. sg. (ale aj niektoré ďalšie pádové formy) má písať bez *-e*, vynechanie koncového *-e* sa naznačuje tak, že sa pádová prípona gen. sg. uvádza spolu so spoluhláskou, ktorá je pred koncovým *-e* (porov. spracovanie názvov *Albertville*, *-llu*, *New Hampshire*, *-ru* v 6. zväzku SSJ 1968, s. 256, 286). Ak sa má koncové nemé *-e* ponechávať vo všetkých pádových formách, potom sa uvádza iba pádová prípona bez predchádzajúcej spoluhlásky, napr. *Cambridge*, *-a*, 6. p. *-i* (porov. SSJ VI, 1968, s. 263). Keďže sa v spomínanej časti slovníka táto zásada vo väčšine prípadov dodržiava, v prípade názvu *Yellowstone* ide o nedopatrenie alebo nedôslednosť, preto naň upozorňujeme.

L. Dvonč

Poznámky redakcie

1. V článku J. Kriššákovej Delabializácia *ʉo* > *o* v goralských nárečiach (s. 261—264) sa spojenie hlások *ʉo* z technických príčin zaznačuje ako *ʉo*.

2. V 4. čísle Slovenskej reči 1986 sa v príspevku F. Kočiša O absencii slova *štylistik* v slovnej zásobe spisovnej slovenčiny (s. 252—254) nedopatrením necituje článok L. Kučeru Slová *štylista*, *štylizátor*, *štylistikár*, *štylistik* (Kultúra slova, 16, 1982, s. 366—368). Autor i redakcia sa L. Kučerovi ospravedlňujú.

3. Na žiadosť organizačného výboru pre prípravu osláv 200. výročia narodenia J. E. Purkyňu oznamujeme, že vedecká konferencia s medzinárodnou účasťou o tomto vedcovi sa bude konať 26.—29. augusta 1987 v Prahe. Adresa organizačného výboru: Československá akadémia vied, Vyšehradská 49, 128 26 Praha 2.

SLOVENSKÁ REČ, časopis pre výskum slovenského jazyka. Orgán Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied. Ročník 51, 1986, číslo 5. Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. Technická redaktorka S. Číželová. Vychádza šesť ráz za rok. Ročné predplatné Kčs 48,—, jednotlivé číslo Kčs 8,—. Rozširuje poštová novinová služba. Objednávky a predplatné prijíma PNS — Ústredná expedícia a dovoz tlače, 813 81 Bratislava, Gottwaldovo nám. 6/VII. Možno objednať aj na každom poštovom úrade alebo u doručovateľa. Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného povstania, n. p., Martin. Registračná značka F 7089.

Distributed in the Socialist countries by SLOVART Ltd., Gottwaldovo nám. 6, 817 64 Bratislava, Czechoslovakia. For all other countries distribution rights are held by KUBON and SAGNER, Inhaber Otto Sagner, Postfach 34 01 08, D — 8000 München 34, West Germany.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1986.
Kčs 8,—.